

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΔΥΣΧΕΡΕΙΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ
ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ»**

(Μια Πιλοτική Έρευνα στη Μυτιλήνη)

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΣΤΡΑΤΟΣ ΓΕΩΡΓΟΥΛΑΣ

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΚΟΜΝΗΝΟΥ

ΜΥΤΙΛΗΝΗ, 2005

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Παραδίδοντας αυτή τη Διπλωματική εργασία και ολοκληρώνοντας έτσι τον κύκλο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου, θα ήθελα, από καρδιάς, να ευχαριστήσω όλους όσους είχα την τιμή και την ευχαρίστηση να παρακολουθήσω, ως εισηγητές, στο ΠΜΣ και ιδιαίτερος τον κ. Σ. Χτούρη, που με ενεθάρρυνε στο να θέσω υποψηφιότητα στο Μεταπτυχιακό Τμήμα, παρά τους προβληματισμούς μου για το αν θα μπορούσα να ανταποκριθώ στις απαιτήσεις του προγράμματος, τον κ. Σ. Γεωργούλα, που μου άνοιξε ένα «τεράστιο παράθυρο» στον κόσμο των εγκληματολογικών θεωριών κι αυτές, με τη σειρά τους, «φώτισαν» άπειρα κενά στο παζλ των δυσκολιών της κοινωνικής προσαρμογής των νηπίων στο νηπιαγωγείο και τέλος, τους καθηγητές μου, κ.κ. Μ. Δαφερμάκη και Β. Αράπογλου, στην Ποιοτική Έρευνα με τη μέθοδο των Συνεντεύξεων Βάθους και την Κριτική Ανάλυση Λόγου, οι οποίες υπήρξαν πολύτιμα, πρακτικά και ενδιαφέροντα εργαλεία στη διερεύνηση των σκοπών της έρευνάς μου.

Μυτιλήνη, Δεκέμβριος 2005

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι σπουδές, αλλά και η προϋπηρεσία μου στην εκπαίδευση δημιούργησαν, εξ' αρχής, έναν προβληματισμό σχετικά με τη σκοπιμότητα της παρουσίας μου στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών του Τμήματος της Κοινωνιολογίας και μάλιστα με αντικείμενο την Εφαρμοσμένη Έρευνα στην Ανάπτυξη Καινοτόμων Τοπικών και Περιφερειακών Πολιτικών και την Κοινωνική Συνοχή. Στα δεκαπέντε χρόνια της προϋπηρεσίας μου, στη δημόσια εκπαίδευση και συγκεκριμένα στην προσχολική αγωγή, είχα εντοπίσει πλείστα όσα ερωτηματικά, για τη διαχείριση του σχολικού χρόνου των «μικρών πολιτών» ηλικίας 4 – 6 ετών, εκ μέρους της επίσημης πολιτείας και των εκπαιδευτικών – νηπιαγωγών. Τα καθημερινά προβλήματα της τάξης είχαν να κάνουν με θέματα όπως, οι ελλείψεις στο παιδαγωγικό υλικό, οι κρατικές παροχές και τα σχολικά κτίρια, οι σχέσεις με τους γονείς των παιδιών και το κυριότερο -και πλέον δυσκολότερο- οι δυσκολίες στην κοινωνική προσαρμογή των νηπίων. Ο απογαλακτισμός από την προστατευτική ασφάλεια της οικογένειας, σε συνδυασμό με τις δύο ηλικίες νηπίων (προνήπια και νήπια) στις οποίες παρατηρούνται και μεγάλες διαφορές στο επίπεδο της κοινωνικής προσαρμογής, καθώς και οι άγνωστες πτυχές της αδιαμόρφωτης ακόμα προσωπικότητας των παιδιών της προσχολικής ηλικίας, αποτελούν το καθημερινό σύνολο των δυσκολιών που καλείται να αντιμετωπίσει ο/η νηπιαγωγός. Για να δίνει λύσεις, στις απαιτήσεις των προβλημάτων της τάξης του νηπιαγωγείου, είναι υποχρεωμένος/η να υποδύεται πολλαπλούς ρόλους όπως της μητέρας, του επιστήμονα-δασκάλου, του ψυχολόγου, του κοινωνιολόγου και πολλών, ίσως, άλλων που δεν είναι αναγκαίο να αναφερθούν εδώ.

Η εκπαιδευτική εμπειρία, μου υποδεικνύει τις δυσκολίες στην κοινωνική προσαρμογή των νηπίων ως το νούμερο ένα πρόβλημα των νηπιαγωγών, καθώς όλοι τα αποδέχονται ως «...τα μικρά παιδιά που δεν κάθονται, δεν ακούνε, κάνουν αταξίες...», τα οποία, όμως, οφείλει ο/η νηπιαγωγός να τα «διαπαιδαγωγήσει και να τα μορφώσει». Το «κακό» παιδί της τάξης παραμένει πάντα ο «βραχνάς» του της νηπιαγωγού, τον οποίο προσπαθεί να αποποιηθεί ως μη ειδικός/ή, να τον αποφύγει στέλνοντας το παιδί σε κάποιο άλλο σχολείο, να τον «χρεώσει» αποκλειστικά στους γονείς ως έχοντες και την ευθύνη και τέλος, να τον «εγκαταλείψει στη μοίρα» του παραιτούμενος/η από κάθε προσπάθεια κατανόησης και αντιμετώπισης της δυσκολίας του παιδιού, όσο αφορά στην κοινωνικοποίησή του, μέσα από τη βαθμίδα της

προσχολικής εκπαίδευσης. Αν στην τελευταία αναγνωρίσουμε το τεράστιο μέγεθος της συμβολής της στην κοινωνικοποίηση των «μικρών πολιτών», λόγω της ηλικιακής σημαντικότητας στη διαμόρφωση της ανθρώπινης προσωπικότητας, τότε θα πρέπει άμεσα να διαμορφώσουμε τα κομμάτια εκείνα της εκπαιδευτικής πολιτικής, που στοχεύουν στην κοινωνική συνοχή όπως είναι, οι αντεγκληματικές πολιτικές σε επίπεδο εκπαίδευσης και μάλιστα προσχολικής ηλικίας, κατά την οποία διαμορφώνεται το μεγαλύτερο μέρος της προσωπικότητας των παιδιών.

Η διαμόρφωση αντεγκληματικών πολιτικών στην προσχολική βαθμίδα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί υπερβολική από μια πρώτη, πρόχειρη και ίσως επιπόλαια ανάγνωση της μη αποδεκτής συμπεριφοράς κάποιων νηπίων στο νηπιαγωγείο. Η δεύτερη και πιο προσεκτική σκέψη γύρω από αυτό το ζήτημα, προέκυψε από τη βιβλιογραφική επισκόπηση των θεωριών περί εγκληματικότητας και της, εν γένει, παραβατικής συμπεριφοράς.

Δε θα ήταν, όμως, υπερβολή ο ισχυρισμός περί εμφάνισης των πρώτων εγκληματολογικών θεωριών, ταυτόχρονα με την εμφάνιση των πρώτων οργανωμένων κοινωνιών. Και δεν είναι μια επιπόλαιη γενίκευση η άποψη ότι, σε κάθε εποχή οι εγκληματολογικές θεωρίες εκφράζουν τις αξίες της εποχής τους. Η μοιρολατρία και η «θεία δίκη» ήταν ικανές την εποχή των αρχαίων τραγικών ποιητών να εξηγήσουν την εγκληματική πράξη, ενώ αργότερα άρχισαν δειλά-δειλά να αναζητούνται τα αίτια σε ατομικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες. Ο αρχικός προβληματισμός μου περιστρέφονταν γύρω από την επίδραση αυτών των απόψεων στις σύγχρονες κοινωνικές δομές και δη της ελληνικής πραγματικότητας.

Η πληθώρα των σχετικών θεωριών αποδεικνύει τις πολλές διαφορετικές ή και παρεμφερείς αναζητήσεις για τα αίτια της εγκληματικότητας, με απώτερο σκοπό την πάταξή της, καθώς αυτή απειλεί την κοινωνική συνοχή και ελλοχεύει τον κίνδυνο της ανατροπής των πάσης φύσης κοινωνικών ισορροπιών. Η σύγχρονη κριτική σκέψη για το έγκλημα, το αναγνωρίζει σαν προϊόν κοινωνικής κατασκευής και ως εκ τούτου δεν μπορεί να έχει σταθερές και अपαραβάτες αιτίες που το προκαλούν, αλλά εξαρτάται από τις κοινωνικές αξίες της κάθε εποχής και μετριέται με τα εκάστοτε συστήματα καταστολής του φαινομένου και της απονομής δικαιοσύνης. Ο προβληματισμός που προστίθεται από την παρούσα έρευνα περιλαμβάνει αφ' ενός όλες εκείνες τις αναπαραστάσεις των εκπαιδευτικών που προσδιορίζουν την εικόνα του παραβάτη και το στίγμα του και αφ' ετέρου το πλαίσιο της παραβατικότητας από πλευράς επίσημης ελληνικής πολιτείας. Το πρώτο σκέλος είναι εκείνο που σε σημαντικό βαθμό

απασχολεί και διερευνάται σ' αυτήν την πρώτη πιλοτική έρευνα στην πόλη της Μυτιλήνης, για τις στάσεις και τις συμπεριφορές των νηπιαγωγών έναντι της παραπτωματικής συμπεριφοράς των νηπίων.

Η σχολή των *κοινωνικών αλληλεπιδράσεων* αποτέλεσε τη βάση του θεωρητικού πλαισίου αυτής της έρευνας, καθώς η ιδέα του εαυτού μας και το πώς αυτή γίνεται αντιληπτή από τους άλλους, σε συνδυασμό με την έκφραση αλλά και με τον περιορισμό της κοινωνικής συμπεριφοράς από τους εκάστοτε κοινωνικούς κανόνες και κοινωνικά νοήματα, οδήγησε στον προβληματισμό γύρω από τις σχολικές δομές. Δείχνουν την απαιτούμενη «ελαστικότητα», επιτρέποντας στα παιδιά να συνθέτουν τους ρόλους τους, στο πλαίσιο της διαφορετικότητας του καθενός; Και πέρα από το σχολικό πλαίσιο, ποιο είναι το πλαίσιο που θέτει ο ίδιος ο εκπαιδευτικός και ό,τι αυτό μπορεί να σημαίνει, ανάλογα με το κοινωνικό και πολιτισμικό κεφάλαιο που αυτός «κουβαλά».

Οι νηπιαγωγοί των δημόσιων νηπιαγωγείων στην πόλη της Μυτιλήνης, αποτελούν το δείγμα της έρευνας και οι συνεντεύξεις βάθους, τις οποίες παραχώρησαν, μας οδήγησαν σε ενδιαφέροντα αλλά και χρήσιμα συμπεράσματα για τις υποθέσεις εργασίας της έρευνας.

Κατά τη διεξαγωγή της έρευνας, η σύγχυση που χαρακτήρισε τη σκέψη των νηπιαγωγών στην προσπάθεια έκφρασης των απόψεών τους, για τον καθορισμό της παραπτωματικής συμπεριφοράς και των αιτιών που οδηγούν σε αυτή, σε καμία περίπτωση δεν υπέκρυπτε έλλειψη γνώμης και άποψης. Το δείγμα της έρευνας βρέθηκε πολλές φορές μπροστά σε διλήμματα, όσο αφορά στο χαρακτηρισμό των συμπεριφορών των νηπίων. Και βέβαια η σύγχυση έχει να κάνει με τις προθέσεις περισσότερο, παρά με την ίδια την πράξη. Είναι όμως η ύπαρξη πρόθεσης αυτή που μπορεί να διαφοροποιεί το χαρακτηρισμό της πράξης ως παραβατική ή –επιεικώς– «παιδική»;

Στο πρώτο μέρος της έρευνας παρουσιάζονται οι εγκληματολογικές θεωρίες, με τη μορφή βιβλιογραφικής επισκόπησης, από την κλασική εγκληματολογία του M. Beccaria (1738-1794) σε μια απόπειρα περισσότερης αναλογικότητας μεταξύ εγκλήματος και ποινής, στη θετικιστική εγκληματολογία των Andre- Michel Guerry, Adolphe Quetelet, Gesare Lombroso, Sheldon και Gluecks, οι οποίοι αναζήτησαν τους παράγοντες εκείνους (ατομικούς ή περιβαλλοντικούς) που οδηγούν στο έγκλημα και ο έλεγχος των οποίων είναι δυνατό να περιορίζει (ή και να εξαλείφει) την εγκληματική συμπεριφορά. Η μεγάλη στροφή, όμως, στον προσανατολισμό των

εγκληματολογικών θεωριών πραγματοποιείται, κατά το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα, με τη διερεύνηση του ρόλου του εκάστοτε ποινικού νόμου στην κοινωνική κατασκευή του εγκλήματος. Τα θρησκευτικά, πολιτικά και οικονομικά συστήματα, που χαρακτηρίζουν τις σύγχρονες κοινωνίες, καθορίζουν ένα πλαίσιο κοινωνικής συμπεριφοράς, χαρακτηρίζοντας παραβατικό οτιδήποτε εκτός πλαισίου. Έτσι, παρατηρούμε όμοιες κοινωνικές συμπεριφορές να τυγχάνουν διαφορετικής αντιμετώπισης από διαφορετικές κοινωνίες, όπως για παράδειγμα η πολυγαμία στην Ευρώπη και η πολυγαμία στην Ασία. Στην Ανομία του Durkheim και τη Σχολή του Σικάγο, στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα αντιστοίχως, βασίστηκαν οι νεώτερες θεωρίες λαμβάνοντας υπόψη νέους παράγοντες διαμόρφωσης εγκληματικής συμπεριφοράς, οι οποίοι προκύπτουν τόσο από τις θρησκευτικο-πολιτικο-οικονομικές συνθήκες, όσο και από την ταχύτητα με την οποία αυτές μπορεί να αλλάζουν ή να διαφοροποιούνται ή και να προκύπτουν νέες –πρωτόγνωρες- συνθήκες διαβίωσης. Οι μονογονεϊκές οικογένειες, καθώς και οι αλλοδαποί μαθητές αποτελούν στοιχεία πλέον της ελληνικής κοινωνίας, τα οποία θα πρέπει να διερευνηθούν σε ό,τι αφορά το ρόλο τους στη διαμόρφωση της παιδικής παραβατικότητας, ώστε να ληφθούν υπόψη στο σχεδιασμό αντεγκληματικών πολιτικών στην Εκπαίδευση.

Το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας μας, λαμβάνοντας υπόψη όλο το φάσμα της εγκληματολογικής θεωρίας, επικεντρώνεται στις θεωρίες που ασχολούνται με τους ατομικούς και κοινωνικούς παράγοντες διαμόρφωσης της παραβατικής συμπεριφοράς. Έστω κι αν προσεγγίσεις, όπως του Lobrosso περί «εγκληματικής φυσιολογίας», ακούγονται ως «εκτός τόπου και χρόνου» θεωρίες και αποδεχόμενοι τα κατάλοιπα των κοινωνικών στερεοτύπων κάποιων πρότερων κοινωνιών, η παρούσα έρευνα διερευνά την επίδρασή τους στις στάσεις και τις απόψεις των νηπιαγωγών, για τα παιδιά που εμφανίζουν παραπτωματική συμπεριφορά και δυσχέρεια κοινωνικής προσαρμογής, στο πλαίσιο του σχολικού περιβάλλοντος στο οποίο εισέρχονται για πρώτη φορά με την εγγραφή τους στο νηπιαγωγείο.

Η αυτοαντίληψη του ατόμου, αλλά κυρίως ο *κοινωνικός στιγματισμός* που μπορεί να προκύπτει, λόγω σωματικών ατελειών ή από ατέλειες χαρακτήρα, καθώς και σε ατέλειες συνυφασμένες με τη φυλή, το φύλο, τη θρησκεία και την εθνότητα, είναι αυτό που διερευνήθηκε, μέσα από τις στάσεις και τις απόψεις των νηπιαγωγών στο πλαίσιο του σχολικού περιβάλλοντος και του εκπαιδευτικού προγράμματος της προσχολικής αγωγής. Στα μεγάλα αστικά κέντρα το στίγμα αντιμετωπίζει μεγαλύτερη δυσκολία στην αναγνώριση και διάδοσή του παρά στις μικρές και κλειστές κοινωνίες,

όπου η φήμη του μπορεί και να προηγείται του κατόχου του. Ο/η νηπιαγωγός δέχεται από πολλές και διαφορετικές πηγές μηνύματα που αφορούν στο στιγματισμό ενός παιδιού, καθώς και την απογοήτευση των δικών του για τη μη βελτίωση της ανεπιθύμητης συμπεριφοράς. Η συσχέτιση της παραπτωματικής συμπεριφοράς των νηπίων με στίγμα και της αναπαράστασης του στίγματος του/της νηπιαγωγού, είναι η πρώτη υπόθεση εργασίας που απασχόλησε την έρευνα.

Η δεύτερη υπόθεση εργασίας της έρευνας, αναφέρεται στη συσχέτιση μεταξύ της παραπτωματικής συμπεριφοράς των νηπίων, με σωματικές ή ψυχολογικές ανωμαλίες και στίγμα, και των στάσεων του/της νηπιαγωγού. Αντικείμενο της έρευνάς μας, μεταξύ άλλων, είναι και οι συνειρμικές στάσεις και συμπεριφορές των νηπιαγωγών, αμέσως μετά το πρώτο «σοκ», που τους προκαλεί η εμφάνιση ενός παιδιού με σωματική ή ψυχολογική αναπηρία. Ο/η νηπιαγωγός, ως κοινωνικό ον, διαθέτει ένα πολιτισμικό φορτίο, στο οποίο εμπεριέχονται θρύλοι, παραμύθια, λαϊκά ακούσματα, προσωπικά κοινωνικά βιώματα καθώς και άλλων. Όλα αυτά, απομεινάρια της ανθρώπινης συλλογικής μνήμης, θα αποτελέσουν την πρώτη «καύσιμη» ύλη για τις αλληλεπιδράσεις και την επεξεργασία των αναπαραστάσεων του/της εκπαιδευτικού.

Η τρίτη υπόθεση εργασίας αυτής της έρευνας, κινείται στο χώρο της κοινωνιολογικής θεώρησης για τα κοινωνικά και οικονομικά στρώματα και στοχεύει στην ανάδειξη της συσχέτισης μεταξύ της παραπτωματικής συμπεριφοράς των νηπίων με στίγμα, που προέρχονται από χαμηλά κοινωνικο-οικονομικά στρώματα και των στάσεων του/της νηπιαγωγού. Ανάμεσα σε άλλες, οι θεωρίες της σχολής της *ανθρώπινης οικολογίας*, οδήγησαν την έρευνα στην αναζήτηση των παραγόντων εκείνων, οι οποίοι διαμορφώνονται από το περιβάλλον και προκαλούν την εμφάνιση παραπτωματικής συμπεριφοράς στα νήπια, σύμφωνα πάντα με τις απόψεις των νηπιαγωγών.

Η αντισταθμιστική λειτουργία του σχολείου έναντι της υστέρησης του οικογενειακού περιβάλλοντος είναι ιδιαίτερα σημαντική για τον κοινωνικό ρόλο του σχολείου, γι' αυτό και θεωρούμε εξαιρετικά σημαντική αυτή την ενότητα της έρευνας, για τη συμβολή της στο σχεδιασμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας και στα οφέλη της, όσο αφορά στην παροχή των ευκαιριών και των δυνατοτήτων που χρειάζεται το κάθε παιδί, στη βάση της αποδοχής της διαφορετικότητας.

Η αναγνώριση και η κατανόηση των στερεοτύπων και προκαταλήψεων εκ μέρους των νηπιαγωγών είναι δυνατό να οδηγούν προς την υιοθέτηση συμπεριφορών,

οι οποίες θα αντιμετωπίζουν την παραπτωματική συμπεριφορά των παιδιών ως φυσιολογική -στο πλαίσιο της παιδικής ηλικίας-, τα παιδιά θα βοηθούνται στην ένταξη και εναρμόνισή τους στο σχολικό περιβάλλον, θα δίνονται, τέλος, ίδιες και ίσες ευκαιρίες σε όλα τα παιδιά και θα αποφεύγεται κάθε είδους στιγματισμός και ρατσισμός.

Οι ανεξάρτητες μεταβλητές της έρευνας απεικονίζονται στις σωματικές και ψυχολογικές ανωμαλίες των νηπίων, την κοινωνικο-οικονομική κατάσταση της οικογένειας και το «στιγματισμό» των νηπίων με παραπτωματική συμπεριφορά, ενώ εξαρτημένη μεταβλητή είναι οι στάσεις των νηπιαγωγών, έναντι των νηπίων που διαθέτουν τα ατομικά ή κοινωνικά εκείνα χαρακτηριστικά τα οποία, σύμφωνα με τις εγκληματολογικές θεωρίες, σχετίζονται ή οδηγούν σε παραβατική συμπεριφορά.

Οι νηπιαγωγοί που πήραν μέρος στην έρευνα, και τις οποίες οφείλω να ευχαριστήσω ιδιαίτερα, για την προθυμία και την εμπιστοσύνη με την οποία μου παραχώρησαν τις συνεντεύξεις, προσφέροντάς μου το πολύτιμο υλικό για τους σκοπούς της έρευνας, προέρχονται από τα νηπιαγωγεία της πόλης της Μυτιλήνης. Η Τυχαία Δειγματοληψία, μέσα από αλφαβητικό κατάλογο των νηπιαγωγών των σχολείων αυτών, απέδωσε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα, όπου η επιλογή ήταν ανάλογη του 1 προς 3, δηλαδή ένας/μία νηπιαγωγός ανά τρεις.

Για τη συλλογή των δεδομένων, χρησιμοποιήθηκαν ημι-δομημένες Συνεντεύξεις Βάθους, οι οποίες περιλάμβαναν τα ατομικά στοιχεία του/της νηπιαγωγού και τέσσερις θεματικές ενότητες, εκ των οποίων, μία αναφερόταν στην έννοια της παραπτωματικότητας και του στίγματος για τον/τη νηπιαγωγό και οι υπόλοιπες στις ανεξάρτητες μεταβλητές της έρευνας. Τέλος, συντάχθηκε Οδηγός Συνέντευξης, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε ως βοήθημα για τη συνεντεύκτρια.

Το υλικό που συγκεντρώθηκε, ήταν πράγματι πλούσιο και ενδιαφέρον και η μέθοδος της Κριτικής Ανάλυσης του Λόγου (παρά τις όποιες δυσκολίες παρουσιάζει στην αναγνώριση των Θεματικών και Ρηματικών Πρακτικών) ήταν πολύτιμη, ώστε να επεξεργασθεί, να αναλυθεί και να κωδικοποιηθεί, για να μπορέσουν να εξαχθούν συμπεράσματα.

Οι Νηπιαγωγοί, στο σύνολο του Δείγματος, αναγνωρίζουν ως πρωταρχικό σκοπό του Νηπιαγωγείου την κοινωνικοποίηση του νηπίου, η οποία επιτυγχάνεται, μέσω της εκμάθησης των κανόνων που επιβάλουν οι ίδιοι και αναμένουν, μετά από διάστημα ενός έως τριών μηνών, την προσαρμογή των νηπίων. Όταν οι προσπάθειες δεν «καρποφορούν» ζητούν τη βοήθεια ειδικών επιστημόνων ή τη δημιουργία

ειδικών τμημάτων, μέσα στα σχολεία, για την αντιμετώπιση προβληματικών συμπεριφορών, τονίζοντας την αναγκαιότητα της συνεργασίας των γονέων με τους εκπαιδευτικούς.

Η έρευνα έδειξε ότι η παραβατική συμπεριφορά στο Νηπιαγωγείο, εκδηλώνεται –κυρίως- με επιθετικότητα σωματική και λεκτική, ανυπακοή, έλλειψη σεβασμού προς τον/τη Νηπιαγωγό και τα άλλα παιδιά, ψέματα που συχνά μπερδεύονται με τη φαντασία των νηπίων, μικροκλοπές σε είδη που διαθέτει το Νηπιαγωγείο και τέλος, άσεμνες χειρονομίες και φράσεις.

Οι Νηπιαγωγοί θεωρώντας ότι η συνεχής και επίμονη επανάληψη παραπτωματικών πράξεων αποτελεί παραβατική συμπεριφορά (συναντάται αποκλειστικά σχεδόν στα αγόρια, με ελάχιστες εξαιρέσεις κοριτσιών) και αντιμετωπίζουν τις περιπτώσεις αυτές, των νηπίων, με υπομονή και διάλογο, χωρίς να αποκλείουν και την αυστηρότητα.

Η οικογένεια, ως σημαντικότερος παράγοντας διαμόρφωσης της προσωπικότητας του παιδιού και, τα πάσης φύσεως προβλήματα που αντιμετωπίζει (οικονομικά, ψυχολογικά, υγείας κλπ.), μπορεί να έχουν ως αποτέλεσμα την εμφάνιση προβλημάτων στην ομαλή κοινωνική προσαρμογή των παιδιών τους. Συχνά, τα παιδιά ακολουθούν το παράδειγμα των γονιών τους και μιμούνται τις συμπεριφορές τους.

Αν και, στις ελάχιστες σχετικές εμπειρίες των Νηπιαγωγών, τα παιδιά με σωματικές ανωμαλίες δεν παρουσίαζαν καμία σχεδόν παραπτωματική συμπεριφορά, η άποψη που κυριαρχεί στην έρευνα είναι ότι «ίσως υπάρχει κάποια σχέση», γιατί τα παιδιά αυτά αποκτούν κόμπλεξ κατωτερότητας, το οποίο μπορεί να εκδηλώνεται και με επιθετικότητα ή αδυναμία κοινωνικής προσαρμογής.

Και στην περίπτωση των ψυχολογικών ανωμαλιών, όπου επίσης, οι Νηπιαγωγοί δεν είχαν σημαντική εμπειρία, αποδόθηκε ότι, «μπορεί να υπάρχει σχέση» ανάμεσα στις ψυχολογικές ανωμαλίες και την παραπτωματική συμπεριφορά. Η άποψη αυτή αιτιολογήθηκε υιοθετώντας δύο πιθανές εκδοχές: είτε γιατί μπορεί η επιθετικότητα να είναι ένα σύμπτωμα της ψυχολογικής ανωμαλίας, είτε γιατί τα νήπια αυτά δεν είναι σε θέση (νοητικά) να αντιληφθούν τις οδηγίες που τους δίνονται στο σχολείο, με αποτέλεσμα να τις αγνοούν.

Η σύνδεση του χαμηλού κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου και ο τρόπος κατοικίας, με την παραβατική συμπεριφορά των νηπίων, υπήρξε άμεση από τους /τις νηπιαγωγούς, λόγω του ότι οι ίδιοι οι γονείς έχουν, συχνά, παραβατική συμπεριφορά,

την οποία βιώνουν και μιμούνται τα παιδιά. Το γεγονός ότι, η πλειονότητα των παιδιών με παραπτωματική συμπεριφορά, που αναφέρονται στα παραδείγματα των Νηπιαγωγών, προέρχεται από φτωχούς και αμόρφωτους γονείς, επιβεβαιώνει την άποψή τους.

Το ποιος στιγματίζει τα παιδιά, δίχασε τις απόψεις των Νηπιαγωγών, ανάμεσα στους γονείς και τους εκπαιδευτικούς, ενώ συμφώνησαν απόλυτα ότι, τα παιδιά στο Νηπιαγωγείο στιγματίζουν τα άλλα παιδιά και, κυρίως, αναπαράγουν το στίγμα που θα ακούσουν από το περιβάλλον τους για το άλλο παιδί. Ούτως ή άλλως, το Νηπιαγωγείο είναι ο πρώτος «επίσημος» φορέας διάδοσης και εμπέδωσης του στίγματος για τα νήπια. Οι Νηπιαγωγοί επηρεάζονται από το στίγμα και αναμένουν ανάλογες συμπεριφορές. Η παραπτωματική συμπεριφορά παρουσιάζεται, κυρίως, στα παιδιά που το στίγμα τους αναφέρεται σε αυτήν. Το «κακό» παιδί είναι συνήθως αγόρι, γνωρίζει το στίγμα του και φροντίζει να το επιβεβαιώνει. Η περίπτωση όπου η Νηπιαγωγός και τα υπόλοιπα νήπια αντιμετωπίζουν -σε χρόνια βάση- ένα στιγματισμένο νήπιο με κατανόηση και αποδοχή, βοηθώντας το έτσι να ξεπεράσει το στιγματισμό του και την αντικοινωνική συμπεριφορά του, συναντήθηκε κατά τη διάρκεια της έρευνας μία μόνο φορά ως ιδανική αλλά και ουτοπική λύση.

Συνοψίζοντας τα επιμέρους συμπεράσματα της έρευνας, μπορούμε να πούμε ότι στη δημόσια προσχολική εκπαίδευση και συγκεκριμένα στα Νηπιαγωγεία της πόλης της Μυτιλήνης, οι αναπαραστάσεις των Νηπιαγωγών για την παιδική παραβατικότητα και το στίγμα συναρτώνται από τις εγκληματολογικές θεωρίες, τις οποίες εξετάσαμε τόσο στο σύνολό τους, όσο και σε εκείνες από τις οποίες προήλθαν οι υποθέσεις εργασίας μας. Τόσο οι απόψεις τους όσο και οι στάσεις τους, μέσα και έξω από το σχολείο, συνδέουν την παιδική παραβατικότητα με τα εξωτερικά και ψυχολογικά χαρακτηριστικά του παιδιού, το χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και τον τόπο κατοικίας του παιδιού. Αυτή η σύνδεση, λειτουργώντας μέσα στο οικοσύστημα σπίτι – σχολείο – περιβάλλον, προκαλεί την εμφάνιση του κοινωνικού στιγματισμού, η οποία και αναπαράγει την ανεπιθύμητη συμπεριφορά.

Λαμβάνοντας υπόψη, λοιπόν, τα δεδομένα και τα συμπεράσματα της έρευνας, προτείνουμε την άμεση εφαρμογή –εκ μέρους της επίσημης πολιτείας- επιμορφωτικών σεμιναρίων με κεντρικό άξονα τις δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής των νηπίων στο νηπιαγωγείο, καθώς και το ρόλο του εκπαιδευτικού. Σε αυτή την κατεύθυνση κρίνουμε ότι θα πρέπει να στραφούν και οι ίδιοι οι νηπιαγωγοί, όσο αφορά στην επιλογή της θεματολογίας των σεμιναρίων, με βάση τα νέα δεδομένα

της ελληνικής πραγματικότητας όπως, ο ανεξέλεγκτος «βομβαρδισμός» των νηπίων από τα ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης και επικοινωνίας, η πολυπολιτισμικότητα, ο υπερκαταναλωτισμός, οι μονογονεϊκές οικογένειες και γενικότερα η εκτροπή της ελληνικής κοινωνίας από το πλαίσιο των παραδοσιακών τρόπων κοινωνικής έκφρασης και στάσης ζωής.

Οι συμβουλευτικές πρακτικές των Νηπιαγωγών προς τα νήπια, αποδεικνύονται παντελώς ανεπαρκείς ως προς την αποτελεσματικότητά τους και ανεπίκαιρες ως προς την εφαρμογή τους. Η επιθετικότητα της προσχολικής ηλικίας, όταν δεν «μεταφράζεται» σε παραβατικότητα, είναι δυνατό να αντιμετωπισθεί με τη δυνατότητα απεριόριστης σωματικής έκφρασης και εκτόνωσης της ενέργειας που διαθέτει το νήπιο, μέσα στο σχολικό περιβάλλον.

Οι σχολικές δομές, οι οποίες καθορίζονται από το επίσημο αναλυτικό πρόγραμμα του Υπουργείου Παιδείας και τους διευθυντές των σχολικών μονάδων, θα πρέπει να αποκτήσουν την απαιτούμενη ελαστικότητα και να δώσουν τη δυνατότητα χειρισμών και διαχείρισης του σχολικού χρόνου στους εκπαιδευτικούς, ώστε να αντιμετωπίζουν τις δυσκολίες κοινωνικής προσαρμογής των νηπίων, διαθέτοντας τόσο τα σχετικά γνωστικά εφόδια όσο και το κατάλληλο εκπαιδευτικό πλαίσιο που θα εμπεριέχει σύγχρονες αντεγκληματικές πολιτικές.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΘΕΩΡΙΕΣ & ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

A. ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

Αναφορικά με τα αίτια ή τους παράγοντες της εγκληματικότητας μπορούμε να διακρίνουμε τρία πλαίσια αναφοράς:

- **Κλασσική Εγκληματολογία**

Σύμφωνα με αυτήν, η εγκληματική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα ελεύθερης επιλογής. Ο **M. Beccaria (1738-1794)** επεχείρησε τη μεταρρύθμιση στο σύστημα ποινών της εποχής του και έγραψε το δοκίμιο ποινολογίας στα 26 του χρόνια (Beccaria, 1963). Κατά τον Beccaria οι νόμοι έπρεπε να είναι πιο ανθρώπινοι, να είναι από πριν γνωστοί στους πολίτες και να μη γίνονται διακρίσεις ανάμεσα σε πλούσιους και φτωχούς. Οι απόψεις του ήταν ριζοσπαστικές, γι' αυτό η Καθολική Εκκλησία απαγόρευσε το βιβλίο του. Οι ιδέες του, όμως, έγιναν αποδεκτές από πολλούς σύγχρονους του και αποτέλεσαν τη βάση για το Γαλλικό Δίκαιο του 1791. Αργότερα, τροποποιήθηκαν, έτσι, ώστε να μην αντιμετωπίζονται όλες οι περιπτώσεις με την ίδια ακριβώς ποινή, αλλά να λαμβάνονται υπόψη και άλλοι παράγοντες, όπως για παράδειγμα η ηλικία. Έτσι, δημιουργήθηκε η «νεοκλασική σχολή» (Taylor, Walton & Young, 1973).

- **Θετικιστική Εγκληματολογία**

Οι στατιστικές έρευνες της εποχής έδειχναν ότι οι παραβατικές συμπεριφορές, παρά τις αλλαγές –που είχαν μεσολαβήσει στο σύστημα ποινών- αυξάνονταν παρά μειώνονταν. Η άποψη των εγκληματολόγων ήταν ότι η εγκληματική Συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα διαφόρων παραγόντων, πέρα από τον έλεγχο του ατόμου. Θα έπρεπε να εξεταστούν και άλλοι παράγοντες (κοινωνικοί ή ατομικοί), που επηρέαζαν την εγκληματικότητα. Έτσι δημιουργήθηκε η σχολή των «Θετικιστών»:

Andre- Michel Guerry (1802-1866): εξέτασε τη συμβολή στην εγκληματικότητα του παράγοντα της φτώχειας, σε περιοχές της Γαλλίας και συμπέρανε ότι η φτώχεια δεν προκαλεί από μόνη της παραβάσεις τύπου κλοπής, αλλά η ευκαιρία με την έννοια ότι, σε πλουσιότερες περιοχές υπήρχαν περισσότερα πράγματα για να κλέψει κάποιος. Από τον ίδιο εξετάστηκε και ο παράγοντας της εκπαίδευσης των πολιτών της Γαλλίας, στην παραβατική συμπεριφορά, όπου παρατήρησε ότι οι περιοχές με το υψηλότερο επίπεδο μόρφωσης είχαν και τις υψηλότερες τιμές εγκλημάτων βίας (Morris, 1957).

Σύμφωνα με τον **Adolphe Quetelet (1796-1874)** οι παραβάτες είναι συνήθως νέοι, άνδρες, άνεργοι και ανεκπαιδευτοι. Η εγκληματικότητα παρατηρείται κυρίως σε περιοχές με λιγότερη φτώχεια και υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης και διαπράττεται από φτωχούς και άνεργους που ζουν εκεί (Quetelet, 1984). Πρότεινε την ενίσχυση της «ηθικής» εκπαίδευσης και δήλωνε ότι, το έγκλημα είναι προϊόν της ίδιας της κοινωνίας.

Ιδρυτής της Θετικιστικής Σχολής της Εγκληματολογίας ο **Gesare Lombroso (1835-1909)** εξειδικευμένος στις φυσικές επιστήμες, τη φαρμακολογία αλλά την ψυχιατρική, οδηγήθηκε στο συμπέρασμα ότι, το ανθρώπινο είδος εξελίσσεται συνεχώς προς το καλό, κάποιοι όμως παραμένουν σε πρότερα εξελικτικά στάδια και παραβατικές συμπεριφορές. Η θεωρία του, η οποία ονομάστηκε «αταβισμός», περιγράφηκε στο βιβλίο που εξέδωσε το 1876, υπό τον τίτλο *L'uomo delinquente* (the Criminal Man). Δύο χρόνια μετά το θάνατό του εκδόθηκε ένα ακόμη βιβλίο του (Lombroso, 1972), με το σύνολο της δουλειάς του, σχετικά με τους παράγοντες που προκαλούν εγκληματικότητα. Εκτός από το Lombroso κι άλλοι (Driver, 1972), μελέτησαν λίγο αργότερα τους βιολογικούς παράγοντες που επηρεάζουν την παραβατικότητα όπως, η ελαττωματικότητα στην εμφάνιση του εγκληματία. Ακολούθησαν οι θεωρητικοί του «σωματότυπου» όπως οι Sheldon (Sheldon, 1936, 1940, 1942, 1949, 1954) και Gluecks (Glueck & Glueck, 1956), οι υποστηρικτές των θεωριών της κληρονομικότητας (Gardner & Snustad, 1984) κλπ. Πέρα όμως από τα ατομικά χαρακτηριστικά των εγκληματιών, πολλοί ασχολήθηκαν και με τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά τους, συνδέοντας το δείκτη νοημοσύνης (Goddard, 1928), τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας (Glueck & Glueck, 1950), καθώς και την αντικοινωνική συμπεριφορά (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 1994) με την εγκληματικότητα, χωρίς όμως τα αποτελέσματα των ερευνών, σήμερα, να είναι σε θέση να υποστηρίξουν αυτές τις απόψεις.

- **Ο ρόλος του ποινικού νόμου**

Τα χαρακτηριστικά του εγκληματία και η ένταση του εγκλήματος έχουν καθορισθεί πριν τη διαμόρφωση και την εφαρμογή του νόμου.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Οι συνέπειες της φτώχειας όπως, ασθένειες, εγκληματικότητα, απελπισία κλπ. είναι πράγματι ένα ζήτημα που συζητείται από την αρχαιότητα (McDonald, 1976). Πολλές έρευνες πραγματοποιήθηκαν με σκοπό να διερευνηθούν τη σχέση ανάμεσα στο έγκλημα και τις οικονομικές συνθήκες (Sellin, 1972), οι οποίες κατέληξαν στο ότι σε εποχές μεγάλης οικονομικής δυσπραγίας δεν παρατηρήθηκε αύξηση της εγκληματικότητας (Henry & Short, 1954), ενώ αντίθετα, σε κάποιες περιπτώσεις καταγράφηκε μείωση (Allen, 1996).

ΑΝΕΡΓΙΑ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η πληθώρα των ερευνών που πραγματοποιήθηκαν -κυρίως κατά το δεύτερο μισό του 20^{ου} αι.- για τις δεκαετίες 1960, '70 και '80, ασχολήθηκαν με τη σχέση ανάμεσα στην ανεργία και την εγκληματικότητα στους νέους αλλά και στους ενήλικες, κατέληξαν σε πλήθος αντιφάσεων, καθώς άλλοτε συμπεράναν ότι αυτή η αναλογία είναι μικρή και άλλοτε ανύπαρκτη. Πάντως θα πρέπει να σημειώσουμε ότι, για τις περιπτώσεις των νέων (Singell, 1963) η εγκληματικότητα, γενικά, δεν αυξάνεται σε περιόδους ανεργίας, ενώ για τους ενήλικες (Jacobs, 1981) η αύξηση – όποτε παρατηρείται- είναι μικρή (Freeman, 1983). Πιο συγκεκριμένα αποτελέσματα (που δείχνουν τη θετική επίδραση της ανεργίας στην εγκληματικότητα) είχαμε στις περιπτώσεις εκείνες, των ερευνών που πραγματοποιήθηκαν σε μικρότερες κοινωνικές ομάδες (Chiricos, 1987), π.χ. σε επίπεδο γειτονιάς και όχι σε εθνικό (Land, McKall, Cohen, 1992).

ΑΝΟΜΙΑ & ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ

Οι ραγδαίες και ριζικές αλλαγές, που συντελέστηκαν στην κοινωνία της Γαλλίας μετά τη Γαλλική επανάσταση και την έκρηξη της Βιομηχανικής επανάστασης, συνετέλεσαν στη διαμόρφωση των απόψεων, ενός από τους πλέον γνωστούς και αποδεκτούς κοινωνιολόγους, του **Emile Durkheim (1858-1917)**, για το φαινόμενο της εγκληματικότητας τόσο στη «Μηχανικού Τύπου» κοινωνία όσο και στην «Οργανικού Τύπου» κοινωνία (La Capra, 1972). Στην πρώτη περίπτωση, η κοινωνία χαρακτηρίζεται από ομοιογένεια και ενότητα και ασκεί πίεση στη διαφορετικότητα, που στην προκειμένη περίπτωση εκφράζεται με την παραβατική συμπεριφορά και τιμωρείται τόσο από τους νόμους όσο και από τον ηθικό έλεγχο του

περιβάλλοντος. Η ανάρμοστη συμπεριφορά είναι το τίμημα που πρέπει να πληρώσει κάποιος για να επιτύχει την προσωπική του ανάπτυξη. Έτσι, το έγκλημα είναι ένας βασικός παράγοντας της ζωής και όχι κάτι ξένο και αφύσικο (Durkheim, 1965). Στη δεύτερη περίπτωση, παρατηρείται μία ανεπάρκεια της νομοθεσίας, λόγω και της πολυπλοκότητας της κοινωνίας, με αποτέλεσμα την εμφάνιση του εγκλήματος. Αυτό το φαινόμενο, ήταν αυτό που ο E. Durkheim ονόμασε *Ανομία* (Dutkheim, 1951) και συνδέθηκε με τη Νεωτερικότητα, μέσω της έκπτωσης των κοινωνικών θεσμών και κανόνων, δηλ. της έλλειψης κοινωνικού ελέγχου.

Με τη θεωρία του Durkheim, ασχολήθηκαν πολλοί κοινωνιολόγοι στη συνέχεια, αξιολογώντας, κριτικάροντας ή και αναδιατυπώνοντας συχνά τις απόψεις του (Erikson, 1966, Blumstein & Cohen, 1977).

Η ΣΧΟΛΗ ΤΟΥ ΣΙΚΑΓΟ ΚΑΙ Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

Η άποψη του Durkheim για την έκπτωση των μηχανισμών ελέγχου (που οδηγεί στην αύξηση της εγκληματικότητας) λόγω ραγδαίων κοινωνικών αλλαγών, οδήγησε στην ανάπτυξη της Ανθρώπινης Οικολογίας της Σχολής του Σικάγο, τη δεκαετία του 1920, η οποία μελέτησε αυτές τις αλλαγές και τις συνέπειές τους στο επίπεδο της γειτονιάς. Οι σχέσεις και οι αλληλεπιδράσεις των ατόμων μέσα σε ένα κοινωνικό σύστημα βρίσκονται στο επίκεντρο αυτής της θεωρίας, ενώ τα αίτια της εγκληματικότητας αναζητούνται στο περιβάλλον, το οποίο -αναλόγως των συνθηκών- επιδρά θετικά ή αρνητικά σ' αυτήν.

Ο **Robert Park (1864-1944)**, από τους ιδρυτές της Σχολής του Σικάγο, συνέδεσε την οργάνωση των ατόμων μιας κοινωνίας (Park, 1952), με το φυσικό τους περιβάλλον, το οποίο επιδρά θετικά ή αρνητικά στην αύξηση της εγκληματικότητας, βασιζόμενος στη μελέτη του για την «κοινωνία των φυτών» (Warming, 1969) και τις αλλαγές που επιτελούνται σε μια περιοχή, όπου ισχύει το τρίπτυχο «εισβολή, κυριαρχία, διαδοχή». Σ' αυτό ακριβώς το σημείο ο βοηθός του Park, **Ernest Burgess** το **1928**, διευκρίνισε ότι, οι πόλεις δεν εξαπλώνονται από τα άκρα προς το κέντρο, αλλά από το κέντρο προς τα άκρα σε κύκλους ή «ζώνες» γύρω από αυτό.

Στη συνέχεια, ο **Clifford Shaw** το **1938**, μελετώντας το φαινόμενο της παραβατικότητας των ανηλίκων (Short Jr., 1969), μαζί με τον **Henry D. McKay** (Snodgrass, 1976) συμπέραναν ότι, το ποσοστό ήταν υψηλότερο όταν επρόκειτο για πυκνοκατοικημένες βιομηχανικές περιοχές με χαμηλά εισοδήματα και μετανάστες

(Shaw & Mckay, 1969). Ανέπτυξαν πολιτικές αντιμετώπισης της παραβατικότητας, οι οποίες εφαρμόστηκαν στην πόλη του Σικάγο για 25 χρόνια, χωρίς ικανοποιητικά, όμως, αποτελέσματα (Kobril, 1959, Sorrentino, 1959).

Ο **Ruth Rosner Kornhauser** διέκρινε στη θεωρία των Shaw & Mckay, την κοινωνική αποδιοργάνωση, με αποτέλεσμα τη μη ύπαρξη κοινωνικού ελέγχου και την έννοια της υποκοουλτούρας (Kornhauser, 1978). Θεωρώντας ότι το δεύτερο απορρέει από το πρώτο, πίστευε ότι και τα δύο οδηγούν στην αύξηση της εγκληματικότητας.

Οι **Robert J. Bursik** και **Jim Webb**, αντίθετα με τους Shaw & Mckay, θεωρούσαν το πρόβλημα της κοινωνικής αποδιοργάνωσης ως το πλέον σημαντικό (Bursik, Jr., & Webb, 1982).

Ο **Rodney Stark**, στην προσπάθειά του να εξηγήσει γιατί κάποιες γειτονίες συνδέονταν με αυξημένα ποσοστά εγκληματικότητας, ανεξάρτητα από τους κατοίκους τους, κατέληξε σε πέντε διαφορετικούς τύπους πολεοδομικής κατασκευής, οι οποίοι συντελούν στην αύξηση της εγκληματικότητας (Stark, 1987).

Ο **Robert Sampson** προέκτεινε αυτή τη θεωρία, συνδέοντας τα πέντε πολεοδομικά μοντέλα με κάποια κοινωνικά προβλήματα και εισήγαγε τον όρο «κοινοτική επίβλεψη» για τη διατήρηση της τάξης (Sampson, 1997). Μια μεγάλη έρευνα των **Robert Sampson & Stephen Raudenbush** οδήγησε στο συμπέρασμα ότι, οι περιβαλλοντικές και κοινωνικές ανωμαλίες σχετίζονταν με τη φτώχεια και την πολυδιάστατη χρήση γης, ενώ οι περιοχές με κοινούς στόχους και ανεπτυγμένο το αίσθημα της ηθικής τάξης είχαν μειωμένο ποσοστό εγκληματικότητας (Sampson & Raudenbush, 1997).

ΘΕΩΡΙΕΣ ΠΙΕΣΗΣ

Ο **Robert Merton**, (αντίθετα με τον Durkheim), υποστήριξε ότι πολλές από τις τάσεις των ατόμων διαμορφώνονται από τα δεδομένα της κυρίαρχης κουλτούρας, στον τόπο τον οποίο διαμένουν. Μελετώντας τμήματα της αμερικανικής κοινωνίας προσέγγισε την ανομία, λέγοντας ότι η κυρίαρχη κουλτούρα πίεζε τα άτομα στην επίτευξη συγκεκριμένων στόχων και συχνά με όχι νόμιμα μέσα. Εξήγησε, δε, το γεγονός της αυξημένης εγκληματικότητας στα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, αποδίδοντάς τους λιγότερες δυνατότητες επίτευξης των επιθυμητών στόχων με θεσμοποιημένα μέσα. Η δυσαναλογία, αυτή, των κοινωνικών δομών ανάμεσα στα υψηλότερα και τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα πίεζε περισσότερο τα δεύτερα, με αποτέλεσμα την αυξημένη εγκληματικότητα σ' αυτά. Τέτοιου είδους πιέσεις

δέχονταν, βέβαια, τα άτομα από όλα τα στρώματα και ήταν πιθανό (σύμφωνα πάντα με το Merton) να προσεγγίσουν την ανομία μέσα από την Καινοτομία, την Τυπολατρεία, τον Αποχωρητισμό και την Επανάσταση.

Στο ίδιο πνεύμα (της πίεσης των κοινωνικών δομών) κινήθηκαν και δύο άλλοι θεωρητικοί, οι **Richard Cloward** και **Lloyd Ohlin**, οι οποίοι διετύπωσαν την άποψη ότι ο συμμοριακός χαρακτήρας της παραβατικότητας των νέων ενισχύεται από την ψυχολογία της ομάδας που διέπει τη συμμορία, με αποτέλεσμα οι εμπλεκόμενοι νέοι να παραβατούν χωρίς αίτια και ουσιώδη κίνητρα και με αυτόν τον τρόπο να βρίσκει διέξοδο ο αυθορμητισμός τους και να ενισχύουν τις απόψεις και τις αξίες τους. Το κίνητρό τους είναι συχνά η βελτίωση της οικονομικής τους κατάστασης, κάτι το οποίο αποτελεί στόχο για όλη την κοινωνία (της Αμερικής), μόνο που εδώ ακυρώνονται τα νόμιμα μέσα. Τη δεκαετία του '60 οι Θεωρίες Πίεσης ήταν ιδιαίτερα δημοφιλείς στην εφαρμογή πολιτικών αντιμετώπισης της εγκληματικότητας και οι Cloward και Ohlin πρότειναν τέτοιες πολιτικές, βασισμένες σε αλλαγές των κοινωνικών δομών, οι οποίες αν και υιοθετήθηκαν και εφαρμόστηκαν σε πολιτείες της Αμερικής, εγκαταλείφθηκαν αργότερα χωρίς τα προσδοκώμενα αποτελέσματα. (αντιθέσεις)

Η ευρεία αποδοχή των Θεωριών Πίεσης έφερε και την έντονη κριτική. Η **Ruth Rosner Kornhauser** απέδωσε την εγκληματικότητα στο άγχος και τη ματαιώση που βιώνουν τα άτομα, αντιλαμβανόμενα το χάσμα ανάμεσα σ' αυτά που προσδοκούν και σ' αυτά που επιτυγχάνουν.

Ο **Francis T. Gullen**, διαχώρισε τη θεωρία του Merton σε δύο επίπεδα: *το ατομικό*, όπου το άγχος και η πίεση ενισχύουν την παραβατικότητα και *το κοινωνικό*, όπου ο τρόπος που διανέμεται η παραβατική συμπεριφορά στις κοινωνίες είναι αποτέλεσμα των κοινωνικών δομών.

Ο **Robert Agnew** πρότεινε τη Γενική Θεωρία Πίεσης, σε ατομικό επίπεδο, η οποία εστιάζει στις όποιες αρνητικές σχέσεις του ατόμου με το περιβάλλον του, με συνέπεια την παραβατική του συμπεριφορά.

Οι **Steven F. Messner** και **Richard Rosenfeld** έδωσαν ιδιαίτερη έμφαση στην αμοιβαία υποστήριξη και τις συλλογικές υποχρεώσεις μέσα στην ίδια την κοινωνία, την προσοχή στα ατομικά δικαιώματα, τα ενδιαφέροντα και τα προνόμια που κάποιοι κατέχουν και κάποιοι όχι.

ΘΕΩΡΙΕΣ ΜΑΘΗΣΗΣ

Στις Θεωρίες Μάθησης, η μάθηση σχετίζεται με τις συνήθειες και τη γνώση που αναπτύσσονται ως αποτέλεσμα των εμπειριών του ατόμου. Η ψυχολογική προσέγγιση διακρίνει τρεις τρόπους μάθησης:

- την κλασσική ή μηχανιστική, όπου ο οργανισμός λειτουργεί παθητικά και επηρεάζεται άμεσα από το περιβάλλον του,
- την ατομιστική ή λειτουργιστική, όπου ο οργανισμός είναι ενεργητικός και καθορίζει αυτόνομα τον τρόπο και το βαθμό που το περιβάλλον τον επηρεάζει και
- τη μαθησιακή, όπου η συμπεριφορά ενισχύεται μέσω των προσδοκιών του ατόμου.

Ο **Gabriel Tarde (1843-1904)**, διατύπωσε τη θεωρία του χρησιμοποιώντας τον όρο Νόμοι Μίμησης (Curtis, 1953):

- Μίμηση ανάλογα με τη σχέση του ατόμου με άλλα άτομα.
- Μίμηση από τον κατώτερο προς τον ανώτερο
- Μίμηση ανάλογα με τις αλλαγές της «μόδας»

Ο **Edwin H. Sutherland (1883-1950)**, εισήγαγε τον όρο «συγχρωτισμός», ως ένα βασικό άξονα, που αφήνει τα περιθώρια σχηματισμού εγκληματικών συμπεριφορών. Ασχολήθηκε κυρίως με τη νεανική εγκληματικότητα και συμπέρανε ότι η παραβατικότητα ενός ατόμου δε μεταβιβάζεται από παρόμοια συμπεριφορά κάποιου άλλου, καθώς επίσης και ότι η συχνότητα, τα κίνητρα και η χρονική στιγμή της εγκληματικής συμπεριφοράς εξαρτώνται από την εσωτερική σύγκρουση που αισθάνεται το άτομο (Sutherland, Cressey & Luckenbill, 1992).

Οι **Marvin E. Wolfgang και Franco Ferracuti**, εστίασαν στα εγκλήματα πάθους, στηρίζοντας τη σύνδεση παραβατικότητας και κοινωνικών παραγόντων και αμφισβήτησαν την επιρροή της υποκοουλτούρας της βίας, λέγοντας ότι αυτό είναι ένα φαινόμενο που μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά (Wolfgang & Ferracuti, 1981).

Ο **Elijah Anderson**, παρουσίασε τη θεωρία του για την υποκοουλτούρα της βίας, μέσα από τον «κώδικα του δρόμου», ως προϊόν συνολικότερης απελπισίας (Anderson, 1999).

ΘΕΩΡΙΕΣ ΕΛΕΓΧΟΥ

Οι θεωρίες του κοινωνικού και του ατομικού ελέγχου κυριαρχούν στη σύγχρονη εγκληματολογία και δίνουν πολλές αντεγκληματικές προτάσεις. Σύμφωνα με αυτές, υπάρχουν στο άτομο μηχανισμοί ελέγχου που αποτρέπουν τις εγκληματικές πράξεις, όταν όμως αυτοί οι μηχανισμοί είναι αδύναμοι (για διάφορους λόγους) το έγκλημα δεν αποτρέπεται.

Οι πρώτες θεωρίες ελέγχου διατυπώθηκαν το 1951, από τον **Albert Reiss**, ο οποίος διερεύνησε τους παράγοντες που σχετίζονται με τον έλεγχο και τη δυνατότητα πρόληψης της εγκληματικής συμπεριφοράς, κάνοντας έρευνες κυρίως σε ανήλικους (Reiss, 1951).

Το 1957, ο **Jackson Toby**, εισήγαγε τον όρο «μερίδα στη συμβατικότητα», που σχετίζεται με το τι χάνει κάποιος που παραβαίνει το νόμο (Toby, 1957).

Ο **F. Ivan Nye**, το 1958, εστίασε στην οικογένεια, ως το μόνο παράγοντα κοινωνικού ελέγχου των ανηλίκων, υποστηρίζοντας ότι αν όλες οι ανάγκες του ατόμου ικανοποιούνται, τότε δεν υπάρχει λόγος να παραβεί το νόμο (Ivan Nye, 1958).

Ακολούθησε ο **David Matza**, ο οποίος πρότεινε το μοντέλο της ελευθερίας και της ομοιότητας (drift) σε συνθήκες αποδυνάμωσης του κοινωνικού ελέγχου (Matza, 1964).

Το 1969, ο **Cf. Travis Hirschi**, υποστήριξε ότι, όλοι είμαστε ζώα, άρα ικανοί για έγκλημα και έδωσε έμφαση στο γεγονός ότι, τα άτομα που είναι συνδεδεμένα με κοινωνικά γκρουπ έχουν λιγότερες πιθανότητες να διαπράξουν έγκλημα (Hirschi, 1969). Οι στενές αυτές σχέσεις (οικογένεια, σχολείο κλπ.) καθορίζονται από:

- την επαφή, δηλ. τη φροντίδα για τους συνανθρώπους
- τη δέσμευση, δηλ. το ρίσκο που αναλαμβάνει κάποιος ζώντας σε μια συμβατική κοινωνία ώστε να διαπράξει έγκλημα
- τη συμμετοχή σε συμβατικές δραστηριότητες
- τα πιστεύω, δηλ. τους κανόνες και τις αξίες της κοινωνίας.

Ο **Cf. Travis Hirschi** μαζί με τον **Michael Gottfredson**, ανέπτυξαν τη θεωρία του αυτοελέγχου, όπου ο αυτοέλεγχος προϋπάρχει από την παιδική ηλικία και είναι δυνατό να επηρεάζεται από τον κοινωνικό έλεγχο (Gottfredson & Hirschi, 1990).

ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΚΛΑΣΙΚΙΣΜΟΣ

Οι θεωρίες που ανήκουν στο Σύγχρονο Κλασικισμό (Αποτροπή, Ορθολογιστική Επιλογή, Δραστηριότητες Ρουτίνας) βασίζονται στην Κλασική Σχολή του Beccaria. Σύμφωνα με αυτήν, η ποινή πρέπει να είναι ανάλογη του παραπτώματος. Αν το κόστος της ξεπερνά τα οφέλη της παράβασης, τότε η πιθανότητα Αποτροπής είναι μεγάλη.

Στα τέλη της δεκαετίας του '60 ο **Jack Gibbs** μελέτησε την υπόθεση της **Ανατροπής**, έκανε σχετικές έρευνες με έμφαση στην έννοια της αυστηρότητας-δριμύτητας για τον καθορισμό της ποινής και κατέληξε στην αποτελεσματικότητα που εμπεριέχει η τελευταία (Gibbs, 1968, 1975).

Το 1998, ο **Daniel S. Nagin**, αναθεώρησε τις μελέτες του Gibbs και συμπέρανε τρεις τύπους Ανατροπής που αφορούν (Nagin, 1998):

- στη Δράση της Αστυνομίας,
- στην Αντίληψη Κινδύνων & Συνεπειών από το δράστη,
- στη μελέτη των διαφόρων Αρμοδιοτήτων – Εκτιμήσεων - Συμπερασμάτων στο σύστημα Δικαιοσύνης & Αστυνόμευσης.

Πολλές πρόσφατες θεωρίες αξιολογούν κυρίως την ευκαιρία που δίνεται στον παραβάτη και όχι στο κίνητρό του. Πρόκειται για τη θεωρία της **Ορθολογιστικής Επιλογής** του υποψήφιου παραβάτη να αδράξει την ευκαιρία. Οι Ορθολογιστικές Θεωρίες σχετίζονται με την πρόληψη του εγκλήματος ανά περίπτωση, με έμφαση στην ιδιαιτερότητα του κάθε εγκλήματος (Newman, Clarke & Shoham, 1997).

Οι **Δραστηριότητες Ρουτίνας**, προσεγγίζοντας τις Ορθολογιστικές, υποστηρίζουν ότι, οι τιμωρίες είναι διαφορετικές ανάμεσα στις πληθυσμιακές ομάδες και εκτιμούν ότι, ένα συγκεκριμένο προφίλ νέου, ανύπαντρου, από χαμηλά κοινωνικά στρώματα, έχει περισσότερες πιθανότητες να είναι παραβάτης, από αυτό του ηλικιωμένου, οικογενειάρχη, από ανώτερα κοινωνικά στρώματα (Cohen & Felson, 1979).

Ερμηνευτικές Προσεγγίσεις του Εγκλήματος

Στις Θεωρίες που ακολουθούν, κέντρο αναφοράς αποτελούν οι ερμηνείες των διάφορων πτυχών του εγκλήματος.

ΣΤΙΓΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ

Η Θεωρία του Στιγματισμού αποδίδει την εγκληματική ή μη, συμπεριφορά του ατόμου στην αυτο-αντίληψή του, ως προϊόν της εικόνας που του έχει προσδώσει η συναναστροφή του με το κοινωνικό του περιβάλλον. Ο **Edwin M. Lemert**, αναγνωρίζοντας την επίδραση των βιολογικών, ψυχολογικών και κοινωνικών παραγόντων, διαχωρίζει τους παραβάτες σε «αρχικούς» και «δευτερεύοντες» και οριοθετεί τον κοινωνικό έλεγχο στην αντίληψη των ατόμων για τους εγκληματίες και τις δίκες. Η μεγάλη σημασία που δίνει, η Θεωρία του Στιγματισμού, στον επίσημο κοινωνικό στιγματισμό απετέλεσε στοιχείο έντονης κριτικής και προκάλεσε το ερώτημα της πιθανής εξάλειψης του εγκλήματος, λόγω του στιγματισμού (Lemert, 1951, 1967).

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΑ

Το 1988, με το βιβλίο του *Seductions of Crime*, ο **Jack Katz** διαφώνησε με τους εγκληματολόγους, οι οποίοι ασχολούνταν με το υπόβαθρο του δράστη. Κατ' εκείνον σημαντικότερα είναι τα συναισθήματα του δράστη, την ώρα που διαπράττει το έγκλημα. Αποτέλεσμα της θεωρίας του ήταν οι πέντε κατηγορίες δραστών, όπως εκείνος τις όρισε (Katz, 1988):

- παθητικοί εκτελεστές,
- ανήλικοι κλέφτες,
- ανήλικοι σε συμμορίες,
- κλέφτες και
- εν ψυχρώ δολοφόνοι.

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΣΤΙΣ ΜΕΓΑΛΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ

Οι μεγάλες κοινωνίες καθιερώνουν νόμους, μέσα από τους οποίους δημιουργείται το έγκλημα. Έτσι, αυτό που ορίζεται σαν έγκλημα αποτελεί και το στοιχείο συνοχής για τους υπόλοιπους, που βρίσκονται εκτός παραβατικότητας. Οι

ισχυρότερες κοινωνικά ομάδες επιβάλλουν τη δύναμή τους και παίρνουν την εξουσία «με το μέρος τους», έχοντας πάντα ένα όφελος οικονομικό ή συμβολικό.

ΕΞΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑ

Πολύ κοντά στην προσέγγιση του εγκλήματος, στις μεγάλες κοινωνίες, βρίσκονται και οι θεωρίες εκείνες που εξετάζουν τη δύναμη της κάθε είδους εξουσίας για την ερμηνεία του εγκλήματος και το ρόλο που η Πολιτεία δύναται να χαράζει σε μια αντεγκληματική πολιτική, με ανθρώπινο πρόσωπο (Ditton, 1979).

ΘΕΩΡΙΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ

Οι Θεωρίες Σύγκρουσης, (σε αντίθεση με τις Θεωρίες Συναίνεσης, οι οποίες υποστηρίζουν ότι το κράτος υφίσταται για να μετριάσει τις συγκρούσεις ανάμεσα στα μέλη μιας κοινωνίας και να παρουσιάσει κοινές αξίες και συμφέροντα για την ίδια την κοινωνία), αναγνωρίζουν συγκρουόμενες αξίες και συμφέροντα ανάμεσα στις διάφορες κοινωνικές ομάδες, ενώ το κράτος υπερασπίζεται τα συμφέροντα των ισχυροτέρων που ελέγχουν και τη λειτουργία του.

Ο **Thorsten Sellin**, ανέπτυξε τη θεωρία του γύρω από τους κατεστημένους τύπους νόμους (πολιτισμικοί κανόνες κάθε κοινωνίας), οι οποίοι μετουσιώνονται σε νόμους του κράτους. Όταν η κοινωνία είναι ομοιογενής δεν παρουσιάζονται προβλήματα. Όταν, όμως, πρόκειται για πολυπολιτισμικές κοινωνίες, οι νόμοι δεν αποτελούν συνείδηση όλων των μελών, με αποτέλεσμα την εμφάνιση πρωτογενών και δευτερογενών συγκρούσεων (Sellin, 1938).

Ο **George B. Vold**, εξετάζοντας τις διαδικασίες συγκρότησης κοινωνικών ομάδων με κοινά συμφέροντα, διετύπωσε στη θεωρία του την άποψη ότι, οι συγκρούσεις γίνονται εμφανείς μέσω των νομοθετικών πολιτικών, που εφαρμόζονται σε κάθε κοινωνία και όρισε το έγκλημα ως έκφραση συμπεριφοράς μιας ομάδας, μειοψηφικής σε ισχύ (Vold, 1958).

Ο **Austin Turk**, εστίασε στις διαφορές μεταξύ των αρχών και των υποκειμένων, που μπορούν να προκαλέσουν σύγκρουση και διερεύνησε τους παράγοντες που επιδρούν στην ανάπτυξη τέτοιων συγκρούσεων (Turk, 1969).

Ένα χρόνο αργότερα, ο **Richard Quinney**, ανέπτυξε τη θεωρία της «κοινωνικής πραγματικότητας του εγκλήματος», καθώς η πολιτική επηρεάζει τα

συμφέροντα των ομάδων. Ο Quinney, τονίζοντας τη δύναμη των ομάδων, πιστεύει ότι όσο πιο δυνατές είναι αυτές τόσο πιο αποτελεσματικές γίνονται (Quinney, 1970).

Η συνεισφορά των **William J. Chambliss & Robert B. Seidman**, στις εγκληματολογικές θεωρίες σύγκρουσης, έγκειται στη διάκριση της λειτουργίας του δικαστικού συστήματος στις θεωρίες συναίνεσης, όπου η εγκληματικότητα μελετάται σε εθνικό επίπεδο και στις θεωρίες σύγκρουσης, όπου το δίκαιο είναι αποτέλεσμα σύγκρουσης των ισχυροτέρων ομάδων και βασίζεται στις προσωπικές αξίες και αρχές των δικαστών (Chambliss & Seidman, 1971).

Τέλος, η θεωρία του **Donald Black**, η οποία είναι ευρύτερη των θεωριών σύγκρουσης, αναφέρεται στις διαφορές των διαφόρων τύπων κοινωνικών σχέσεων, οι οποίες άλλοτε έχουν να κάνουν με τη δύναμή τους και άλλοτε όχι (Black, 1976).

ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

Η θεωρία του **Karl Marx (1818-83)**, συνέδεσε την οικονομική ανάπτυξη με τις κοινωνικές, πολιτικές και ιστορικές αλλαγές, χωρίς όμως να ασχοληθεί ιδιαίτερα με το πρόβλημα του εγκλήματος. Έτσι, ο Marx δεν αντιμετώπισε το έγκλημα ως μια ηθελημένη παραβίαση των «κοινών αγαθών», αλλά ως μια προσπάθεια των απομονωμένων ατόμων ενάντια στις επικρατούσες συνθήκες. Αυτή η θέση του Marx, η οποία συχνά αναφέρεται ως «πρωτόγονη εξέγερση», είναι δυνατό να εξελιχθεί σε συνειδητή επαναστατική πράξη (Marx, 1904, 1967).

Στη συνέχεια υπήρξαν αρκετοί θεωρητικοί, οι οποίοι βασίζοντας τις απόψεις τους στο Marx, ανέπτυξαν εγκληματολογικές θεωρίες που ονομάστηκαν Μαρξιστικές. Ο **Willem Bonger**, υποστήριξε ότι το καπιταλιστικό σύστημα ενθαρρύνει τους ανθρώπους στην απληστία και τον εγωκεντρισμό, αδιαφορώντας για την ευημερία των συνανθρώπων τους. Το δε έγκλημα συγκεντρώνεται στις χαμηλότερες τάξεις γιατί το σύστημα δικαιοσύνης ποινικοποιεί την απληστία των φτωχών, ενώ επιτρέπει στους πλούσιους την ύπαρξη νόμιμων ευκαιριών για τις ατομικές τους επιθυμίες. Μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1920, οι Μαρξιστικές θεωρίες εξαφανίστηκαν από το προσκήνιο και εμφανίστηκαν ξανά τη δεκαετία του 1970 (Bonger, 1916).

Οι **Alan A. Block & William J. Chambliss** άσκησαν κριτική στις πρότερες θεωρίες για την απλοϊκή απεικόνιση των κανόνων τάξης, ως μια ενοποιημένη και μονολιθική ελίτ (Block & Chambliss, 1981) ενώ ο **David F. Greenberg** συνειδητοποίησε ότι, στα μέσα της δεκαετίας του '70 η Μαρξιστική εγκληματολογία

άρχισε να παίρνει μορφή και προσπάθησε να συσχετίσει την εγκληματική συμπεριφορά και την αντεγκληματική πολιτική με τις οικονομικές συνθήκες (Greenberg, 1976). Θα μπορούσε κανείς να συμπεράνει ότι η Μαρξιστική εγκληματολογία ομοιάζει με τις Θεωρίες Σύγκρουσης, με τη διαφορά ότι η πρώτη πιστεύει ότι υπάρχει μια αντικειμενική βάση θεώρησης του *τι είναι και τι δεν είναι έγκλημα*.

ΜΕΤΑΔΟΜΙΣΤΙΚΗ Η ΜΕΤΑΜΟΝΤΕΡΝΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

Η Μεταδομιστική εγκληματολογία αποδίδει το έγκλημα στη γλωσσική παραγωγή, όπου οι σχέσεις κυριαρχίας που αναπτύσσονται στο κοινωνικό σύνολο οφείλονται στη χρήση της γλώσσας (Dragan Milovanovic, 1994). Η γλώσσα δεν αποτελεί ένα ουδέτερο μέσο, διότι η σκέψη και η γνώση εκφράζονται διαμέσου αυτής. Επιβάλλοντας, λοιπόν, ένα κυρίαρχο μοντέλο γλώσσας, ουσιαστικά ελέγχεται και η σκέψη των ατόμων, με αποτέλεσμα αυτά να ετεροκαθορίζονται (Thomas J. Bernard, 1983).

Στόχος των Μεταδομιστών είναι η επικράτηση διαφορετικών ειδών λόγου και έκφρασης, τα οποία θα τυγχάνουν της ίδιας νομιμοποίησης και αναγνώρισης. Η ανάπτυξη αυτή του ελεύθερου λόγου, αποτελεί για τους Μεταδομιστές μέθοδο μείωσης του εγκλήματος (John Braithwaite, 1989).

ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

Η στερεοτυπική αντίληψη ότι, οι άνδρες εμφανίζουν μεγαλύτερο βαθμό εγκληματικότητας από ό,τι οι γυναίκες άρχισε να αμφισβητείται και να κριτικάρεται, όταν οι έρευνες απέδειξαν ότι, άνδρες και γυναίκες έχουν τις ίδιες πιθανότητες να εγκληματήσουν.

Οι **Freda Adler** και **Rita James Simon** δικαιολόγησαν πλήρως την εμφάνιση της Φεμινιστικής Εγκληματολογίας, λόγω της νέας θέσης, των νέων ρόλων, και της απελευθέρωσης της γυναίκας από τους παραδοσιακούς ρόλους, στοιχεία που την χαρακτήριζαν έως τη δεκαετία του '70 (Adler, 1975 και Simon, 1975).

Στη Φεμινιστική Σκέψη οδήγησαν πλήθος θεωριών όπως, του Φιλελεύθερου Φεμινισμού (Jaggar, 1983), του Ριζοσπαστικού Φεμινισμού (Millett, 1970), του Μαρξιστικού Φεμινισμού (Lynch, Michalowski, Groves, 2000), των Κοινωνικών Φεμινιστών (Firestone, 1970), του Μεταμοντέρνου Φεμινισμού (Smart, 1989) και του Πολυπολιτισμικού Φεμινισμού (Collins, 1990).

Οι δύο μορφές προβληματισμού για την εγκληματολογία του φύλου, που αφορούν: α) στη γενίκευση των Θεωριών του Εγκλήματος και για τα δύο φύλα και β) στην αναλογία των φύλων, έτυχαν κριτικής από αρκετούς θεωρητικούς όπως, οι **Kathleen Daly & Meda Chesney-Lind (1988)**, **Meda Chesney-Lind & Karlene Faith (2000)**, **Douglas A. Smith & Raymond Paternoster (1987)**, **Candace Kruttschnitt (1996)**.

Σύμφωνα με τις νεότερες θεωρίες οι γυναίκες εγκληματούν λιγότερο γιατί θέλουν την ησυχία και τη σιγουριά τους (Anderson, 1998), καθώς επίσης και γιατί είναι περισσότερο ευάλωτες στον κοινωνικό έλεγχο (Tittle, 1995). Συνδυάζοντας τις δύο παραπάνω απόψεις, ο **John Hagan** θεώρησε ότι οι γονείς –και ιδιαίτερα στις πατριαρχικές οικογένειες- ελέγχουν περισσότερο τα κορίτσια από ό,τι τα αγόρια (Hagan, 1989), ενώ οι **Karen Heimer & Stacy De Coster** προχώρησαν ακόμα περισσότερο με τη διευκρίνιση ότι, τα αγόρια είναι πιο βίαια γιατί μεγαλώνουν μαθαίνοντας να υιοθετούν τέτοιες συμπεριφορές, σε αντίθεση με τα κορίτσια (Heimer & De Coster, 1999).

Πολύ κοντά σ' αυτή τη θεωρία βρίσκεται και αυτή των **Michael R. Gottfredson & Travis Hirschi**, η οποία προσεγγίζει την εγκληματικότητα μέσα από τον αυτοέλεγχο ανάμεσα σε αγόρια και κορίτσια, σε συνάρτηση με τον τρόπο που αυτά μεγαλώνουν (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Ο ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΗΛΙΚΙΑ, ΣΤΗΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

Το 1986, το Εθνικό Συμβούλιο Έρευνας στην Αμερική, κατέληξε σε δύο ορισμούς: α) της *Εγκληματικής Καριέρας*, όπου η συμμετοχή στο έγκλημα αρχίζει σε κάποια χρονική στιγμή της ζωής του ατόμου και μετά σταματά και β) της *Καριέρας Εγκληματία*, όπου υπάρχει ένας χρόνιος παραβάτης, που διαπράττει συχνά εγκλήματα, για μια μεγάλη χρονική περίοδο (Alfred Blumstein, Jacqueline Cohen, Jeffrey A. Roth, Christy A. Visher, 1986).

Αργότερα, η νεανική παραβατικότητα εξηγήθηκε από παράγοντες στο «πλαίσιο της οικογένειας», όπου συνθήκες όπως οι ακανόνιστες και απειλητικές τιμωρίες, η έλλειψη μητρικής επίβλεψης, η γονεϊκή απόρριψη και η συναισθηματική απόρριψη του παιδιού εκ μέρους των γονέων, οδηγούν τα παιδιά σε παραβατική συμπεριφορά. Μελετήθηκε ακόμα, η *σταθερότητα* και η *αλλαγή* κατά τη διάρκεια της ζωής, σε μια προσπάθεια εξήγησης του προφανούς, αλλά και παράδοξου ότι, η καλύτερη προστασία από την ενήλικη εγκληματικότητα είναι η νεανική

αντικοινωνική συμπεριφορά, η οποία –συνήθως- δεν οδηγεί σε ενήλικους παραβάτες (Robert Sampson & John Laub, 1993).

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

«...Το έγκλημα εμφανίζεται ιστορικά στις κοινωνίες εκείνες που έχουν αναδείξει μια κεντρική εξουσία. Στις πολιτικά ανοργάνωτες κοινωνίες η έννοια του εγκλήματος είναι άγνωστη...Η έννοια του εγκλήματος ως πράξης στρεφόμενης κατά της ολότητας εμφανίζεται ιστορικά με την εμφάνιση πολιτικής εξουσίας και εξαφανίζεται μαζί με την εξαφάνιση αυτής...Το έγκλημα, λοιπόν, είναι πολιτικό φαινόμενο και δημιούργημα της κρατικής βούλησης, που εκφράζεται με τον ποινικό νόμο...» (Δασκαλάκης, 1985).

«Δεν υπάρχει εγκληματία όταν δεν υπάρχει κράτος» (Turk, 1970).

Η εξουσία, λοιπόν, είναι αυτή που καθορίζει τον ποινικό νόμο, είτε εκφράζοντας την ανεπίσημη αντίδραση της κοινωνίας (σύμφωνα με το συναινετικό πρότυπο, της Θετικιστικής Σχολής), είτε προστατεύοντας τα συμφέροντα ισχυρών κοινωνικά ομάδων (σύμφωνα με το συγκρουσιακό πρότυπο, της Θεωρίας των Συγκρούσεων).

B. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

Κάθε ανθρώπινος οργανισμός διαθέτει μία μοναδική προσωπικότητα, που είναι το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασής του με το κοινωνικό και φυσικό του περιβάλλον. Κατά τη διάρκεια των πρώτων χρόνων της ζωής του και, παράλληλα με τη σωματική και φυσική του ανάπτυξη, αποκτά δεξιότητες όπως, το βάδισμα, η ομιλία, η μάθηση, οι κοινωνικές του σχέσεις κλπ. Τα περισσότερα από αυτά είναι αποτέλεσμα της συστηματικής και μακροχρόνιας προσπάθειας των ενηλίκων, κυρίως των γονέων, που είναι επιφορτισμένοι με το μέγιστο και την αγωγή των παιδιών. Οι διαδικασίες αλληλεπίδρασης, του παιδιού με το ανθρώπινο περιβάλλον του, συνιστούν την πορεία συγκρότησης και εξέλιξης της προσωπικότητάς του, η οποία οδηγεί στην κοινωνικοποίησή του.

Η κοινωνικοποίηση του παιδιού αποτέλεσε αντικείμενο συστηματικής έρευνας των επιστημόνων, από τη δεκαετία του '60 και μετά, ενώ ένα πλήθος επιστημονικών προσεγγίσεων (ψυχολογικών, κοινωνιολογικών, παιδαγωγικών κλπ.) επιχείρησε να οριοθετήσει την έννοιά της. Το βέβαιο είναι ότι, δεν πρόκειται για μια έννοια διαχρονική και διαπολιτισμική. Εξαρτάται και καθορίζεται από την εκάστοτε, συγκεκριμένη -χρονικά και χωρικά- κοινωνία. Στη διαδικασία της κοινωνικοποίησης εμπλέκονται τόσο το άτομο όσο και η κοινωνία, με σκοπό τη διαμόρφωση του ατόμου σε αυτόνομο και ικανό να δρα κοινωνικά. (Νόβα-Καλτσούνη, 1999)

Η οικογένεια και το σχολείο αποτελούν τους κυριότερους θεσμούς αλλά και τα μέσα κοινωνικοποίησης που διαθέτουμε, ως δυτικού τύπου κοινωνίες σήμερα. Πριν από την εμφάνιση της βιομηχανικής κοινωνίας, η οικογένεια έπαιζε μόνη της το ρόλο αυτό και ήταν ικανή να το κάνει μέχρι τότε, οπότε και προέκυψε η ανάγκη της φοίτησης και φύλαξης των παιδιών στο σχολείο. Στη μεταβιομηχανική εποχή, όπου η εργασία των γυναικών είναι απαραίτητη για την επιβίωση, ο ρόλος του σχολείου διευρύνεται ακόμη περισσότερο και όλο και περισσότερες ώρες τα παιδιά βρίσκονται σε διάφορων τύπων σχολεία, ξεκινώντας από τους βρεφικούς σταθμούς, οι οποίοι αναλαμβάνουν τη φύλαξη βρεφών από σαράντα ημερών.

Σύμφωνα με τις απόψεις του I.N. Παρασκευόπουλου, καθηγητή της Εξελικτικής και Παιδαγωγικής Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, η χρονική περίοδος της προσχολικής ηλικίας (4 – 6 ετών) αποτελεί τη σημαντικότερη περίοδο της κοινωνικοποίησης του παιδιού. Το δε Αναλυτικό Πρόγραμμα των δημόσιων Νηπιαγωγείων αναφέρει ότι, ο θεσμός στοχεύει στην ολόπλευρη και ισόρροπη

ψυχοσωματική ανάπτυξη του παιδιού, με την παράλληλη ανάπτυξη δεξιοτήτων. (Βιβλίο Δραστηριοτήτων για το Νηπιαγωγείο, 1990)

Το παιδί με την είσοδό του στην προσχολική αγωγή, έρχεται για πρώτη φορά αντιμέτωπο με πρόσωπα και καταστάσεις εκτός του οικογενειακού του περιβάλλοντος, γνωρίζοντας βέβαια κάποια πράγματα για το τι επιτρέπεται και τι όχι, τι είναι και τι δεν είναι αποδεκτό, χωρίς όμως τη βεβαιότητα για όλα αυτά και – κυρίως- χωρίς την ασφάλεια και τη θαλπωρή της οικογένειας. Ο ρόλος του/της νηπιαγωγού είναι καθοριστικός για την πορεία του παιδιού, όχι μόνο κατά τη διάρκεια της φοίτησής του, μιας και εκεί μπαίνουν οι βάσεις για τη σχολική του πορεία, αλλά και για όλη την υπόλοιπη ζωή του, αφού στο νηπιαγωγείο συντελείται ο -κυρίως- κορμός της κοινωνικοποίησής του. Ο/η νηπιαγωγός είναι πιθανό, λαμβάνοντας υπόψη την κοινωνικο-οικονομική κατάσταση της οικογένειας του παιδιού, τη σχολική του επίδοση, την όποια σωματική ή πνευματική ανωμαλία, αλλά και την αντίληψη του περιβάλλοντος του νηπίου για τις συμπεριφορές του, να αντιμετωπίζει το παιδί, κατά τη διάρκεια της σχολικής καθημερινότητας, με τρόπους που βοηθούν στην ένταξή του ή αντίθετα, να επιτείνουν τις δυσκολίες του στην εναρμόνιση με το σχολικό περιβάλλον.

Το «κακό» παιδί που έρχεται για πρώτη φορά στην τάξη μπορεί να είναι υπερκινητικό (Neuhaus, 1999), «κακομαθημένο», ανώριμο σε σχέση με τα υπόλοιπα παιδιά της τάξης, με μαθησιακές δυσκολίες κλπ. Οι πράξεις του εύκολα ερμηνεύονται ως αντικοινωνικές, παραπτωματικές και, σίγουρα, μη αποδεκτές από το σχολικό περιβάλλον.

Ο προβληματισμός που τίθεται εδώ είναι, κατά πόσο οι στάσεις, οι απόψεις, τα επιχειρήματα και, εν τέλει, οι χειρισμοί του/της νηπιαγωγού είναι οι κατάλληλοι, ώστε να κατανοηθούν τα προβλήματα και οι λόγοι που οδηγούν το νήπιο σε τέτοιες συμπεριφορές και να υιοθετηθούν μέθοδοι αντιμετώπισης του φαινομένου ή εάν οι στάσεις των εκπαιδευτικών είναι τέτοιες που καθορίζουν την εξελικτική πορεία του παιδιού ως παραπτωματική και περιθωριοποιημένη.

Επειδή η συγκεκριμένη έρευνα αναφέρεται σε νήπια ηλικίας 5 και 6 ετών, τα οποία βρίσκονται στα αρχικά στάδια της κοινωνικοποίησής τους, της εκμάθησης δηλαδή των κανόνων συμπεριφοράς – στο πλαίσιο πάντοτε του εκάστοτε πολιτισμικού περιβάλλοντος-, δε θεωρώ σκόπιμη τη χρήση του όρου «παραβατικότητα», διότι τα νήπια μη γνωρίζοντας ακόμη πλήρως τους κοινωνικούς κανόνες (ποινικούς και ηθικούς) δεν είναι δυνατόν και να τους παραβαίνουν. Γι' αυτό

και στο εξής θα χρησιμοποιώ τον όρο «παραπτωματικότητα», όπου το παράπτωμα θα ορίζεται ως το χωρίς μεγάλης σημασίας λάθος ή σφάλμα. (Μπαμπινιώτης, 2002)

Το βιβλίο του Mead, *Νους, Εαυτός και Κοινωνία*, έδωσε το έναυσμα για τη δημιουργία της θεωρίας της Συμβολικής Αλληλεπίδρασης, μιας διαφορετικής –από εκείνη του Λειτουργισμού- ερμηνείας των κοινωνικών διαδικασιών οι οποίες κατέχουν, πλέον, κεντρικό ρόλο στην κοινωνική ζωή. Στη συνέχεια, ο Cooley ασχολήθηκε περισσότερο με την ιδέα του εαυτού και συμπέρανε ότι, η ικανότητα των ανθρώπων να αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους ως κοινωνικό αντικείμενο, να φαντάζονται πώς φαίνονται στους άλλους και, τελικά, να καθοδηγούνται και να δρουν σύμφωνα με αυτή την εικόνα, αναλύεται μέσα από την ιδέα του «κατοπτρικού εαυτού». (Γεωργούλας, 2005) Αν, λοιπόν, η κοινωνική δράση ορίζεται μέσα από τους κοινωνικούς κανόνες, τα παιδιά στο σχολείο «οφείλουν» να συμμορφώνονται για να είναι αποδεκτά, από το σχολικό περιβάλλον και βεβαίως από τον /την εκπαιδευτικό ως «φυσιολογικά». Η άποψη αυτή διαφοροποιήθηκε, από το νεώτερο της σχολής των συμβολικών αλληλεπιδράσεων S. Stryker και πρόσφερε μια διαφορετική οπτική στους κοινωνικούς κανόνες και τα κοινωνικά νοήματα σύμφωνα με την οποία, τα τελευταία περιορίζουν την κοινωνική συμπεριφορά. Σε αυτή την περίπτωση, όταν τα παιδιά εμφανίζουν εικόνες και συμπεριφορές, που είναι εκτός του κοινωνικά αποδεκτού, περιορίζονται στο να τις εκδηλώσουν, αλλιώς αποκτούν το στίγμα. Τα παιδιά αναλαμβάνουν ρόλους, τους οποίους έχουν τη δυνατότητα να διαχειρίζονται όμως, αυτό που ενδιαφέρει αυτήν την έρευνα είναι κατά πόσο οι σχολικές δομές δείχνουν την απαιτούμενη «ελαστικότητα» και επιτρέπουν στα παιδιά να συνθέτουν τους ρόλους τους, στο πλαίσιο της διαφορετικότητας του καθενός. Και πέρα από το σχολικό πλαίσιο, αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι το πλαίσιο που θέτει ο ίδιος ο εκπαιδευτικός και ό,τι αυτό μπορεί να σημαίνει, ανάλογα με το κοινωνικό και πολιτισμικό κεφάλαιο που αυτός κουβαλά.

Οι θεωρίες για το στιγματισμό, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην αυτο-αντίληψη του ατόμου, ως προϊόν της εικόνας που αποκομίζει από την επαφή και τη συναναστροφή του με το οικογενειακό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, αναζητά τα αίτια της εγκληματικότητας σε αυτό που η θεωρία αποκαλεί «στίγμα». Σύμφωνα με τη Δήμητρα Μακρυνιώτη, στη Εισαγωγή του βιβλίου του Goffman *Στίγμα*, «...το στίγμα οφείλεται σε σωματικές ατέλειες, σε ατέλειες χαρακτήρα και, τέλος, σε ατέλειες συνυφασμένες με τη φυλή, το φύλο, τη θρησκεία και την εθνότητα.». (Goffman, 2001, σ. 16)

Όλοι οι στιγματισμένοι παρεκκλίνουν κοινωνικά, παρά τις μεταξύ τους διαφορές, διότι καταπατούν τα ισχύοντα κυρίαρχα κανονιστικά πρότυπα περί ταυτότητας και, ανατρέπουν τις προσδοκίες των υπόλοιπων μετεχόντων στην αλληλεπίδραση ως προς τα γνωρίσματα που θα έπρεπε να κατέχουν.

«...τούτη η διαφορετικότητα πηγάζει η ίδια από την κοινωνία, διότι συνήθως, προτού μια διαφορά αποκτήσει μεγάλη σημασία, πρέπει να έχει γίνει συλλογικά αντιληπτή από την κοινωνία ως σύνολο.» (Goffman, 2001, σ. 17)

Πρόκειται για συμπεριφορές που αντλούν την απόκλισή τους από το γεγονός και μόνο ότι, διαφέρουν και δεν εναρμονίζονται με τα κοινωνικά δεδομένα. Ο Goffman, αφού μελέτησε διεξοδικά το στίγμα, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, όλα τα μέλη της κοινωνίας είναι παίκτες στο παιχνίδι του στίγματος και εν δυνάμει φορείς στίγματος, είτε μόνιμα είτε προσωρινά. Όλοι έχουμε κατά καιρούς νιώσει ότι, υστερούμε έναντι των κοινωνικών προσδοκιών. Στιγματισμένοι και «φυσιολογικοί», όταν βρεθούν σε συνθήκες μικτών συναναστροφών, βρίσκονται σε κατάσταση αμηχανίας, καθώς οι πρώτοι προσπαθούν να δώσουν δείγματα καλής προσαρμογής και οι δεύτεροι να οικοδομήσουν και να θέσουν τα όρια της αποδοχής του «διαφορετικού».

Ο κοινωνικός στιγματισμός είναι δυνατό να διατηρεί και να επαληθεύει καθημερινά τις προσδοκίες των άλλων, για αυτούς που η κοινωνία έχει χαρακτηρίσει ως παραβατικούς, με αποτέλεσμα το ίδιο το άτομο να εγκλωβίζεται καθημερινά στην αναμενόμενη από εκείνο συμπεριφορά και να δικαιώνει όσους το χαρακτηρίζουν παραβατικό. (Lemert, 1951)

Η θεωρία αυτή βρίσκει εξαιρετικό πεδίο εφαρμογής μέσα στο σχολικό περιβάλλον, όπου οι «ταμπέλες», για τα «διαφορετικά» παιδιά, όχι μόνο συντηρούνται από τα υπόλοιπα αλλά εξελίσσονται και διαδίδονται ραγδαία, λόγω του παιδικού αυθορμητισμού, της παιδικής αφέλειας και της παιδικής «σκληρότητας» που διακρίνει τις δράσεις των νηπίων ως προς τους «στιγματισμένους» συμμαθητές/τριές τους. Συχνά, οι ίδιοι οι γονείς, ταυτόχρονα με την εγγραφή των παιδιών τους στο νηπιαγωγείο, ενημερώνουν τον/την διευθύντρια του σχολείου για τις συμπεριφορές των παιδιών τους, χαρακτηρίζοντάς τα «άτακτα», «ζωηρά», «επιθετικά» κλπ. Έτσι η εικόνα που «κουβαλάει» το νήπιο, από το εκτός σχολείου περιβάλλον του, μεταφέρεται στο σχολείο, διαιωνίζοντας το στιγματισμό του και τον αντίκτυπο που αυτός συνεπάγεται για το ίδιο. Στα «κακά» παιδιά της τάξης αναζητούνται, συνήθως, οι υπεύθυνοι των όποιων παραπτωμάτων διαπράττονται στο σχολείο, ακόμα κι αν

αυτά δε σχετίζονται με τα παραπτώματα και στην περίπτωση που η «κατηγορία» επιβεβαιωθεί η τιμωρία είναι σκληρότερη από αυτήν, που ίσως θα επιβαλλόταν σε ένα παιδί που δεν έχει «κακή» εικόνα μέσα στην τάξη.

Το ερώτημα της έρευνας αφορά, στις στάσεις των νηπιαγωγών απέναντι στα στιγματισμένα παιδιά, στην αναπαράσταση του στίγματος που αυτός/ή έχει και κατά πόσο η ύπαρξη στίγματος τον/την προδιαθέτει, ώστε να αναμένει από αυτά τα παιδιά παραπτωματική συμπεριφορά, η οποία μπορεί εξελισσόμενη να διαμορφώσει μια παραβατική προσωπικότητα.

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφική επισκόπηση των Εγκληματολογικών Θεωριών, το πέρασμα από την Κλασσική Εγκληματολογία (18^{ος} αι.) στη Θετικιστική (19^{ος} αι.) είχε σαν αποτέλεσμα την πεποίθηση -ανάμεσα στους κοινωνιολόγους της εποχής- ότι, η εγκληματική συμπεριφορά ήταν αποτέλεσμα διαφόρων παραγόντων, πέρα από τον έλεγχο του ατόμου. Οι νεώτεροι κοινωνιολόγοι υποστήριζαν ότι, θα έπρεπε να εξεταστούν κι άλλοι παράγοντες (κοινωνικοί ή ατομικοί), οι οποίοι συντελούσαν στην εμφάνιση της εγκληματικότητας. Έτσι δημιουργήθηκε η σχολή των «Θετικιστών».

Ο Gesare Lombroso, στο βιβλίο του *L'uomo delinquente (the Criminal Man)*, ανέλυσε με κάθε λεπτομέρεια τα χαρακτηριστικά της φυσιογνωμίας του εγκληματία, που τον κάνουν αναγνωρίσιμο ως τέτοιο και μελέτησε τα χαρακτηριστικά ιστορικών προσώπων με παρεκκλίνουσες συμπεριφορές όπως π.χ. ο Καίσαρ Τιβέριος ο οποίος είχε ασύμμετρα αυτιά και τεράστιο σαγόνι, ο Καλλιγούλας ο οποίος είχε απαίσια έκφραση προσώπου, ο Νέρων ο οποίος είχε ασύμμετρο πρόσωπο και πολλά ακόμη παραδείγματα που κινούνται στο ίδιο πνεύμα. Δύο χρόνια μετά το θάνατό του εκδόθηκε ένα ακόμη βιβλίο του (Lombroso, 1972), με το σύνολο της δουλειάς του, σχετικά με τους παράγοντες που προκαλούν εγκληματικότητα.

Εκτός από το Lombroso κι άλλοι, όπως ο Driver, μελέτησαν λίγο αργότερα τους βιολογικούς παράγοντες που επηρεάζουν την παραβατικότητα όπως, η ελαττωματικότητα στην εμφάνιση του εγκληματία. (Driver, 1972)

Οι Sheldon και Gluecks κατηγοριοποίησαν τις εγκληματικές προσωπικότητες σύμφωνα με τους «σωματότυπους». (Sheldon, 1936 και Glueck & Glueck, 1956) Τα άτομα που είχαν σωματικές δυσμορφίες, αναπηρίες κλπ., είχαν προδιάθεση για παραβατικότητα και μπορούσαν να αναγνωριστούν μέσω των σωματότυπων, ώστε εγκαίρως να αντιμετωπιστούν από την κοινωνία και την επίσημη πολιτεία, για να

αποφευχθεί η παραβατική τους συμπεριφορά ή και να απομονωθούν ως επικίνδυνα στοιχεία για το κοινωνικό σύνολο.

Αν και αυτές οι θεωρίες, δεν είναι δυνατό να υποστηριχθούν σήμερα, ούτε ιδεολογικά αλλά ούτε και από τα αποτελέσματα των ερευνών, εν τούτοις η άποψη ότι, η κάθε λογής δυσμορφία ή αναπηρία μπορεί να υποκρύπτει ή να οδηγεί σε παραβατική προσωπικότητα, παραμένει, ως σήμερα, ως κοινωνικό στερεότυπο, το οποίο είναι σημαντικό να διερευνηθεί ως προς το βαθμό που αυτό επηρεάζει τις στάσεις των νηπιαγωγών, απέναντι στα νήπια με τέτοιου είδους προβλήματα.

Εκτός από την εξωτερική εμφάνιση και τα χαρακτηριστικά της, πολλοί θετικιστές ασχολήθηκαν και με τα ατομικά χαρακτηριστικά των εγκληματιών, συνδέοντας το δείκτη νοημοσύνης (Goddard, 1928), τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας (Glueck & Glueck, 1950), καθώς και την αντικοινωνική συμπεριφορά (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 1994) με την ύπαρξη εγκληματικής συμπεριφοράς, χωρίς όμως τα αποτελέσματα των ερευνών, σήμερα, να είναι σε θέση να υποστηρίξουν αυτές τις απόψεις.

Αυτό που μας ενδιαφέρει εδώ, είναι να εξετάσουμε αν και κατά πόσο οι νηπιαγωγοί θεωρούν ότι, τα «χαζά» (μαθησιακές δυσκολίες κλπ.) και αντικοινωνικά παιδιά (επιθετικά, απείθαρχα, ανυπάκουα κλπ.) είναι οι πιθανοί μελλοντικοί παραβάτες ή οι εν δυνάμει αυριανοί εγκληματίες.

Οι ραγδαίες κοινωνικές αλλαγές που συντελέστηκαν μετά τη βιομηχανική επανάσταση είχαν σαν αποτέλεσμα, κατά τον Durkheim, την έκπτωση των μηχανισμών ελέγχου, η οποία οδηγεί, εκτός των άλλων και, στην αύξηση της εγκληματικότητας. Ορμώμενη από αυτή την άποψη η Ανθρώπινη Οικολογία της Σχολής του Σικάγο ασχολήθηκε και μελέτησε αυτές τις αλλαγές και τις συνέπειές τους και αναζήτησε τα αίτια της παραβατικής συμπεριφοράς στο κοινωνικο-οικονομικό και φυσικό περιβάλλον.

Μετά από μακροχρόνιες μελέτες οι Clifford Shaw και Henry Mckay και, αφού χαρτογράφησαν τις περιοχές του Σικάγο ανάλογα με την εγκληματικότητα που παρουσίαζαν, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι, οι ανήλικοι που έμεναν σε πυκνοκατοικημένες βιομηχανικές περιοχές όπου υπήρχαν χαμηλά μισθώματα, με χαμηλά εισοδήματα, μετανάστες και οικογένειες που περιθάλπονταν, παρουσίαζαν υψηλότερο ποσοστό παραβατικότητας από ό,τι σε περιοχές με κοινούς στόχους και ανεπτυγμένο το αίσθημα της ηθικής τάξης. (Shaw & Mckay, 1969)

Ο συγχρωτισμός δε των παιδιών με άτομα και ομάδες που αποκλίνουν οδηγεί στη μίμηση ανάλογων συμπεριφορών (Θεωρίες Μάθησης), σύμφωνα με τη θεωρία του Gabriel Tarde (1843-1904), ο οποίος χρησιμοποίησε και τον όρο «Νόμοι Μίμησης».

Ο Ruth Rosner Kornhauser διέκρινε στη θεωρία των Shaw & Mckay, την κοινωνική αποδιοργάνωση, με αποτέλεσμα τη μη ύπαρξη κοινωνικού ελέγχου και την έννοια της υποκοουλτούρας. (Kornhauser, 1978) Θεωρώντας ότι, το δεύτερο απορρέει από το πρώτο, πίστευε ότι και τα δύο οδηγούν στην αύξηση της εγκληματικότητας.

Ο Rodney Stark, στην προσπάθειά του να εξηγήσει γιατί κάποιες γειτονιές συνδέονταν με αυξημένα ποσοστά εγκληματικότητας, ανεξάρτητα από τους κατοίκους τους, κατέληξε σε πέντε διαφορετικούς τύπους πολεοδομικής κατασκευής, οι οποίοι συντελούν στην αύξηση της εγκληματικότητας. (Stark, 1987)

Το ενδιαφέρον στην παρούσα έρευνα εστιάζεται στις στάσεις και τις προσδοκίες των νηπιαγωγών έναντι των παιδιών που εγγράφονται για να φοιτήσουν στο νηπιαγωγείο και προέρχονται από περιβάλλοντα χαμηλών κοινωνικο-οικονομικών προδιαγραφών και στίγμα.

Σύμφωνα με την επικρατούσα πεποίθηση ότι, το σχολείο «χτίζει» σωστούς ανθρώπους, ακέραιους χαρακτήρες και χρήσιμους αυριανούς πολίτες είναι εύλογο να θεωρείται εξαιρετικά σημαντική η συμβολή του, στη μείωση της εγκληματικότητας και στην εδραίωση της κοινωνικής συνοχής. Για το σκοπό αυτό, ο ρόλος του/της νηπιαγωγού αναγνωρίζεται ως ιδιαίτερος σημαντικός, αμέσως μετά την οικογένεια, για το λόγο ότι είναι ο/η πρώτος/η που έρχεται σε επαφή με το νήπιο μετά τους γονείς και ότι, το παιδί βρίσκεται σε μια ευαίσθητη και καθοριστική, για την περαιτέρω εξέλιξή του, ηλικία. Το παιδί στο νηπιαγωγείο ολοκληρώνοντας τη διαδικασία κοινωνικοποίησής του, παίρνει τις βάσεις για τη σχολική του εξέλιξη και διαμορφώνει το πλαίσιο των συμπεριφορών του μέσα στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον.

Οι στάσεις, λοιπόν, των νηπιαγωγών έναντι των οποιονδήποτε προβλημάτων απροσαρμοστικότητας και παραπτωματικότητας των νηπίων είναι σημαντικές, όσο αφορά στον τρόπο με τον οποίο θα επηρεάσουν την εξέλιξη αυτών των νηπίων και τη σχέση τους με την παραβατικότητα.

Η αναγνώριση και η κατανόηση των στερεοτύπων και προκαταλήψεων εκ μέρους των νηπιαγωγών είναι δυνατό να οδηγούν προς την υιοθέτηση συμπεριφορών, οι οποίες θα αντιμετωπίζουν την παραπτωματική συμπεριφορά των παιδιών ως

φυσιολογική -στο πλαίσιο της παιδικής ηλικίας-, τα παιδιά θα βοηθούνται στην ένταξη και εναρμόνισή τους στο σχολικό περιβάλλον, θα δίνονται, τέλος, ίδιες και ίσες ευκαιρίες σε όλα τα παιδιά και θα αποφεύγεται κάθε είδους στιγματισμός και ρατσισμός.

Γ. ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η πρώτη υπόθεση εργασίας που θα απασχολήσει την έρευνά μας αφορά στη συσχέτιση της παραπτωματικής συμπεριφοράς των νηπίων με στίγμα και της αναπαράστασης του στίγματος του/της νηπιαγωγού.

Η θεωρία της Συμβολικής Αλληλεπίδρασης και η ερμηνεία των κοινωνικών διαδικασιών, οι οποίες επηρεάζουν -αλληλεπιδρώντας- τις στάσεις και τις συμπεριφορές των ατόμων, μας έδωσαν το πρώτο ερέθισμα για την υπόθεση της παραπάνω συσχέτισης. Οι νηπιαγωγοί είναι -εκτός από εκπαιδευτικοί- και μέλη της μικρής κοινωνίας της πόλης της Μυτιλήνης, γνωρίζουν πρόσωπα, οικογένειες, προίστορίες, επαγγέλματα και πολλά ακόμα στοιχεία που αφορούν τα νήπια της τάξης τους. Όλα αυτά συνθέτουν αρχικά μία εικόνα του κάθε παιδιού, η οποία στη συνέχεια εμπλουτίζεται μέσω συζητήσεων με άλλους συναδέλφους οι οποίοι πιθανώς γνωρίζουν και άλλα στοιχεία που αφορούν στη οικογένεια και στο ίδιο το παιδί. Έτσι, ο/η νηπιαγωγός σχηματίζει το πλαίσιο αναφοράς του νηπίου, μέσα από το οποίο είναι δυνατό να αντλεί απόψεις, συναισθήματα και συμπεριφορές που καθορίζονται από το ίδιο το πλαίσιο και όχι από παιδαγωγικές ή γενικότερα κοινωνιολογικές θεωρίες που καθορίζουν το ρόλο του εκπαιδευτικού. Οι «αταξίες» του παιδιού του Αλβανού μετανάστη αποκτούν διαφορετική βαρύτητα, από τις «αταξίες» του παιδιού του γιατρού, πόσο μάλλον όταν πρόκειται για το γιατρό της μικρής μας πόλης, ο οποίος μπορεί να τυχαίνει να είναι και γιατρός του/της ίδιας της νηπιαγωγού. Οι κοινωνικές σχέσεις του/της νηπιαγωγού ασκούν πιέσεις προς διάφορες κατευθύνσεις, οι οποίες είναι βέβαιο ότι επηρεάζουν σημαντικά τη συμπεριφορά του/της, είτε στην αύξηση της υπομονής και ανοχής στις δυσκολίες κοινωνικής προσαρμογής του νηπίου είτε στη γρήγορη παραίτηση από τις προσπάθειες για την κατανόηση και την κατάλληλη αντιμετώπιση της προβληματικής συμπεριφοράς του νηπίου.

Το στίγμα μπορεί να χαρακτηριστεί ως απειλή για όλους μας, αν δεχτούμε την άποψη του Goffman ότι όλοι είμαστε εν δυνάμει φορείς στίγματος προσωρινά ή μόνιμα. Αναλογιζόμενοι τις συνέπειες του στιγματισμού, αυτό μπορεί να φαίνεται τρομακτικό. Η κάθε λογής ιδιαιτερότητα ή διαφορετικότητα του ατόμου που δεν είναι αποδεκτή από το κοινωνικό πλαίσιο, όταν γίνεται αντιληπτή, στιγματίζεται και το άτομο γίνεται φορέας αυτού του στίγματος. Αν στα μεγάλα αστικά κέντρα το στίγμα αντιμετωπίζει μεγαλύτερη δυσκολία στην αναγνώριση και διάδοσή του, στις μικρές και κλειστές κοινωνίες η φήμη του μπορεί και να προηγείται του κατόχου του. Ο/η

νηπιαγωγός δέχεται από πολλές και διαφορετικές πηγές μηνύματα που αφορούν στο στιγματισμό ενός παιδιού, καθώς και την απογοήτευση των δικών του για τη μη βελτίωση της ανεπιθύμητης συμπεριφοράς. Πώς όμως θα αντιμετωπίσει ο/η νηπιαγωγός ένα πρόβλημα που οι άλλοι όχι μόνο δεν έλυσαν μέχρι τώρα, αλλά κουράστηκαν κιόλας από αυτό και έρχονται τώρα να «αποθέσουν» το παιδί τους και το «πρόβλημά» του στα χέρια του ειδικού; Αυτό το ερώτημα, μαζί με τα συναισθήματα που προκαλεί στον εκπαιδευτικό και χωρίς καν να αποτελεί αντικείμενο διερεύνησης για τον ίδιο, ταλανίζει συχνά τους/τις νηπιαγωγούς, οι οποίοι αναρωτιούνται με διάθεση θύματος «πώς θα περάσει αυτή η χρονιά;». Μια τέτοια προδιάθεση δε θα έχει καθόλου θετική επίδραση στη στάση του εκπαιδευτικού απέναντι στο νήπιο και το «πρόβλημά» του. Από την άλλη πλευρά, μέσα στην τάξη υπάρχουν και διαδραματίζουν το ρόλο τους και τα υπόλοιπα νήπια, τα οποία επίσης δέχονται μηνύματα περί του στίγματος από το σχολικό περιβάλλον και κυρίως από το/τη νηπιαγωγό. Πολλές φορές οι νηπιαγωγοί, αναφερόμενοι σε ένα παιδί με στίγμα, λένε: «δεν το αποδέχτηκαν και τα υπόλοιπα παιδιά και έτσι δεν μπορέσαμε να το βοηθήσουμε». Πώς «αποδέχονται» άραγε τα άλλα παιδιά, ένα παιδί με στίγμα και προβληματική συμπεριφορά μέσα στην τάξη, όταν γίνονται και τα ίδια αποδέκτες αυτής της ενοχλητικής συμπεριφοράς; Αυτά τα ερωτήματα θα προσπαθήσουμε να διερευνήσουμε μέσα από την πρώτη υπόθεση εργασίας και των σχετικών ερωτημάτων που περιέχονται στον οδηγό της συνέντευξης.

Η δεύτερη υπόθεση εργασίας, η οποία αναφέρεται στη συσχέτιση μεταξύ της παραπτωματικής συμπεριφοράς των νηπίων, με σωματικές ή ψυχολογικές ανωμαλίες και στίγμα, και των στάσεων του/της νηπιαγωγού ξεκίνησε σαν ιδέα από τις θεωρίες των Θετικιστών Lombroso, Driver, Sheldon και Gluecks, Goddard κá. και παρά το γεγονός ότι η σύγχρονη κοινωνία του 21^{ου} αιώνα μπορεί πλέον να θεωρείται απαλλαγμένη από μεταφυσικές ερμηνείες καθώς και πάσης φύσης δεισιδαιμονίες. Σήμερα, ένα συναίσθημα περισσότερο οίκτου παρά απέχθειας είναι αυτό που προκαλείται στη θέα ενός παιδιού με σωματικές ή ψυχολογικές ανωμαλίες. Αντικείμενο της έρευνάς μας, μεταξύ άλλων, θα είναι και οι συνειρμικές στάσεις και συμπεριφορές των νηπιαγωγών αμέσως μετά το πρώτο «σοκ» που τους προκαλεί η εμφάνιση ενός τέτοιου παιδιού.

Όσο κι αν βρισκόμαστε πολύ μακριά από τη λογική του Καιάδα και των «σωματότυπων» των Sheldon και Gluecks, τα κοινωνικά στερεότυπα διατηρούν για τους «διαφορετικούς» ανθρώπους μια επιφυλακτική στάση. Στα πλαίσια αυτών των

λογικών, μια σωματική ανωμαλία μπορεί να υποκρύπτει και μια προσωπικότητα με ανωμαλίες. Με άλλα λόγια, όλα είναι πιθανά. Ο/η νηπιαγωγός, ως κοινωνικό ον, διαθέτει ένα πολιτισμικό φορτίο στο οποίο εμπεριέχονται θρύλοι, παραμύθια, λαϊκά ακούσματα, προσωπικά κοινωνικά βιώματα καθώς και άλλων. Όλα αυτά, απομεινάρια της ανθρώπινης συλλογικής μνήμης, θα αποτελέσουν την πρώτη «καύσιμη» ύλη για τις αλληλεπιδράσεις και την επεξεργασία των αναπαραστάσεων του εκπαιδευτικού. Σε αυτό το στάδιο η επιστημονική κατάρτιση των νηπιαγωγών σχετικά με τις σωματικές και ψυχολογικές ανωμαλίες αναμένεται να διαδραματίσουν πολύ μικρό ρόλο, πρώτο διότι αυτή είναι ελλιπής και καθόλου εξειδικευμένη και δεύτερο γιατί σε παρόμοιες καταστάσεις τα προσωπικά βιώματα κυριαρχούν αφού συνοδεύονται και από συναισθηματική φόρτιση.

Όταν ο Goddard συνέδεσε το δείκτη νοημοσύνης με την παραβατική συμπεριφορά, είχε σίγουρα κάτι άλλο στο μυαλό του από την εξήγηση των εκπαιδευτικών, η οποία αποδίδει συχνά το φαινόμενο στο ότι τα «καθυστερημένα παιδιά» δεν έχουν την απαιτούμενη νοημοσύνη για να καταλάβουν τις εντολές και τους κανόνες του σχολείου και έτσι συμπεριφέρονται παραπτοματικά κάνοντας άλλα αντί άλλων.

Το βέβαιο είναι ότι στα σημερινά σχολεία της πόλης της Μυτιλήνης, δεν παρουσιάζονται συχνά παιδιά με έντονες σωματικές ή ψυχολογικές διαταραχές ώστε να μπορέσουμε να εντοπίσουμε και τις αντίστοιχες συμπεριφορές των εκπαιδευτικών. Η λειτουργία του Ειδικού Νηπιαγωγείου και Δημοτικού σχολείου καλύπτει τις ανάγκες των παιδιών με ειδικές ανάγκες και μόνο κάποιες, πολύ λίγες, περιπτώσεις παιδιών με πολύ ελαφρές ανωμαλίες συναντάμε στα δημόσια νηπιαγωγεία της πόλης. Μέσα από τις λίγες δυνατότητες που μας προσφέρει το δείγμα θα αποπειραθούμε να διακρίνουμε τις αναπαραστάσεις των νηπιαγωγών για το ζήτημα που μας ενδιαφέρει, αλλά και τα αποτελέσματα αυτής της αλληλεπίδρασης στα ίδια τα παιδιά και στη συμπεριφορά τους μέσα στην τάξη.

Και για αυτή την υπόθεση εργασίας, ο οδηγός της συνέντευξης προβλέπει ένα κύκλο ερωτήσεων, από τον οποίο θα μπορέσουμε να διακρίνουμε τις τάσεις – τουλάχιστον- που επικρατούν, ώστε να «ρίξουμε λίγο ακόμα φως» σε αυτή την κατά κάποιο τρόπο «σκοτεινή πλευρά» της ιστορίας των εγκληματολογικών θεωριών και να σχηματίσουμε μία πρώτη εικόνα του σημερινού τοπίου της δημόσιας προσχολικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα, η οποία ακολουθεί το μοντέλο του διαχωρισμού των

σχολείων σε «κανονικά» και «ειδικά» με τους αντίστοιχους μαθητές και μαθήτριες, στο πλαίσιο –πάντα- της εξειδίκευσης των περιπτώσεων.

Η τρίτη και τελευταία υπόθεση εργασίας αυτής της έρευνας, κινείται στο χώρο της κοινωνιολογικής θεώρησης για τα κοινωνικά και οικονομικά στρώματα και στοχεύει στην ανάδειξη της συσχέτισης μεταξύ της παραπτωματικής συμπεριφοράς των νηπίων με στίγμα, που προέρχονται από χαμηλά κοινωνικο-οικονομικά στρώματα και των στάσεων του/της νηπιαγωγού.

Αποδεχόμενοι τις θέσεις του Durkheim, για τις αλλαγές που επέφερε η βιομηχανική επανάσταση στις κοινωνικές δομές αλλά και τις συνέπειες αυτών των αλλαγών, θεωρήσαμε αρκετά ανεπίκαιρες τις έρευνες των Shaw και McKay ως προς το πεδίο και τη χωρική κατανομή, αλλά επίκαιρες ως προς τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες των παιδιών των νηπιαγωγείων, καθώς και τις στάσεις και τις προσδοκίες των νηπιαγωγών γι' αυτά τα παιδιά.

Το κάθε παιδί που γεννιέται σε μια οικογένεια αν και δε φέρει καμία ευθύνη γι' αυτή και τις συνθήκες (κοινωνικές και οικονομικές) υπό τις οποίες πορεύεται, φέρει ακέραιο αυτό το «φορτίο» είτε είναι κοινωνικά αποδεκτό είτε όχι. Αποτελεί επιλογή της φύσης το αν ένα παιδί θα γεννηθεί από πλούσιους και μορφωμένους γονείς και όχι επιλογή δική του. Τι περιμένουν όμως οι άλλοι από το παιδί με χαμηλό κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο; Πώς εξηγούν τις τυχόν δυσκολίες του στην κοινωνική προσαρμογή και πώς τις αντιμετωπίζουν; Και τέλος, τι προσδοκούν οι νηπιαγωγοί από αυτά τα παιδιά; Πόσο ψηλά βάζουν τον πήχη για την εξέλιξή τους;

Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε και τη συμβολή των Θεωριών Μάθησης στη διαμόρφωση αυτής της υπόθεσης εργασίας, οι οποίες επισημαίνουν τον παράγοντα μίμηση ειδικά για περιπτώσεις παραβατικών συμπεριφορών, οι οποίες συχνά αποτελούν επιλογή των ανθρώπων με σημαντική οικονομική δυσχέρεια ως ένδειξη αντίδρασης και σύγκρουσης με το κοινωνικό κατεστημένο. Η μίμηση μπορεί ακόμα πιο εύκολα να παρατηρηθεί σε συνθήκες ομάδας, κάτι που συμβαίνει στο χώρο του σχολείου. Άλλωστε, για το νηπιαγωγείο η ένταξη του παιδιού στο πνεύμα της ομάδας αποτελεί πρωταρχικό στόχο.

Με τη βοήθεια του οδηγού συνέντευξης και της ενότητάς του για τα παιδιά που προέρχονται από χαμηλό κοινωνικο-οικονομικό περιβάλλον, θα διευκρινίσουμε, κατ' αρχάς, το τι θεωρούν «χαμηλό κοινωνικο-οικονομικό περιβάλλον» οι νηπιαγωγοί και ποιες κατηγορίες ανθρώπων εντάσσουν σε αυτό και στη συνέχεια θα

αναζητήσουμε τις αναπαραστάσεις τους γι' αυτά τα παιδιά καθώς και τις καθημερινές συμπεριφορές τους απέναντί τους.

Το ζήτημα της αντισταθμιστικής λειτουργίας του σχολείου έναντι της υστέρησης του οικογενειακού περιβάλλοντος είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τον κοινωνικό ρόλο του σχολείου και σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να αφήνεται στην καλή θέληση του εκάστοτε εκπαιδευτικού. Γι' αυτό και θεωρούμε εξαιρετικά σημαντική αυτή την ενότητα της έρευνας και τη συμβολή της στο σχεδιασμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας και στα οφέλη της, όσο αφορά στην παροχή ίσων και ίδιων ευκαιριών και δυνατοτήτων για όλα τα παιδιά. Αν όλα τα παιδιά δεν είναι ίδια, δεν μπορεί να είναι ίδιες και οι παροχές της δημόσιας εκπαίδευσης προς αυτά. Μόνο που σε αυτή την περίπτωση τα πράγματα δεν μπορούν να είναι ανάλογα, αλλά αντιστρόφως ανάλογα. Αυτή είναι η θεωρητική προσέγγιση του αντισταθμιστικού ρόλου του σχολείου και σε αυτή την κατεύθυνση προσανατολίζεται και η τελευταία ερευνητική μας υπόθεση.

Δ. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σχέδιο Έρευνας – Μεταβλητές

Οι ανεξάρτητες μεταβλητές της έρευνας είναι: οι σωματικές και ψυχολογικές ανωμαλίες των νηπίων, η κοινωνικο-οικονομική κατάσταση της οικογένειας και ο «στιγματισμός» των νηπίων με παραπτωματική συμπεριφορά.

Η εξαρτημένη μεταβλητή της έρευνας είναι οι στάσεις των νηπιαγωγών έναντι των νηπίων που, διαθέτουν τα ατομικά ή κοινωνικά εκείνα χαρακτηριστικά τα οποία, σύμφωνα με τις εγκληματολογικές θεωρίες, σχετίζονται ή οδηγούν σε παραβατική συμπεριφορά.

Διαδικασία Δειγματοληψίας

Οι νηπιαγωγοί, που θα πάρουν μέρος στην έρευνα, θα προέρχονται από τα νηπιαγωγεία της πόλης της Μυτιλήνης τα οποία παρατίθενται στον Πίνακα 1. Θεωρώντας ότι, το κατάλληλο μέγεθος δείγματος κυμαίνεται στο 30% του διδακτικού προσωπικού των νηπιαγωγείων, η δειγματοληψία θα είναι τυχαία και θα προκύψει από τον αλφαβητικό κατάλογο των νηπιαγωγών των σχολείων αυτών (Πίνακας 2). Συγκεκριμένα, θα επιλέγεται ένας/μία νηπιαγωγός στους/στις τρεις. Εφόσον ο/η νηπιαγωγός συναινεί, θα συμπεριλαμβάνεται στην έρευνα.

Εργαλεία της Έρευνας

Η μέθοδος, που θα χρησιμοποιήσω για να συλλέξω τα δεδομένα, είναι αυτή των Συνεντεύξεων βάθους. Η κάθε συνέντευξη θα είναι ημιδομημένη και θα περιλαμβάνει, εκτός από τα ατομικά στοιχεία του/της νηπιαγωγού, τέσσερις θεματικές ενότητες, εκ των οποίων, μία θα αναφέρεται στην έννοια της παραπτωματικότητας και του στίγματος για τον/τη νηπιαγωγό και οι υπόλοιπες σε κάθε μία από τις ανεξάρτητες μεταβλητές. Για το σκοπό αυτό θα συνταχθεί Οδηγός Συνέντευξης, ο οποίος θα χρησιμοποιηθεί ως βοήθημα για τη συνεντεύκτρια και σε καμία περίπτωση ως ερωτηματολόγιο για τον/την εκπαιδευτικό.

Κατάσταση Νηπιαγωγείων στα οποία θα διεξαχθεί η Έρευνα

Πίνακας 1.

ΟΝΟΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΥΠΗΡΕΤΟΥΝΤΩΝ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ
1ο Νηπιαγωγείο Μυτιλήνης	3
2ο Νηπιαγωγείο Μυτιλήνης	4
3ο Νηπιαγωγείο Μυτιλήνης	3
4ο Νηπιαγωγείο Μυτιλήνης	3
5ο Νηπιαγωγείο Μυτιλήνης	3
6ο Νηπιαγωγείο Μυτιλήνης	1
7ο Νηπιαγωγείο Μυτιλήνης	2
8ο Νηπιαγωγείο Μυτιλήνης	3
9ο Νηπιαγωγείο Μυτιλήνης	4
10ο Νηπιαγωγείο Μυτιλήνης	1
11ο Νηπιαγωγείο Μυτιλήνης	2
13ο Νηπιαγωγείο Μυτιλήνης	2
14ο Νηπιαγωγείο Μυτιλήνης	3
ΣΥΝΟΛΟ: 13	ΣΥΝΟΛΟ: 34

Αλφαβητικός Κατάλογος Νηπιαγωγών, από τον οποίο θα εξαχθεί το Δείγμα
της Έρευνας

Πίνακας 2.

A/A	ΟΝΟΜΑ(ΑΡΧΙΚΑ)ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΥ
1	A. M.
2	A. P.
3	A. T.
4	A. A.
5	A. M.
6	A. M.
7	B. M.
8	Γ. Φ.
9	Γ. Δ.
10	Δ. Ε.
11	Δ. Μ.
12	Δ. Α.
13	Δ. Α.
14	Ε. Δ.
15	Ζ. Γ.
16	Ι. Ε.
17	Κ. Α.
18	Κ. Μ.
19	Κ. Β.
20	Κ. Χ.
21	Κ. Δ.
22	Λ. Ο.
23	Λ. Ο.
24	Μ. Σ.
25	Μ. Β.
26	Μ. Π.
27	Ν. Σ.
28	Π. Ε.
29	Σ. Ε.
30	Σ. Ε.
31	Τ. Ι.
32	Τ. Δ.
33	Τ. Α.
34	Χ.Ε.

Συστηματική ή οιονεί Τυχαία Δειγματοληψία

Όπου:

N : μέγεθος πληθυσμού νηπιαγωγών = 34

n : μέγεθος δείγματος νηπιαγωγών = 10

α : διάστημα δειγματοληψίας = $N:n = 34:10 = 3,4$

(Για τη διευκόλυνση της διαδικασίας θα χρησιμοποιήσω τον ακέραιο αριθμό 3 αντί του 3,4. Συνεπώς $\alpha = 3$)

Αριθμητική Πρόοδος 1 :

$0, \alpha, 2.\alpha, 3.\alpha, \dots, (n-1)\alpha =$

$= 0, 3, 6, 9, 12, 15, 18, 21, 24, 27$

Ο αριθμός $\beta < \alpha$ θα προκύψει από κλήρωση : $\beta = 2$

Αριθμητική Πρόοδος 2 :

$0, \alpha+\beta, 2 \alpha+\beta, 3 \alpha+\beta, \dots, [(n-1)\alpha] + \beta =$

$= 0, 5, 8, 11, 14, 17, 20, 23, 26, 29, 32.$

Συνεπώς, οι νηπιαγωγοί που θα συμμετάσχουν στην έρευνα είναι αυτοί, που στον Πίνακα 2. έχουν τους αντίστοιχους αριθμούς, όπως φαίνονται στον Πίνακα 3.

Κατάλογος Νηπιαγωγών που θα αποτελέσουν το Δείγμα της Έρευνας

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.

A/A
5
8
11
14
17
20
23
26
29
32

Ζητήματα Δεοντολογίας της Έρευνας

Σύμφωνα με τον ορισμό του Cavan, η Δεοντολογία είναι ένα ζήτημα πρωταρχικής ευαισθησίας απέναντι στα δικαιώματα των άλλων. (Cavan, 1977)

Είναι γεγονός ότι, τα περισσότερα προβλήματα δεοντολογίας ανακύπτουν σε έρευνες με ποιοτικά χαρακτηριστικά, όπως η παρούσα. Ιδιαίτερα, όταν πρόκειται για εκπαιδευτική-κοινωνική έρευνα, η οποία διενεργείται ανάμεσα σε εκπαιδευτικό – ερευνητή και εκπαιδευτικούς, είναι πιθανό να υπάρξει επιφυλακτικότητα και καχυποψία όσο αφορά στο βαθμό συγκάλυψης ή αποκάλυψης των δεδομένων της έρευνας. Το τελευταίο αυτό ζήτημα εξαρτάται από τον εκπαιδευτικό-ερευνητή ο οποίος θα πρέπει να φροντίσει για την εδραίωση καλών σχέσεων με τον εκάστοτε συνάδελφο εκπαιδευτικό που θα καλείται να ανταποκριθεί στη συνέντευξη, ώστε να εξαλειφθούν ή να μειωθούν οι τυχόν δυσπιστίες για τις προθέσεις του ερευνητή.

Στη συγκεκριμένη έρευνα οι πηγές έντασης δε φαίνεται να δημιουργούν σημαντικές δυσκολίες, καθώς η αναλογία κόστους-οφέλους δεν είναι τέτοια ώστε, να κινδυνεύει η ψυχική ή σωματική ακεραιότητα των υποκειμένων της έρευνας. (Aronson & Carlsmith, 1969) Ο προβληματισμός ανάμεσα στην Απόλυτη ή Σχετική δεοντολογία θα αντιμετωπιστεί στη βάση της συνειδητής συναίνεσης και την ηθική του ερευνητή (Plummer, 1983). Ο ερευνητής οφείλει να αντιμετωπίσει το συνάδελφο εκπαιδευτικό με συμπάθεια, σεβασμό, ευγνωμοσύνη και κοινή λογική και χωρίς υπερβολική διαχυτικότητα.

Κατά τη διαδικασία για την απόκτηση πρόσβασης του ερευνητή στους/στις νηπιαγωγούς (υποκείμενα της έρευνας), θα ακολουθηθεί η εξής διαδικασία (Bell, 1991):

- Θα προσεγγιστούν οι νηπιαγωγοί, που έχουν επιλεγεί από το δείγμα της έρευνας, με σκοπό την ενημέρωσή τους για τους στόχους, τις συνθήκες (χώρος, χρόνος κλπ.) και τις εγγυήσεις της έρευνας, στην οποία θα τους ζητηθεί να συμμετάσχουν.
- Θα διευκρινιστεί το πλαίσιο της έρευνας (Διπλωματική εργασία ΜΠΣ).
- Θα δοθούν οι απαραίτητες διαβεβαιώσεις σχετικά με την ανωνυμία των ερωτώμενων (τα ονόματα θα αντικατασταθούν με κωδικό A/A) και την εμπιστευτικότητα των παρεχόμενων πληροφοριών, η οποία θα στηριχθεί στην έμπιστη στάση της συνεντεύκτριας.

- Θα τους παρασχεθεί μία γραπτή περίληψη των προαναφερόμενων σχετικά με την έρευνα.
- Οι υποψήφιοι συμμετέχοντες θα λάβουν τη διαβεβαίωση ότι, με τη λήξη της έρευνας θα παραλάβουν γραπτή ατομική ευχαριστήρια επιστολή, καθώς και γραπτή έκθεση με τα αποτελέσματα της έρευνας, στην οποία θα συμπεριλαμβάνονται η αναγνώριση και τα ευχαριστήρια σε όσους βοήθησαν στη διεξαγωγή της.

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

Εισαγωγή

Θα ήθελα, καταρχάς, να σας ευχαριστήσω που δεχθήκατε να μου παραχωρήσετε αυτή τη συνέντευξη και να σας ενημερώσω ότι, πρόκειται για μια ανοικτή συνέντευξη, μια συζήτηση δηλαδή, που θα βασίζεται στις δικές σας προσωπικές εμπειρίες και απόψεις, για το θέμα της παραπτωματικής συμπεριφοράς των νηπίων. Θέλω, επίσης, να σας διαβεβαιώσω ότι, τα στοιχεία και οι πληροφορίες, που θα προκύψουν από την κουβέντα μας, θα παραμείνουν εμπιστευτικά και στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, που πραγματοποιείται για τις ανάγκες του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών, το οποίο παρακολουθώ στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

Ατομικά Στοιχεία

Φύλο	Ανδρας ☐ Γυναίκα ☐
Σπουδές – Σεμινάρια	
Χρόνος Υπηρεσίας	
Είδος Νηπιαγωγείου	Κλασικό ☐ Ολοήμερο ☐
Τμήμα	Προ-νήπια ☐ Νήπια ☐ Μεικτό ☐
Περιοχή Καταγωγής	Αστική ☐ Ημιαστική ☐ Αγροτική ☐
Επάγγελμα Γονέων	Πατέρας : Μητέρα :
Οικογενειακή Κατάσταση	Άγαμος/η ☐ Έγγαμος/η ☐ Παιδιά ☐
Επάγγελμα Συζύγου	

Η έννοια της παραπτωματικής συμπεριφοράς των νηπίων και το περιεχόμενο της αναπαράστασης του στίγματος των νηπιαγωγών

- Θα ήθελα με δυο λόγια να μου πείτε το σκοπό του νηπιαγωγείου.
- Ένας από τους κυριότερους στόχους του νηπιαγωγείου είναι η κοινωνικοποίηση του παιδιού. Είναι κατανοητό, λοιπόν, τα νήπια μη έχοντας ολοκληρώσει τη διαδικασία κοινωνικοποίησής τους, να αγνοούν κανόνες συμπεριφοράς γενικότερα, αλλά κυρίως να μη γνωρίζουν τους κανόνες του σχολείου. Τι είναι αυτό που, για εσάς, ξεχωρίζει τις συμπεριφορές των νηπίων, ώστε να τις αποδίδετε σε έλλειμμα κοινωνικοποίησης ή σε παραπτωματικότητα;
- Ποιες θεωρείτε εσείς ως παραπτωματικές συμπεριφορές;
- Θα θέλατε να μου δώσετε μερικά παραδείγματα τέτοιων συμπεριφορών, που έχετε συναντήσει όσο καιρό υπηρετείτε τη δημόσια εκπαίδευση;
- Σε ποιο φύλο ανήκουν, συνήθως, τα παιδιά με παραπτωματική συμπεριφορά;

Σωματικές και Ψυχολογικές Ανωμαλίες

- Υπάρχουν στην τάξη σας, φέτος ή παλαιότερα, παιδιά που αντιμετωπίζουν σωματικές ανωμαλίες; (δυσμορφίες, αναπηρίες κλπ.)
- Δώστε μου κάποια παραδείγματα.
- Έχετε παρατηρήσει σε αυτά τα παιδιά παραπτωματικές συμπεριφορές; (Αν ναι) Δώστε μου κάποια παραδείγματα.
- Νομίζετε ότι οι σωματικές ανωμαλίες σχετίζονται, με κάποιο τρόπο, με την παραπτωματικότητα; (Αν ναι) Με ποιο τρόπο;
- Υπάρχουν στην τάξη σας, φέτος ή παλαιότερα, παιδιά που αντιμετωπίζουν ψυχολογικές ανωμαλίες; (ψυχικές ή νοητικές παθήσεις)
- Δώστε μου κάποια παραδείγματα.
- Έχετε παρατηρήσει σε αυτά τα παιδιά παραπτωματικές συμπεριφορές; (Αν ναι) Δώστε μου κάποια παραδείγματα.
- Νομίζετε ότι οι ψυχολογικές ανωμαλίες σχετίζονται, με κάποιο τρόπο, με την παραπτωματικότητα; (Αν ναι) Με ποιο τρόπο;

Κοινωνικο-Οικονομικό υπόβαθρο της οικογένειας

- Υπάρχουν στην τάξη σας, φέτος ή παλαιότερα, παιδιά που προέρχονται από ιδιαίτερα χαμηλό κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο; (υποβαθμισμένες, πυκνοκατοικημένες βιομηχανικές περιοχές, με χαμηλά ενοίκια, οικογένειες που περιθάλπονται, μετανάστες, απομονωμένες αγροτικές περιοχές κλπ.)
- Δώστε μου κάποια παραδείγματα.
- Έχετε παρατηρήσει σε αυτά τα παιδιά παραπτωματικές συμπεριφορές; (Αν ναι) Δώστε μου κάποια παραδείγματα.
- Νομίζετε ότι το χαμηλό κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο της οικογένειας σχετίζεται, με κάποιο τρόπο, με την παραπτωματικότητα του παιδιού; (Αν ναι) Με ποιο τρόπο;

Στιγματισμός

- Υπάρχουν κάποια παιδιά που, είτε από το οικογενειακό τους περιβάλλον είτε από το σχολικό, στιγματίζονται σαν «κακά», «χαζά», «επιθετικά» κλπ. ή που χαρακτηρίζονται από τα σωματικά τους χαρακτηριστικά. Υπάρχουν στην τάξη σας, φέτος ή παλιότερα, παιδιά που κουβαλάνε ένα τέτοιο στίγμα;
- Δώστε μου κάποια παραδείγματα.
- Έχετε παρατηρήσει σε αυτά τα παιδιά παραπτωματικές συμπεριφορές; (Αν ναι) Δώστε μου κάποια παραδείγματα.
- Νομίζετε ότι ο στιγματισμός των παιδιών αυτών σχετίζεται, με κάποιο τρόπο, με την παραπτωματικότητα; (Αν ναι) Με ποιο τρόπο;

Κλείσιμο της συνέντευξης

- Θα ήθελα, κλείνοντας αυτή τη συνέντευξη, να σας ζητήσω να θυμηθείτε και να μου πείτε αν, κατά της διάρκειας της προϋπηρεσίας σας, υπήρξε κάποια περίπτωση παιδιού, που έφερε στίγμα και παρουσίαζε παραπτωματική συμπεριφορά και να μάθατε στη συνέχεια ότι, αυτό το παιδί εξελίχθηκε και ως ενήλικος σε παραβάτη;
- Υπάρχει κάτι που θα θέλατε να προσθέσετε σε όσα συζητήσαμε;

- Τέλος, θέλω να σας ευχαριστήσω για το χρόνο που μου διαθέσατε και να σας διαβεβαιώσω ότι, με τη λήξη της έρευνας θα παραλάβετε γραπτή ατομική ευχαριστήρια επιστολή, καθώς και γραπτή έκθεση με τα αποτελέσματα της έρευνας, στη διεξαγωγή της οποίας, η βοήθειά σας ήταν πολύτιμη.

Επεξεργασία Δεδομένων

Η επεξεργασία των δεδομένων της έρευνας, δηλαδή των συνεντεύξεων, θα πραγματοποιηθεί με τη μέθοδο της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου (ΚΑΛ), η οποία έχει ως βασικό αντικείμενο τη διερεύνηση του λόγου στην αναπαραγωγή των σχέσεων εξουσίας.

Μελετητές και θεμελιωτές της ΚΑΛ ήταν οι Faiclough και Teun Van Dijk, ενώ το έργο του Foucault υπήρξε η βασικότερη επιρροή στη διαμόρφωσή της. Σε αυτό, ο Λόγος είναι ένα *σύνολο αποφάνσεων*, το οποίο αποτελείται από περισσότερες από μία δηλώσεις, που σχετίζονται μεταξύ τους και συγκροτούν το *σχηματισμό του λόγου*. Για κάθε θέμα υπάρχουν περισσότεροι από ένα Λόγο, που παράγονται από μια σειρά μηχανισμών μέσα σε διαφορετικούς θεσμούς (παιδαγωγικούς, πολιτικούς, θρησκευτικούς κλπ.). Το σύνολο των μηχανισμών αυτών, από τους οποίους εκπορεύονται οι Λόγοι γύρω από κάθε θέμα, ονομάζει ο Foucault *τάξεις του Λόγου*. Ο κάθε ένας που μιλάει ένα Λόγο, δεσμεύεται από τα νοήματά του και παίρνει μία θέση μέσα στο σχηματισμό του Λόγου. Έτσι, ο ομιλητής δεν προσδιορίζει το νόημα των όσων λέει, αλλά όσα λέει προσδιορίζουν το ποιος είναι. (Αράπογλου, 2005)

Οι συνεντεύξεις θα αναλυθούν σε:

1. Θεματικό Πίνακα. Οι απαντήσεις θα αναλυθούν σύμφωνα με το *θέμα* στο οποίο αναφέρονται.

1. ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

2. ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

3. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

4. ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

5. ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

6. ΧΑΜΗΛΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

7. ΣΤΙΓΜΑ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

2. Πίνακα Ρηματικών Πρακτικών (Discursive Action Model των Edwards & Potter.

1992). Οι απαντήσεις θα αναλυθούν σύμφωνα με τη *Ρηματική Πρακτική* που χρησιμοποιείται.

1. ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

2. ΣΥΝΤΟΜΕΣ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ

3. ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ

- 4.ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ
ΑΣΑΦΕΙΑ
- 5.ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ
- 6.ΑΚΡΑΙΑ
ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ
- 7.ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ
- 8.ΑΠΟΣΠΑΣΗ
ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ
- 9.ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή
ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ
ΠΡΟΛΗΨΗΣ
- 10.ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ &
ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ

3. Θεματικό Πίνακα Ρηματικών Πρακτικών

Μέσω της Κριτικής Ανάλυσης του Λόγου, θα επιχειρήσω να εντοπίσω και να αποτυπώσω τις ιδεολογίες και τις αναπαραστάσεις των νηπιαγωγών για το στίγμα και την παραπτωματική συμπεριφορά των νηπίων.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΡΕΥΝΑ & ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Α. ΕΚΘΕΣΕΙΣ & ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

ΕΚΘΕΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ 1

Τρόπος Επικοινωνίας:

Τηλεφωνική επικοινωνία, στην οποία καθορίστηκαν η μέρα, η ώρα και ο τόπος της συνάντησης.

Τόπος Συνέντευξης / Περιβάλλον:

Η Συνέντευξη πραγματοποιήθηκε στο σπίτι της εκπαιδευτικού, μετά από πρόταση της συνεντεύκτριας.

Περιστατικά:

Προς το τέλος της συνέντευξης, μία φίλη και συνάδελφος της εκπαιδευτικού την επισκέφθηκε. Η συνέντευξη συνεχίστηκε, ενώ η επισκέπτρια παρακολουθούσε σιωπηλή και αμέτοχη.

Στάση / Ανταπόκριση ερωτώμενου:

Η Εκπαιδευτικός καθ' όλη τη διάρκεια της συνέντευξης είχε ιδιαίτερο άγχος. Αγωνιούσε για το αν «θα τα πει σωστά» και συχνά επιζητούσε την επιβεβαίωση της συνεντεύκτριας, ενώ κάποιες φορές διέκοπτε τη συζήτηση, για να ζητήσει τη διακοπή της μαγνητοφώνησης και «λίγο χρόνο» για να βάλει τις σκέψεις της σε τάξη. Η άποψη της συνεντεύκτριας, όσο αφορά τη στάση της εκπαιδευτικού είναι ότι, αυτή οφείλεται στη συναδελφική αλλά και ιδιαίτερα φιλική σχέση τους.

Περιεχόμενο Συνέντευξης:

- **Λέξεις Κλειδιά:**

Επιθετικότητα

Αγόρια

Προσαρμοστικότητα

Ένταξη

Ομάδα

Προσδοκίες

- **Ένα Παράδειγμα που αναφέρθηκε:**

«Είχα ένα παιδί το οποίο συνεχώς δάγκωνε, δάγκωνε τους γύρω του, αλλά τελικά ανακάλυψα ότι προερχόταν από μία οικογένεια η οποία, αυτό που λέμε ‘‘ο φτωχός κι η μοίρα του’’. Μαμά χαζή, ένας μπαμπάς μέθυσος ο οποίος δεν ερχόταν στο σπίτι. Αυτό θεωρείτο παραβατικότητα διότι το συνέχισε μέχρι τέλους.»

- **Ποιο ήταν το Κεντρικό Θέμα;**

Η Εκπαιδευτικός έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στην οικογένεια από την οποία προέρχεται το κάθε νήπιο, στο μορφωτικό και οικονομικό επίπεδο των γονιών, καθώς και στις προσδοκίες των γονιών για τα παιδιά τους.

- **Πώς συνέβαλε στους στόχους της έρευνας;**

Η Συνέντευξη 1 έδωσε μία καθαρή εικόνα των αναπαραστάσεων της Εκπαιδευτικού, όσο αφορά στις οικογένειες, στις οποίες μπορεί να παρουσιάζονται παραβατικές συμπεριφορές των παιδιών τους.

Περαιτέρω:

- **Τι να διερευνηθεί σε άλλες συνεντεύξεις:**

Στις επόμενες συνεντεύξεις θα είναι χρήσιμο να διερευνηθεί, περαιτέρω, η εικόνα των νηπιαγωγών για τις παραπρωματικές συμπεριφορές.

- Α. Η Εκπαιδευτικός, κατά τη διάρκεια της συνέντευξης 1, χρησιμοποίησε τις Ρηματικές Πρακτικές, όπως φαίνονται στον παρακάτω πίνακα (α):

Πίνακας (α)

ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ	ΦΟΡΕΣ (που χρησιμοποιήθηκε)
1. ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	1
2. ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ	6
3. ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ	14
4. ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ	6
5. ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ	1
6. ΑΚΡΑΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ	0
7. ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ	9
8. ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ	0
9. ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ	5
10. ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ	9

- Β. Η συνέντευξη χωρίστηκε σε επτά (7) Θέματα, στα οποία η Εκπαιδευτικός αναφέρθηκε με Ρηματικές Πρακτικές, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα (β):

Πίνακας (β)

ΘΕΜΑΤΑ	ΦΟΡΕΣ (που αναφέρθηκε)	ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ (& φορές που χρησιμοποιήθηκαν)
1. ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ	8	ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ: 1 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 4
2. ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	12	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 4 ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 7 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 2 ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ: 1 ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ: 1 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 2 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 1
3. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	9	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 3 ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 1 ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ: 2 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 2
4. ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	5	ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 1 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 3 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 1

5. ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	5	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 2 ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 2
6. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ – ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	2	ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 1 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 1
7. ΣΤΙΓΜΑ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	16	ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: 1 ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 3 ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ: 5 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ:3

ΕΚΘΕΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ 2

Τρόπος Επικοινωνίας:

Τηλεφωνική επικοινωνία, στην οποία καθορίστηκαν η μέρα, η ώρα και ο τόπος της συνάντησης.

Τόπος Συνέντευξης / Περιβάλλον:

Η Συνέντευξη πραγματοποιήθηκε στο σπίτι της εκπαιδευτικού, μετά από πρόταση της συνεντεύκτριας.

Στάση / Ανταπόκριση ερωτώμενου:

Η στάση της Εκπαιδευτικού, από την πρώτη τηλεφωνική επαφή, ήταν ιδιαίτερα θετική, φιλική και πρόθυμη. Η ίδια στάση διατηρήθηκε σε όλη τη διάρκεια της συνέντευξης.

Περιεχόμενο Συνέντευξης:

- **Λέξεις Κλειδιά:**

Θράσος

Επιθετικότητα

«Όπως θα σε δει ο καθρέφτης»

Συνεργασία

- **Ένα Παράδειγμα που αναφέρθηκε:**

«...είχα μια ενοχλητική συμπεριφορά μια χρονιά, με ένα παιδί το οποίο είχε θράσος κατ' εμένα... δεν μπορεί να θεωρηθεί ένα παιδί απλώς κακομαθημένο. Μονίμως επενέβαινε στο λόγο των άλλων, μονίμως δεν άφηνε τους άλλους να ολοκληρώσουν, ούτε καν εμένα. Πήγαινα να μιλήσω και μόνιμα με διέκοπτε και ολοκλήρωνε εκείνος τη σκέψη μου, όπως εκείνος θεωρούσε ότι ήταν σωστό... δεν μπόρεσα να γιατρέψω την συμπεριφορά του, γιατί δεν ήταν και οι γονείς συνεργάσιμοι, έρχονταν από την καγκελόπορτα τον έπαιρναν κι έφευγαν, δεν ήταν γονείς που θέλανε... Απ' ό,τι έμαθα από άλλους, το παιδί αυτό είχε από μικρό κάποια προβλήματα υγείας, κάποιες εγχειρήσεις πρέπει να έκανε, δεν ξέρω πόσο σοβαρές ήταν αυτές και φαντάζομαι ότι οι γονείς, όπως συνήθως γίνεται, προσπαθούν να αντισταθμίσουν αυτές τις άσχημες

εμπειρίες του παιδιού δίνοντάς του παροχές, δίνοντας του περισσότερη ελευθερία απ' ό,τι θα έπρεπε σε μια νορμάλ περίπτωση... Δεν το κουβέντιασαν όμως άμεσα μαζί μου... Αυτόν που αντιδρούσε με το θράσος, έτυχε να τον δω στο Δημοτικό Θέατρο σε μια εκδήλωση του σχολείου του, εντόπισα ακόμα και στη φάση αυτή, μια ανεξέλεγκτη συμπεριφορά, μια άτακτη, έξω από την ομάδα, παρόλο που ήταν παιδί μεγαλύτερο του νηπίου.... Πάλευε η δασκάλα να τους φέρει, γιατί όταν είναι η παράσταση μέσα σε ένα μεγάλο χώρο, χρειάζεται κάποια τάξη. Έχοντας τη γνώση ότι κάνει αυτό που κάνει, αλλά το θεωρούσε ότι αυτό ήταν αβαντάζ για εκείνο κι όχι ότι το έκανε αυθόρμητα χωρίς να έχει συναίσθηση, πρέπει να είχε συναίσθηση, το έκανε για να προβληθεί. Θεωρούσε ότι με αυτό τον τρόπο προβάλλεται...»

- **Ποιο ήταν το Κεντρικό Θέμα;**

Από τη Συνέντευξη 2, η συνεργασία σχολείου – οικογένειας αναδεικνύεται σε κεντρικό θέμα αλλά και ζητούμενο στην καθημερινότητα του σχολείου.

- **Πώς συνέβαλε στους στόχους της έρευνας;**

Οι εμπειρίες της εκπαιδευτικού 2 συνέβαλαν στην ανάδειξη προβληματικών σχέσεων σχολείου - οικογένειας, οι οποίες δε βοηθούν στην αντιμετώπιση νηπίων με παραπρωματικές συμπεριφορές.

Περαιτέρω:

- **Τι να διερευνηθεί σε άλλες συνεντεύξεις;**

Οι τρόποι προσέγγισης και συνεργασίας σχολείου – οικογένειας.

- A. Η Εκπαιδευτικός, κατά τη διάρκεια της συνέντευξης 2, χρησιμοποίησε τις Ρηματικές Πρακτικές όπως φαίνονται στον παρακάτω πίνακα (α):

Πίνακας (α)

ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ	ΦΟΡΕΣ (που χρησιμοποιήθηκε)
1. ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	1
2. ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ	13
3. ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ	5
4. ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ	10
5. ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ	0
6. ΑΚΡΑΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ	0
7. ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ	6
8. ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ	0
9. ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ	11
10. ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ	4

- B. Η συνέντευξη χωρίστηκε σε επτά (7) Θέματα, στα οποία η Εκπαιδευτικός αναφέρθηκε με Ρηματικές Πρακτικές, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα (β):

Πίνακας (β)

ΘΕΜΑΤΑ	ΦΟΡΕΣ (που αναφέρθηκε)	ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ (& φορές που χρησιμοποιήθηκαν)
1. ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ	3	ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: 1 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 1
2. ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	8	ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: 1 ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 4 ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 1 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 5 ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ: 1 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 5 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 1
3. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	13	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 2 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 2 ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ: 2 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 2
4. ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ &	5	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 1

ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ		ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 4 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 1 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 1
5. ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	5	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 2 ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 2 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 1 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 2
6. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ – ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	5	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 4 ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ: 2 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 3 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 1
7. ΣΤΙΓΜΑ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	4	ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 2 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 1 ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ: 1 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 1

ΕΚΘΕΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ 3

Τρόπος Επικοινωνίας:

Τηλεφωνική επικοινωνία, στην οποία καθορίστηκαν η μέρα, η ώρα και ο τόπος της συνάντησης.

Τόπος Συνέντευξης / Περιβάλλον:

Η Συνέντευξη πραγματοποιήθηκε στο σπίτι της εκπαιδευτικού, μετά από πρόταση της συνεντεύκτριας.

Στάση / Ανταπόκριση ερωτώμενου:

Η στάση της Εκπαιδευτικού, από την πρώτη τηλεφωνική επαφή, ήταν ιδιαίτερα θετική, φιλική και πρόθυμη. Η ίδια στάση διατηρήθηκε σε όλη τη διάρκεια της συνέντευξης, με ενδείξεις άγχους όσο αφορά στην ανταπόκρισή της στις απαιτήσεις της συνέντευξης. Η χαμηλή ένταση αλλά και ο σταθερός τόνος της φωνής της, χαρακτήρισαν αυτή τη συνέντευξη.

Περιεχόμενο Συνέντευξης:

- **Δέκα Λέξεις Κλειδιά:**

Κανόνες

Υπακοή

Χωρισμένοι γονείς

- **Ένα Παράδειγμα που αναφέρθηκε:**

«Και αυτό, αλλά ήταν παιδί χωρισμένων γονιών και η μητέρα είχε αυτή τη συνήθεια, να παίρνει διάφορα πράγματα και από μαγαζιά, απ' ό,τι μάθαμε εκ των υστέρων και από σπίτι, όπου πήγαινε να παίξει το κοριτσάκι της, ήταν κλεπτομανής. Είχε και οικονομικό πρόβλημα, αλλά ήταν κι αυτό.»

- **Ποιο ήταν το Κεντρικό Θέμα;**

Το σπίτι και η οικογένεια παίζουν τον απόλυτα καθοριστικό ρόλο για την εμφάνιση και την αντιμετώπιση παραπτωματικών συμπεριφορών των παιδιών. Οι μονογονεϊκές οικογένειες αποτελούν ομάδα υψηλού κινδύνου σε ό,τι αφορά την παραβατικότητα.

- **Πώς συνέβαλε στους στόχους της έρευνας;**

Από τη Συνέντευξη 3 αναδεικνύονται οι αναπαραστάσεις της εκπαιδευτικού για τα παιδιά των χωρισμένων γονιών καθώς και οι χαμηλές προσδοκίες της γι' αυτά, σε θέματα συμπεριφοράς και κοινωνικής προσαρμογής.

Περαιτέρω:

- **Τι να διερευνηθεί σε άλλες συνεντεύξεις;**

Η εκπαιδευτικός αναφέρθηκε επανειλημμένως σε χωρισμένους γονείς, κατατάσσοντάς τους στις προβληματικές οικογενειακές καταστάσεις, που μπορεί να προκαλούν ακόμα και παραπτωματικές συμπεριφορές στα παιδιά τους. Στις συνεντεύξεις που θα ακολουθήσουν, θα διερευνηθούν περαιτέρω οι στάσεις και οι απόψεις των νηπιαγωγών του δείγματος, σε ό,τι αφορά τα παιδιά των χωρισμένων γονιών και τις προσδοκίες τους γι' αυτά. Τι άποψη έχουν οι νηπιαγωγοί γι' αυτές τις οικογένειες;

- A. Η Εκπαιδευτικός, κατά τη διάρκεια της συνέντευξης 3, χρησιμοποίησε τις Ρηματικές Πρακτικές όπως φαίνονται στον παρακάτω πίνακα (α):

Πίνακας (α)

ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ	ΦΟΡΕΣ (που χρησιμοποιήθηκε)
1. ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	1
2. ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ	15
3. ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ	17
4. ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ	7
5. ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ	0
6. ΑΚΡΑΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ	1
7. ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ	4
8. ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ	0
9. ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ	16
10. ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ	2

- B. Η συνέντευξη χωρίστηκε σε επτά (7) Θέματα, στα οποία η Εκπαιδευτικός αναφέρθηκε με Ρηματικές Πρακτικές, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα (β):

Πίνακας (β)

ΘΕΜΑΤΑ	ΦΟΡΕΣ (που αναφέρθηκε)	ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ (& φορές που χρησιμοποιήθηκε)
1. ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ	3	
2. ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	14	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 3 ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 8 ΑΚΡΑΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ: 1 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 3 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 1
3. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	15	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 7 ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 3 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 1 ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ: 2 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 5
4. ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	6	ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 2 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 1 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 2
5. ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ	4	ΣΥΝΤΟΜΕΣ

ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ		ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 1 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 2 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 1
6. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ – ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	9	ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: 1 ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 2 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 2 ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ: 2 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 1 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 1
7. ΣΤΙΓΜΑ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	10	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 2 ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 4 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 1 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 4

ΕΚΘΕΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ 4

Τρόπος Επικοινωνίας:

Τηλεφωνική επικοινωνία, στην οποία καθορίστηκαν η μέρα, η ώρα και ο τόπος της συνάντησης.

Τόπος Συνέντευξης / Περιβάλλον:

Η Συνέντευξη πραγματοποιήθηκε στο σπίτι της εκπαιδευτικού, μετά από πρόταση της συνεντευκτριας.

Στάση / Ανταπόκριση ερωτώμενου:

Η στάση της Εκπαιδευτικού, από την πρώτη τηλεφωνική επαφή, ήταν ιδιαίτερα θετική, φιλική και πρόθυμη. Η ίδια στάση διατηρήθηκε σε όλη τη διάρκεια της συνέντευξης, σε ατμόσφαιρα ηρεμίας και χαλάρωσης.

Περιεχόμενο Συνέντευξης:

- **Δέκα Λέξεις Κλειδιά:**

Το συμφέρον τους

Επιθετικός

«Εγκληματίας»

Εκνευριζόμενοι – Θύμωνα

«μας τυραννά»

Γονίδιο

- **Ένα Παράδειγμα που αναφέρθηκε:**

«Είχα ένα παιδάκι, τώρα πάει στο Ειδικό Σχολείο, χωρισμένοι οι γονείς του, έχει φάει πολύ ξύλο. 5-6 παιδιά, είναι το τελευταίο και αυτό εδώ πέρα ήταν πάρα πολύ επιθετικό. Νομίζω ότι, ήξερε ότι δεν πρέπει να το κάνει, αλλά το έκανε για τους δικούς του λόγους. Μια φορά, πρωί, στις ελεύθερες δραστηριότητες, κόβανε με το ψαλιδάκι, εκείνος ήταν ήδη μέσα κι έρχεται ένας άλλος μαθητής. Με το που πάει

κοντά, το κάνει «χρατζ» μια και το κόβει στο φρύδι. Στη γειτονιά μαθεύτηκε –εδώ είμαστε σαν ένα μικρό χωριουδάκι που όλοι ξέρουν τι γίνεται- και του λέει ο μπακάλης, “γιατί, Γιάννη, του έκοψες το φρύδι”, “καλά του έκανα, έπρεπε να του βγάλω και το μάτι”. Τώρα αυτό δεν είναι παράπτωμα; Έκανε συνέχεια επιθέσεις, χωρίς λόγο, χωρίς αιτία σε μας φανερά, δηλαδή στα καλά του καθουμένου θα μπορούσα να πω, έκανε τέτοιες επιθέσεις στα άλλα τα παιδιά, αλλά βέβαια αυτό, φαντάζομαι, θα είχε τους λόγους του. Ήθελε να κάνει την παρουσία του αισθητή, έστω και μ’ αυτό τον ιδιαίτερο τρόπο. Δεν μπορώ να πω ότι το αντιμετωπίσαμε και με πολύ παιδαγωγικό τρόπο, γιατί μας είχε σπάσει τα νεύρα και δυστυχώς οι φωνές... Όχι. Ο πατέρας δε μένει μαζί του, μένει σε χωριό, δεν τον έχουμε δει ποτέ. Ούτε τη μητέρα. Βλέπαμε τη γιαγιά, η οποία κι αυτή ήταν εναντίον του παιδιού κατά κάποιο τρόπο, γιατί μου έλεγε “αυτός θα γίνει εγκληματίας, να το θυμηθείς μια μέρα”... Ούτε κάναμε τον κόπο να τη φωνάζουμε γιατί δεν ερχότανε, δεν την είχαμε δει ποτέ. Η γιαγιά το έφερνε και το έπαιρνε κι ένας παππούς. Κι αυτοί μας λέγανε “δέρνετέ τον, χτυπάτε τον, καλά τον κάνετε, αυτός θα γίνει εγκληματίας”. Καλά, τους είχε σκάσει στο σπίτι, τους είχε εξουθενώσει. Όπως κι εμένα... Δεν είχε καμία προσαρμογή, καμία εξέλιξη, δεν μπόρεσε τίποτα να μάθει το παιδί εδώ μέσα, απ’ αυτά τα πράγματα, σ’ αυτό το επίπεδο. Όταν το στείλαμε στο Δημοτικό, γράφτηκε στο κανονικό το Δημοτικό, μετά πήγε τις 2-3 πρώτες μέρες, χτύπησε τα παιδιά, τα έριξε κάτω, σπάσανε τα χέρια τους, έκανε διάφορα τέτοια, στην τάξη δεν καθόταν και κατευθείαν από κει το στείλανε στο Ειδικό.»

- **Ποιο ήταν το Κεντρικό Θέμα;**

Η παραβατικότητα των μελών της οικογένειας, η οποία συνεπάγεται και την παραβατική εξέλιξη του παιδιού.

- **Πώς συνέβαλε στους στόχους της έρευνας;**

Στη Συνέντευξη 4 διαφαίνεται η προκατάληψη της Νηπιαγωγού έναντι των οικογενειών με παραβατικότητα. Αυτή η προκατάληψη καθορίζει και τις προσδοκίες της για τα παιδιά που προέρχονται από τέτοιες οικογένειες, οι οποίες είναι χαμηλές και δεν αφήνουν περιθώρια παρέμβασής της σε παραπτωματικές συμπεριφορές.

Περαιτέρω:

- **Τι να διερευνηθεί σε άλλες συνεντεύξεις:**

Οι χωρισμένοι γονείς αναφέρονται και σε αυτή τη συνέντευξη ως παράγοντας παραπτωματικής συμπεριφοράς, με υπονοούμενα για έλλειψη ηθικής των γονιών. Στις επόμενες συνεντεύξεις θα γίνεται ξεχωριστή ερώτηση γι' αυτό το θέμα.

- Α. Η Εκπαιδευτικός, κατά τη διάρκεια της συνέντευξης 4, χρησιμοποίησε τις Ρηματικές Πρακτικές όπως φαίνονται στον παρακάτω πίνακα (α):

Πίνακας (α)

ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ	ΦΟΡΕΣ (που χρησιμοποιήθηκε)
1. ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	4
2. ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ	18
3. ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ	7
4. ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ	19
5. ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ	1
6. ΑΚΡΑΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ	3
7. ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ	6
8. ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ	9
9. ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ	11
10. ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ	7

- Β. Η συνέντευξη χωρίστηκε σε επτά (7) Θέματα, στα οποία η Εκπαιδευτικός αναφέρθηκε με Ρηματικές Πρακτικές, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα (β):

Πίνακας (β)

ΘΕΜΑΤΑ	ΦΟΡΕΣ (που αναφέρθηκε)	ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ (& φορές που χρησιμοποιήθηκε)
1. ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ	10	ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: 2 ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 2 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 3 ΑΚΡΑΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ: 1 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 1 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 3
2. ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	13	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 5 ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 1 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 4 ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ: 1 ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ: 2 ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ: 2 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 3 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 2

3. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	4	ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 2 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 2 ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ: 3 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 1
4. ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	9	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 5 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 4 ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ: 1
5. ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	9	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 4 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 4 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 2
6. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ – ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	7	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 2 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 1 ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ: 3 ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ: 1 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 1 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 2
7. ΣΤΙΓΜΑ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	10	ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: 2 ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 3 ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 2 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 1 ΑΚΡΑΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ: 2 ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ: 1 ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ: 2 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 3

ΕΚΘΕΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ 5

Τρόπος Επικοινωνίας:

Τηλεφωνική επικοινωνία, στην οποία καθορίστηκαν η μέρα, η ώρα και ο τόπος της συνάντησης.

Τόπος Συνέντευξης / Περιβάλλον:

Η Συνέντευξη πραγματοποιήθηκε στο σπίτι της εκπαιδευτικού, μετά από πρόταση της συνεντεύκτριας.

Στάση / Ανταπόκριση ερωτώμενου:

Η εκπαιδευτικός αποδέχθηκε ευχαρίστως την πρόταση για συνέντευξη. Απαντούσε με προθυμία και χωρίς δισταγμό σε όλες τις ερωτήσεις και η συνέντευξη απέκτησε μεγαλύτερη διάρκεια σε σχέση με τις άλλες.

Περιεχόμενο Συνέντευξης:

- **Δέκα Λέξεις Κλειδιά:**

Λογική

Επιβάλλω

Ζωηρό

Τυραννήσει

Γκρουπάκια

Δεν είχαν νοικοκυροσύνη

Ζήλευαν

Ειδικά τμήματα

- **Ένα Παράδειγμα που αναφέρθηκε:**

«Ένα παιδάκι τώρα θυμήθηκα που είχε στο Δημοτικό πρόβλημα ακοής, το οποίο ήταν πάρα πολύ επιθετικό. Πιστεύω ότι φταίνε και οι άλλοι, φταίμε κι εμείς, ο τρόπος που συμπεριφερόμαστε, γιατί αυτό ήταν σε ένα άλλο σχολείο και μετά το είχε πάρει η Μάχη. Πόσο την αγαπούσε τη Μάχη, αλλά το αγαπούσε κι αυτή υπερβολικά

και είχε αλλάξει τελείως συμπεριφορά και στο σχολείο στα άλλα τα παιδιά. Επειδή δεν άκουγε αυτό το παιδί, ίσως νευρίαζε, ήταν και μεγάλο, δεν ήταν ηλικία σχολείου όταν ήρθε, ήταν λίγο πιο μεγάλο και μετά το έμαθε και να γράφει και να διαβάζει. Είχε φτιάξει μια ειδική συσκευή ο άνδρας της και το έμαθε να γράφει και μετά λες και είχε ηρεμήσει, τουλάχιστον στο χώρο εκεί του σχολείου, δεν ξέρω έξω τι έκανε, γιατί όποιος το άκουγε το όνομα ότι το είχαμε εκεί πάνω, όσοι δάσκαλοι το είχαν παλιά, έλεγαν ότι τους είχε τυραννήσει....

Το έχω αναρωτηθεί κι εγώ με το άλλο το κοριτσάκι που είχα, αλλά είναι δύσκολο μέσα σε μια τάξη, που είχα εγώ 15 παιδιά, να αφιερώσω χρόνο, γιατί θέλουν ειδικά χρόνο και δεν μπορώ μέσα στο τμήμα να κάνω ιδιαίτερο για οποιοδήποτε παιδάκι είναι αυτό. Κι είναι δύσκολο σε μία τάξη. Πρέπει να υπάρχουν ειδικά τμήματα, γιατί πρέπει μία δασκάλα με ένα παιδί κατά τη γνώμη μου σε τέτοιες περιπτώσεις. Δεν είναι δυνατόν να γίνεται μέσα σε τάξη. Βέβαια δεν μ' αρέσει να είναι απομονωμένα και να είναι μόνα τους, να είναι ορισμένες ώρες μέσα στο τμήμα και να πηγαίνουν σε κάποια άλλη. Έτσι γινόταν παλιά και ήταν κάποιες συγκεκριμένες ώρες με τη δασκάλα. Το να είναι μόνο δε μ' αρέσει.»

- **Ποιο ήταν το Κεντρικό Θέμα;**

Το ζήτημα που προβλημάτιζε την εκπαιδευτικό ήταν η κατάσταση που κυριαρχούσε στην οικογένεια, των παιδιών με παραπρωματική συμπεριφορά και, ιδιαίτερα όταν αυτή χαρακτηριζόταν από χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και παραβατικότητα.

- **Πώς συνέβαλε στους στόχους της έρευνας;**

Η συμβολή της συνέντευξης στους στόχους της έρευνας αφορά στην ταύτιση (εκ μέρους της εκπαιδευτικού) οποιασδήποτε προβληματικής συμπεριφοράς των νηπίων με την παραπρωματικότητα.

Περαιτέρω:

- **Τι να διερευνηθεί σε άλλες συνεντεύξεις:**

Η άποψη των εκπαιδευτικών για τις γνώσεις και τις ικανότητές τους όσο αφορά στη διαχείριση προβληματικών καταστάσεων της σχολικής τάξης.

- Α. Η Εκπαιδευτικός, κατά τη διάρκεια της συνέντευξης 5, χρησιμοποίησε τις Ρηματικές Πρακτικές όπως φαίνονται στον παρακάτω πίνακα (α):

Πίνακας (α)

ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ	ΦΟΡΕΣ (που χρησιμοποιήθηκε)
1. ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	1
2. ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ	20
3. ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ	5
4. ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ	26
5. ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ	3
6. ΑΚΡΑΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ	3
7. ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ	5
8. ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ	3
9. ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ	20
10. ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ	8

- Β. Η συνέντευξη χωρίστηκε σε επτά (7) Θέματα, στα οποία η Εκπαιδευτικός αναφέρθηκε με Ρηματικές Πρακτικές, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα (β):

Πίνακας (β)

ΘΕΜΑΤΑ	ΦΟΡΕΣ (που αναφέρθηκε)	ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ (& φορές που χρησιμοποιήθηκε)
1. ΝΗΣΙΑΓΩΓΕΙΟ	10	ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: 1 ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 2 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 2 ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ: 1 ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ: 1 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 4 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 1
2. ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	13	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 5 ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 1 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 3 ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ: 2 ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ: 2 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 3 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 2
3. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	9	ΣΥΝΤΟΜΕΣ

		ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 1 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 5 ΑΚΡΑΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ: 1 ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ: 1 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 2 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 2
4. ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	14	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 3 ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 4 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 7 ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ: 1 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 6 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 1
5. ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	7	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 3 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 4 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 1
6. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ – ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	12	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 5 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 3 ΑΚΡΑΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ: 1 ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ: 1 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 1 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 1
7. ΣΤΙΓΜΑ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	12	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 1 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 4 ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ: 1 ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ: 1 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 3 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 1

ΕΚΘΕΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ 6

Τρόπος Επικοινωνίας:

Τηλεφωνική επικοινωνία, στην οποία καθορίστηκαν η μέρα, η ώρα και ο τόπος της συνάντησης.

Τόπος Συνέντευξης / Περιβάλλον:

Η Συνέντευξη πραγματοποιήθηκε στο σπίτι της συνεντεύκτριας, μετά από πρόταση της Εκπαιδευτικού, η οποία έχει μικρό παιδί και κατά τη γνώμη της δε θα είχαμε την απαραίτητη άνεση και ηρεμία για τη συνέντευξη.

Στάση / Ανταπόκριση ερωτώμενου:

Η εκπαιδευτικός ανταποκρίθηκε πρόθυμα και παραχώρησε τη συνέντευξη, με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το αντικείμενο και τα αποτελέσματα της έρευνας.

Περιεχόμενο Συνέντευξης:

- **Δέκα Λέξεις Κλειδιά:**

Κανόνες

Επιθετικότητα

Αγόρια

Συγκυρίες

Τσιγγανόπαιδα

Συνεργασία

Απόρριψη

Αγάπη

- **Ένα Παράδειγμα που αναφέρθηκε:**

«Είχα όμως ένα παιδί με φοβερό πρόβλημα επιθετικότητας, το οποίο το είχα δύο χρόνια, δεν άλλαξε συμπεριφορά. Τελικά πήγε στη Διαγνωστική Ομάδα, στο ΚΔΑΥ. Φέτος θα πάει Δημοτικό αυτό. Ήταν περίπτωση, τι να σου πω.

Επιθετικότητα. Έφτυνε κι όταν είπα στο γονιό, μα γιατί φτύνει ο Μπάμπης, του το έμαθε ο παππούς. Λέω, ωραίο πράγμα του έμαθε ο παππούς, του έμαθε δηλαδή να φτύνει; Τι μήνυμα είναι αυτό που του πέρασε; Η μαμά με το που γυρνούσε 3.30 η ώρα, γιατί ήταν στο ολοήμερο σχολείο, τον κλείδωνε μέσα στο δωμάτιο στο σπίτι για να έχει την ησυχία της. Μας ήρθε τεσσάρων χρονών στο σχολείο και δεν είχε βγει ποτέ σε πάρκο. Το είχαν δηλαδή το παιδί μέσα σε ένα κλουβί. Με αποτέλεσμα, βγαίνοντας από το κλουβί, ήρθε στο σχολείο, ό,τι ξύλο έπαιρνε από το σπίτι, ήρθε και το μετέφερνε στα παιδιά, ό,τι συμπεριφορά είχε στο σπίτι ... Ήταν δηλαδή, τα 4 χρόνια αυτά που είχαν το παιδί στο σπίτι έχουν, πιστεύω, χαρακτηρίσει. Ήταν η μόνη περίπτωση που δεν μπορούσα να επέμβω. Αλήθεια το λέω. Είχε μια μεγάλη αδελφή η οποία πήγαινε Δημοτικό. Δεν μπόρεσα να επέμβω. Σ' αυτή την περίπτωση ήταν ελάχιστα τα πράγματα που μπόρεσα να κάνω. Οι γονείς, επειδή έχω μιλήσει πάρα πολύ με τη μάνα, ο πατέρας έριχνε το βάρος στη μαμά ότι αυτή τον έχει όλη μέρα και δεν ασχολείται μαζί του, η μητέρα έριχνε το βάρος στον μπαμπά ότι ο μπαμπάς φταίει γιατί δεν ασχολείται καθόλου με το παιδί, είχαν οικονομικό πρόβλημα βασικό, αλλά οικονομικό πρόβλημα μόνο για το παιδί, γιατί οι γονείς, η μάνα ειδικά ερχόταν πάντα ντυμένη στην πένα, στην τελευταία λέξη της μόδας. Δε διέθεταν λεφτά για το παιδί. Δεν ξέρω αν είχαν ή δεν είχαν. Τους είπα κάποια στιγμή ότι ίσως το παιδί θέλει να έχει ένα πρότυπο αντρικό κι ίσως εγώ αυτό το πρότυπο δεν μπορώ να το δώσω από τη στιγμή που δεν το έχει τόσο πολύ μέσα στο σπίτι. Ο πατέρας δούλευε, όσο δουλεύουν όλοι οι γονείς. Δούλευε σε μια μεταφορική εταιρεία, μεταφορέας. Πόσο δουλεύουν όλοι; Κι όλοι εμείς έτσι δε δουλεύουμε; Σαββατοκύριακα δε δουλεύουμε. Απλά δεν ασχολιότανε. Ήξερε να παίζει Playstation, ήταν ώρες μπροστά στη τηλεόραση με έργα βίας, μου έλεγε έργα τα οποία είναι για ενήλικες, τα οποία είναι έργα βίας και αυτό το παιδί τα παρακολουθούσε με τις ώρες. Αλλά οι παρεμβάσεις μου ήταν ελάχιστες, όσο μπόρεσα να παρέμβω. Θεωρώ ότι δεν μπόρεσα να κάνω αυτό που ήθελα να κάνω.»

- **Ποιο ήταν το Κεντρικό Θέμα;**

Η δυσκολία των γονιών να αποδεχτούν το πρόβλημα του παιδιού τους και να το αντιμετωπίσουν σε συνεργασία με εκπαιδευτικούς και άλλους ειδικούς επιστήμονες.

- **Πώς συνέβαλε στους στόχους της έρευνας;**

Σε αυτή τη συνέντευξη εντοπίστηκε άλλη μία περίπτωση παιδιού με προβλήματα συμπεριφοράς (Πέτρος – σύνδρομο Down) η οποία αντιμετωπίστηκε από την εκπαιδευτικό, με ικανοποιητικά αποτελέσματα.

Περαιτέρω:

- **Τι να διερευνηθεί σε άλλες συνεντεύξεις;**

Ποιες προϋποθέσεις ή συγκυρίες συντελούν ώστε οι εκπαιδευτικοί να αντιμετωπίζουν με επιτυχία περιπτώσεις παιδιών με παραπτωματική συμπεριφορά.

- Α. Η Εκπαιδευτικός, κατά τη διάρκεια της συνέντευξης 6, χρησιμοποίησε τις Ρηματικές Πρακτικές όπως φαίνονται στον παρακάτω πίνακα (α):

Πίνακας (α)

ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ	ΦΟΡΕΣ (που χρησιμοποιήθηκε)
1. ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	6
2. ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ	17
3. ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ	9
4. ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ	11
5. ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ	2
6. ΑΚΡΑΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ	2
7. ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ	2
8. ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ	3
9. ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ	24
10. ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ	8

- Β. Η συνέντευξη χωρίστηκε σε επτά (7) Θέματα, στα οποία η Εκπαιδευτικός αναφέρθηκε με Ρηματικές Πρακτικές, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα (β):

Πίνακας (β)

ΘΕΜΑΤΑ	ΦΟΡΕΣ (που αναφέρθηκε)	ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ (& φορές που χρησιμοποιήθηκε)
1. ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ	5	ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: 3 ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ: 1 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 1
2. ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	17	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 4 ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 2 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 2 ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ: 1 ΑΚΡΑΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ: 1 ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ: 1 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 8 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 2
3. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	14	ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: 2 ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 3 ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 6 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ

		ΑΣΑΦΕΙΑ: 1 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 5 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 2
4. ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	5	ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: 1 ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 2 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 2 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 1
5. ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	5	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 3 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 1 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 1
6. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ – ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	14	ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: 1 ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 5 ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 1 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 3 ΑΚΡΑΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ: 1 ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ: 2 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 3 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 3
7. ΣΤΙΓΜΑ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	9	ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 2 ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ: 2 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 6

ΕΚΘΕΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ 7

Τρόπος Επικοινωνίας:

Τηλεφωνική επικοινωνία, στην οποία καθορίστηκαν η μέρα, η ώρα και ο τόπος της συνάντησης.

Τόπος Συνέντευξης / Περιβάλλον:

Η Συνέντευξη πραγματοποιήθηκε στο σπίτι της εκπαιδευτικού, μετά από πρόταση της συνεντευκτριας.

Στάση / Ανταπόκριση ερωτώμενου:

Η Εκπαιδευτικός ανταποκρίθηκε θετικά στην πρόταση για συνέντευξη και απάντησε με προθυμία (διαθέτει άλλωστε και τη μεγαλύτερη προϋπηρεσία -32 χρόνων- από όλες τις εκπαιδευτικούς του δείγματος) σε όλες τις ερωτήσεις.

Περιεχόμενο Συνέντευξης:

- **Δέκα Λέξεις Κλειδιά:**

Επιθετικότητα

Περιβάλλον – Κληρονομικότητα

Αλβανάκια – νορμάλ

Καλούπια

Τύραννος

Κόμπλεξ

Συνεργασία

- **Ένα Παράδειγμα που αναφέρθηκε:**

«Ναι, νοιώθουν ανασφάλεια τα παιδιά. Ένα παιδάκι που τώρα χώρισαν οι γονείς, εγώ έφτασα μέχρι το αμήν για να τα βρουνε ξανά οι γονείς, δεν τα βρήκανε. Στην αρχή το παιδί ήρθε –κοριτσάκι ήταν- με πολύ καλές διαθέσεις, μετά άρχισε να κουράζεται όταν χωρίσανε, έλεγε, θέλω να πάω στον μπαμπά μου, σήμερα θα πάω

στον μπαμπά μου. Όταν ήθελε να πάει στον μπαμπά της, στη γιαγιά από τη μεριά του μπαμπά, ήταν κατενθουσιασμένη, τρελαινόταν. Και συνέχεια στην ποδιά μου καθόταν. Ήταν και μικρό σα γατούλα, το έπαιρνα στην ποδιά μου, ένοιωθε μεγάλη ανασφάλεια αυτό το παιδί και μετά έβρισκε δικαιολογίες ότι πονάει η κοιλιά μου. Πονάει η κοιλιά μου, έκλαιγε, φοβόμασταν. Η μαμά όμως την ήξερε και δεν ερχόταν. Παίρναμε εμείς τηλέφωνο και δεν ερχόταν. Όταν ερχόταν μετά το μεσημέρι, 3.30 με 4, να πάρει το παιδί, λέγαμε, γιατί χριστιανή μου δεν ήρθες, το παιδί έκλαιγε κι αυτά, λέει, την ξέρω, να μη δίνεται σημασία, είναι ψεύτρα. Κι αυτή όμως ήθελε να πάει στον μπαμπά. Μετά κι εγώ πια δεν το πίστευα και αλήθεια να έλεγε το παιδί, δεν πίστευα. Καταλάβαινα πότε έλεγε αλήθεια, γιατί πότε μου έλεγε το αριστερό χέρι πονάει, πότε το δεξί, καταλάβαινα, αλλά μια μέρα που είχε πράγματι πυρετό, η μαμά δεν ερχότανε και μετά τη μάλωσα και της είπα, κοίταξε, είναι μια ευαίσθητη ηλικία, πρέπει να συμμαριστείς και την κατάσταση του παιδιού ότι είναι διχασμένο, θέλει το μπαμπά, θέλει κι εσένα. Μετά στο τέλος έστρωσε λίγο, κανένα μήνα στο τέλος, αλλά περάσαμε από τα Χριστούγεννα μέχρι το Πάσχα περάσαμε δύσκολα... Μονάχα το ψέμα. Κι αυτό το έκανε γιατί ήθελε να βρίσκεται με τους γονείς. Ένοιωθε ανασφάλεια.»

- **Ποιο ήταν το Κεντρικό Θέμα;**

Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί, όταν οι γονείς δε συνεργάζονται στην αντιμετώπιση προβλημάτων συμπεριφοράς των νηπίων.

- **Πώς συνέβαλε στους στόχους της έρευνας;**

Στη συνέντευξη 7 διαφαίνονται οι αντιδράσεις των εκπαιδευτικών στις περιπτώσεις των παιδιών για τα οποία διαψεύδονται οι προσδοκίες τους (π.χ. παιδιά οικονομικών μεταναστών).

- A. Η Εκπαιδευτικός, κατά τη διάρκεια της συνέντευξης 7, χρησιμοποίησε τις Ρηματικές Πρακτικές όπως φαίνονται στον παρακάτω πίνακα (α):

Πίνακας (α)

ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ	ΦΟΡΕΣ (που χρησιμοποιήθηκε)
1. ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	4
2. ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ	18
3. ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ	11
4. ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ	9
5. ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ	0
6. ΑΚΡΑΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ	0
7. ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ	9
8. ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ	3
9. ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ	14
10. ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ	14

- B. Η συνέντευξη χωρίστηκε σε επτά (7) Θέματα, στα οποία η Εκπαιδευτικός αναφέρθηκε με Ρηματικές Πρακτικές, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα (β):

Πίνακας (β)

ΘΕΜΑΤΑ	ΦΟΡΕΣ (που αναφέρθηκε)	ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ (& φορές που χρησιμοποιήθηκε)
1. ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ	8	ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: 2 ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 1 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 1 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 4
2. ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	12	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 5 ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 3 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 1 ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ: 1 ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ: 1 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 1 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 3
3. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	15	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 2 ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 7 ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ: 2 ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ: 2 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή

		ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 6 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 1
4. ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	7	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 1 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 3 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 1 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 1
5. ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	3	ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: 1 ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 1 ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ: 2
6. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ – ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	11	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 6 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 3 ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ: 3 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 2 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 4
7. ΣΤΙΓΜΑ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	12	ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: 3 ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 3 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 2 ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ: 1 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 3 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 1

ΕΚΘΕΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ 8

Τρόπος Επικοινωνίας:

Τηλεφωνική επικοινωνία, στην οποία καθορίστηκαν η μέρα, η ώρα και ο τόπος της συνάντησης.

Τόπος Συνέντευξης / Περιβάλλον:

Η Συνέντευξη πραγματοποιήθηκε στο σπίτι της εκπαιδευτικού, μετά από πρόταση της συνεντεύκτριας.

Στάση / Ανταπόκριση ερωτώμενου:

Η εκπαιδευτικός ανταποκρίθηκε πρόθυμα και παραχώρησε τη συνέντευξη δείχνοντας έκπληξη αλλά και ενδιαφέρον για το αντικείμενο της έρευνας. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης προσπάθησε να διατηρήσει την ανωνυμία γνωστών (στην πόλη της Μυτιλήνης) προσώπων και οικογενειών, στην πιθανότητα διασυρμού του ονόματός τους.

Περιεχόμενο Συνέντευξης:

- **Δέκα Λέξεις Κλειδιά:**

Κοινωνικοποίηση

Επιθετικότητα

Καημένο

Αλβανάκια

Αγόρια

Τυχερή – Άτυχη

«Μουστούκι»

- **Ένα Παράδειγμα που αναφέρθηκε:**

«Γιατί έχει τέτοιου είδους οικογένεια, τέτοιου είδους πατέρα από πίσω, που πιστεύω ότι επιβραβεύει τη συμπεριφορά του μωρού, γιατί όταν ήρθε μια μέρα και

μου λέει, χθες στο τραπέζι έριξα το νερό στη μούρη της μάνας μου, λέω, γιατί, που σε αγαπάει, που σε προσέχει, γιατί το έκανες, λέει, ο μπαμπάς μου είπε, καλά την έκανες την Αγγέλα. Δεν ξέρω τώρα βέβαια κατά πόσο στέκουν αυτά, ξέρεις, η φήμη μερικών ανθρώπων προηγείται και από την πρώτη στιγμή ήρθαν κι άλλοι γονείς, με προδιαθέσανε κι άσχημα. Κι αυτός εδώ, που έκανε τούτο, που έκανε το άλλο, που είναι ανακατεμένος εδώ, που είναι η αστυνομία συνέχεια... Με επηρέασε αυτή η κατάσταση στην αρχή. Αλλά, σε μας απέναντι ήταν κύριος και κυρία οι γονείς. Ενώ περιμέναμε από την αρχή να μας δημιουργήσουν προβλήματα, ποτέ, στα πάντα τους ήταν άψογοι. Δηλαδή μου έκανε φοβερή εντύπωση, γιατί συνήθως δημιουργούν έστω μικροπροβλήματα αυτοί στο σχολείο.»

- **Ποιο ήταν το Κεντρικό Θέμα;**

Οι οικογένειες που βρίσκονται πίσω από τα παιδιά είναι απολύτως υπεύθυνες για την εξέλιξη των παιδιών, με αποτέλεσμα –συχνά- οι νηπιαγωγοί να ταλαιπωρούνται από τις προβληματικές συμπεριφορές των παιδιών, χωρίς να μπορούν να παρέμβουν καθοριστικά στην ομαλή τους κοινωνικοποίηση.

- **Πώς συνέβαλε στους στόχους της έρευνας;**

Τόσο στην περίπτωση των οικονομικών μεταναστών (αλβανάκια) όσο και της οικογένειας του Σωτήρη (με το στίγμα «μουστούκι») ενδιαφέρον προκαλούν τα συναισθήματα (έκπληξη, θαυμασμός κλπ.) της εκπαιδευτικού από την ανατροπή των αρνητικών προσδοκιών της γι' αυτούς.

- A. Η Εκπαιδευτικός, κατά τη διάρκεια της συνέντευξης 8, χρησιμοποίησε τις Ρηματικές Πρακτικές όπως φαίνονται στον παρακάτω πίνακα (α):

Πίνακας (α)

ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ	ΦΟΡΕΣ (που χρησιμοποιήθηκε)
1. ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	4
2. ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ	25
3. ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ	8
4. ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ	27
5. ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ	0
6. ΑΚΡΑΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ	1
7. ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ	0
8. ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ	1
9. ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ	32
10. ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ	10

- B. Η συνέντευξη χωρίστηκε σε επτά (7) Θέματα, στα οποία η Εκπαιδευτικός αναφέρθηκε με Ρηματικές Πρακτικές, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα (β):

Πίνακας (β)

ΘΕΜΑΤΑ	ΦΟΡΕΣ (που αναφέρθηκε)	ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ (& φορές που χρησιμοποιήθηκε)
1. ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ	2	ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: 1 ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ: 1 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 1
2. ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	14	ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: 1 ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 3 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 3 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 6 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 2
3. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	12	ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: 2 ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 2 ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 2 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 3 ΑΚΡΑΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ: 1 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή

		ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 5 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 1
4. ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	13	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 3 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 8 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 3 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 2
5. ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	5	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 1 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 4
6. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ – ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	15	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 5 ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 3 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 3 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 5 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 2
7. ΣΤΙΓΜΑ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	29	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 11 ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 3 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 6 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 13 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 2

ΕΚΘΕΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ 9

Τρόπος Επικοινωνίας:

Τηλεφωνική επικοινωνία, στην οποία καθορίστηκαν η μέρα, η ώρα και ο τόπος της συνάντησης.

Τόπος Συνέντευξης / Περιβάλλον:

Η Συνέντευξη πραγματοποιήθηκε στο σπίτι της εκπαιδευτικού, μετά από πρόταση της συνεντεύκτριας.

Στάση / Ανταπόκριση ερωτώμενου:

Η στάση της εκπαιδευτικού υπήρξε θετική, αφού μου διευκρίνισε ότι εκείνη είναι ...«παλιά» (32 χρόνια υπηρεσίας) και δεν είναι σίγουρη ότι μπορεί να με βοηθήσει σε έρευνα. Στη συνέχεια, της δόθηκαν οι σχετικές επεξηγήσεις για το είδος της συνέντευξης και ότι αυτό που ενδιαφέρει κυρίως είναι η εμπειρία της και οι απόψεις της για το ζήτημα της παραπτοματικότητας των νηπίων, δεν είχε πλέον κανένα δισταγμό και απάντησε σε όλες τις ερωτήσεις.

Περιεχόμενο Συνέντευξης:

- **Δέκα Λέξεις Κλειδιά:**

Ελέγχω

Αγόρια

Επιθετικότητα

Καλύπτουν

Κουβέντα

Υπομονή

Επιβράβευση

Ανταμοιβή

Αρχές

- **Ένα Παράδειγμα που αναφέρθηκε:**

«Ναι, αφού είμαι ‘κακός’. Θυμάμαι που έλεγα, πόσο καλό παιδί είναι ο Βύρων, μα αφού είμαι ζωηρός; Κυρία γιατί με λες καλό, αφού είμαι ζωηρός. Γιατί ήταν πάντοτε ζωηρό από το σπίτι, τον έλεγαν ζωηρό και ζιζάνιο και τέτοια. Και λέει, εγώ είμαι τέτοιος, επομένως είμαι τέτοιος, δεν μπορεί να είμαι καλός.»

- **Ποιο ήταν το Κεντρικό Θέμα:**

Το ζήτημα που προβλημάτισε την εκπαιδευτικό ήταν ο λόγος που προκαλεί την παραπτωματική συμπεριφορά και το κατά πόσο πρόκειται για ηθελημένη πράξη ή σύμπτωμα κάποιας ιδιαιτερότητας του παιδιού.

- **Πώς συνέβαλε στους στόχους της έρευνας:**

Η μαρτυρία της εκπαιδευτικού για το παιδάκι που δεν μπορούσε να πιστέψει στα καλά λόγια της νηπιαγωγού για εκείνο, αφού εκείνο ήξερε ότι ήταν «ζωηρό» άρα κάτι ...κακό, φανερώνει τη δύναμη του στίγματος και την δυσκολία εξάλειψής του από προσπάθειες των εκπαιδευτικών.

- Α. Η Εκπαιδευτικός, κατά τη διάρκεια της συνέντευξης 9, χρησιμοποίησε τις Ρηματικές Πρακτικές όπως φαίνονται στον παρακάτω πίνακα (α):

Πίνακας (α)

ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ	ΦΟΡΕΣ (που χρησιμοποιήθηκε)
1. ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	2
2. ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ	20
3. ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ	0
4. ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ	20
5. ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ	3
6. ΑΚΡΑΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ	0
7. ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ	1
8. ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ	1
9. ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ	17
10. ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ	14

- Β. Η συνέντευξη χωρίστηκε σε επτά (7) Θέματα, στα οποία η Εκπαιδευτικός αναφέρθηκε με Ρηματικές Πρακτικές, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα (β):

Πίνακας (β)

ΘΕΜΑΤΑ	ΦΟΡΕΣ (που αναφέρθηκε)	ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ (& φορές που χρησιμοποιήθηκε)
1. ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ	8	ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: 2 ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 1 ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ: 1 ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ: 1 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 2 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 4
2. ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	18	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 5 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 5 ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ: 1 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 4 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 3
3. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	14	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 2 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ

		ΑΣΑΦΕΙΑ: 4 ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ: 1 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 4 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 3
4. ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	14	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 7 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 4 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 3 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 1
5. ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	3	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 1 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 2
6. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ – ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	8	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 2 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 3 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 3 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 2
7. ΣΤΙΓΜΑ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	7	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 2 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 2 ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ: 1 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 1 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 1

ΕΚΘΕΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ 10

Τρόπος Επικοινωνίας:

Τηλεφωνική επικοινωνία, στην οποία καθορίστηκαν η μέρα, η ώρα και ο τόπος της συνάντησης.

Τόπος Συνέντευξης / Περιβάλλον:

Η Συνέντευξη πραγματοποιήθηκε στο σπίτι της συνεντεύκτριας, μετά από πρόταση της εκπαιδευτικού.

Στάση / Ανταπόκριση ερωτώμενου:

Η Εκπαιδευτικός ανταποκρίθηκε θετικά στην πρόταση και έσπευσε με ενδιαφέρον να παραχωρήσει τη συνέντευξη.

Περιεχόμενο Συνέντευξης:

- **Δέκα Λέξεις Κλειδιά:**

Κοινωνικοποίηση

Πρόβλημα

Ενοχλούσε

Αγόρια

Κορίτσια

Πλάθεται

- **Ένα Παράδειγμα που αναφέρθηκε:**

«Γιατί όταν πια το παιδί έχει συνηθίσει να ακούει, είσαι κακό παιδί, είσαι κακό παιδί κι απ' το γονιό ακόμα κι απ' τη μαμά, θα πας σχολείο και άμα είσαι κακό παιδί η δασκάλα θα σε μαλώσει ή θα σε βάλει τιμωρία. Πιστεύω ότι κι αυτό καμιά φορά δρα ακόμα περισσότερο αρνητικά και χειρότερα. Πολλές φορές τα κάνουμε τα παιδιά και το πιστεύουν αυτό. Εγώ καμιά φορά με το γιο μου που του λέω, δεν θα είσαι τόσο κλειστός, το έχω εγώ άγχος, λέω είναι κλειστό παιδί, είναι

προσκολλημένος σε μένα, θα προσπαθείς να βρεις φίλους... Τώρα από προσωπική εμπειρία βλέπω ότι, όσες φορές δε δίνω τόση σημασία, τα πράγματα είναι πολύ καλύτερα. Όσο τρώγεται με τα ρούχα σου και το έχεις στο μυαλό συνέχεια, είναι χειρότερα.»

- **Ποιο ήταν το Κεντρικό Θέμα;**

Το ζήτημα του «στίγματος» απασχόλησε ιδιαίτερα την εκπαιδευτικό, καθώς και ο τρόπος που αυτό επιδρά και επηρεάζει τη συμπεριφορά του φέροντα (συνήθως αρνητικά). Ταύτισε το πρόβλημα που αντιμετωπίζει με το γιο της (κλειστό παιδί) με το «στίγμα», αποστασιοποιήθηκε από τη θέση της μητέρας και πρότεινε ως λύση την αδιαφορία προς τη συγκεκριμένη «προβληματική» συμπεριφορά του παιδιού. Έτσι, το στίγμα αναδείχτηκε σε κεντρικό ζήτημα για την ερωτώμενη, στο οποίο και αναφέρθηκε εκτενώς.

- **Πώς συνέβαλε στους στόχους της έρευνας;**

Καθώς ολοκληρώνεται και η τελευταία συνέντευξη της παρούσας έρευνας, διαφαίνεται πως όλα τα επιμέρους ατομικά χαρακτηριστικά των νηπίων (κοινωνικό και οικονομικό υπόβαθρο, σωματικές και ψυχολογικές ανωμαλίες κλπ.) αποτελούν εκφάνσεις του στίγματος, που δεν είναι τίποτα άλλο από όσα μας χαρακτηρίζουν. Το θέμα είναι, με ποια οπτική τα «βλέπουν» (θετικά ή αρνητικά) αυτά οι άλλοι.

- Α. Η Εκπαιδευτικός, κατά τη διάρκεια της συνέντευξης 10, χρησιμοποίησε τις Ρηματικές Πρακτικές όπως φαίνονται στον παρακάτω πίνακα (α):

Πίνακας (α)

ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ	ΦΟΡΕΣ (που χρησιμοποιήθηκε)
1. ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	10
2. ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ	11
3. ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ	4
4. ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ	11
5. ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ	2
6. ΑΚΡΑΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ	0
7. ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ	2
8. ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ	1
9. ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ	24
10. ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ	13

- Β. Η συνέντευξη χωρίστηκε σε επτά (7) Θέματα, στα οποία η Εκπαιδευτικός αναφέρθηκε με Ρηματικές Πρακτικές, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα (β):

Πίνακας (β)

ΘΕΜΑΤΑ	ΦΟΡΕΣ (που αναφέρθηκε)	ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ (& φορές που χρησιμοποιήθηκε)
1. ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ	3	ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: 2 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 1
2. ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	19	ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: 5 ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 2 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 5 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 8
3. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	3	ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 1 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 1 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 1
4. ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	3	ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: 1 ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 2 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 1 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή

		ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 1 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 1
5. ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	14	ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: 1 ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 2 ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ: 4 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 2 ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ: 1 ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ: 1 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 6
6. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ – ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	8	ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 5 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 1
7. ΣΤΙΓΜΑ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	25	ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: 1 ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ: 4 ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ: 7 ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ: 1 ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ: 2 ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ: 6 ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: 2

Β. ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΑΤΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.

Σ (1 – 10)

Φύλο	Άνδρες: 0 Γυναίκες: 10
Σπουδές – Σεμινάρια (και οι 10 Εκπαιδευτικοί έχουν τουλάχιστον τις παρακείμενες σπουδές και σεμινάρια)	1. Ανωτέρα Σχολή Νηπιαγωγών 2. Πτυχίο Τμήματος Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής & του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Πανεπιστημίου Αιγαίου, (Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. 2002-2005). 3. 40ωρα επιμορφωτικά σεμινάρια ΠΕΚ
Χρόνια Υπηρεσίας	Από: 13,5 έως 32 χρόνια Μέσος όρος: 21,4 χρόνια
Είδος Νηπιαγωγείου	Κλασικό: 6 Ολοήμερο: 4
Τμήμα	Προ-νήπια: 0 Νήπια: 0 Μεικτό: 10
Περιοχή Καταγωγής	Αστική: 6 Ημιαστική: 1 Αγροτική : 3
Επάγγελμα Γονέων	Πατέρας : Αγρότης: 3 Έμπορος: 2 Καφετζής: 1 Ιδιωτικός Υπάλληλος: 1 Ναυτικός: 1 Μηχανικός Μηχανουργείου: 1 Καθηγητής Β/θμιας Εκπ/σης: 1 Μητέρα : Οικιακά: 5 Αγρότισσα: 3 Έμπορος: 1 Ιδιωτική Υπάλληλος: 1
Οικογενειακή Κατάσταση	Άγαμη: 0 Έγγαμη: 10 Παιδιά: 1:(2 Νηπιαγωγοί) 2:(8 Νηπιαγωγοί)
Επάγγελμα Συζύγου	Αστυνομικός (συνταξιούχος): 1 Καθηγητής Β/θμιας Εκπ/σης: 2 Δάσκαλος: 1 Έμπορος: 1 Δημοτικός Υπάλληλος: 1 Ιδιωτικός Υπάλληλος: 2 Πολιτικός Μηχανικός: 1 Γυμναστής: 1

ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΠΟΣΟΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ Σ (1 – 10)

(Όπως προκύπτουν από τους ατομικούς αλλά και το συνολικό πίνακα όλων των συνεντεύξεων. Βλ. ΠΙΝΑΚΕΣ)

Οι Εκπαιδευτικοί κατά τη διάρκεια των Συνεντεύξεων (1–10) χρησιμοποίησαν τις Ρηματικές Πρακτικές, όπως φαίνονται στον παρακάτω πίνακα (α):

Πίνακας (α)

ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ	ΦΟΡΕΣ (που χρησιμοποιήθηκε)
1. ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	34
2. ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ	163
3. ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ	80
4. ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ	146
5. ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ	12
6. ΑΚΡΑΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ	10
7. ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ	44
8. ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ	21
9. ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ	174
10. ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ	89

Οι συνεντεύξεις χωρίστηκαν σε επτά (7) Θέματα, στα οποία οι Εκπαιδευτικοί αναφέρθηκαν στις Συνεντεύξεις (1-10) με Ρηματικές Πρακτικές, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα (β):

Πίνακας (β)

ΘΕΜΑΤΑ	ΦΟΡΕΣ (που αναφέρθηκε)	ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ	ΦΟΡΕΣ (που χρησιμοποιήθηκαν)
1. ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ	60	1.ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ 2.ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ 3.ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ 4.ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ 5.ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ 6.ΑΚΡΑΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ 7.ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ 8.ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ 9.ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ 10.ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ	14 3 3 6 3 1 1 3 9 18
2. ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	140	1.ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ 2.ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ 3.ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ 4.ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ 5.ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ 6.ΑΚΡΑΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ 7.ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ 8.ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ 9.ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ 10.ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ	7 40 23 25 6 2 8 2 40 24
3. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	108	1.ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ 2.ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ 3.ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ 4.ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ	4 23 21

		ΑΣΑΦΕΙΑ	19
		5.ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ	1
		6.ΑΚΡΑΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ	2
		7.ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ	9
		8.ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ	5
		9.ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ	37
		10.ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ	12
4. ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	81	1.ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	2
		2.ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ	24
		3.ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ	7
		4.ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ	36
		5.ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ	0
		6.ΑΚΡΑΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ	0
		7.ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ	0
		8.ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ	2
		9.ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ	18
		10.ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ	8
5. ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	60	1.ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	2
		2.ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ	20
		3.ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ	8
		4.ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ	19
		5.ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ	1
		6.ΑΚΡΑΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ	0
		7.ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ	2
		8.ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ	1
		9.ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ	12
		10.ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ	2
6. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ – ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ &	91	1.ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	2
		2.ΣΥΝΤΟΜΕΣ	

ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ		ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ 3.ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ 4.ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ 5.ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ 6.ΑΚΡΑΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ 7.ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ 8.ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ 9.ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ 10.ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ	31 4 19 0 2 18 1 24 17
7. ΣΤΙΓΜΑ & ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	134	1.ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ 2.ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ 3.ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ 4.ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΣΑΦΕΙΑ 5.ΕΜΠΕΙΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ 6.ΑΚΡΑΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ 7.ΕΚΛΟΓΙΚΕΥΣΕΙΣ 8.ΑΠΟΣΠΑΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ 9.ΑΡΝΗΣΕΙΣ Ή ΔΙΑΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ 10.ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ & ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ	7 26 14 26 1 2 12 5 43 7

ΣΧΟΛΙΑ.

Ρηματικές πρακτικές.

Οι Νηπιαγωγοί, στο σύνολό τους, απάντησαν στις ερωτήσεις με **Αρνήσεις ή Διαβεβαιώσεις Πρόληψης (174 φορές)** σε θέματα που αφορούσαν τις δυσκολίες της κοινωνικής προσαρμογής των νηπίων στο Νηπιαγωγείο, αναφέρθηκαν με **Σύντομες Περιγραφές (163 φ.)** στα νήπια που τις παρουσίαζαν καθώς και στους γονείς τους και χρησιμοποίησαν τη **Συστηματική Ασάφεια (146 φ.)** σε όλο σχεδόν το φάσμα των θεματικών της συνέντευξης.

Με **Καταλόγους & Αντιπαραβολές (89 φ.)** περιέγραψαν τις προβληματικές συμπεριφορές μέσα στη σχολική τάξη και αντιπαρέβαλαν συμπεριφορές διαφορετικής κοινωνικοοικονομικής προέλευσης (παιδιά μορφωμένων - αμόρφωτων γονιών, έλληνες – αλλοδαποί γονείς, αγόρια – κορίτσια κλπ.)

Το περιεχόμενο των **Αφηγήσεων (80 φ.)** αφορούσε χαρακτηριστικές ή «ακραίες» περιπτώσεις νηπίων, που είχαν απασχολήσει έντονα και για μακρύ χρονικό διάστημα με τη συμπεριφορά τους τόσο τις Νηπιαγωγούς, όσο και τα άλλα νήπια.

Τέλος με μικρότερη συχνότητα, οι Νηπιαγωγοί **Εκλογίκευσαν (44 φ.)** τις απόψεις τους, έκαναν χρήση των **Κατηγορικών τους Δικαιωμάτων (34 φ.)** αναφερόμενες στο θεσμό του Νηπιαγωγείου, επιχείρησαν να **Αποσπάσουν τη Συναίνεση (21 φ.)** από τη συνάδελφο συνεντεύκτρια, αιτιολόγησαν απόψεις με **Εμπειριστικά Επιχειρήματα (12 φ.)** και πολύ λίγο κατέφυγαν σε **Ακραία Περιπτωσιολογία (10 φ.)** σχετικά με ζητήματα παραβατικής συμπεριφοράς των νηπίων στο Νηπιαγωγείο.

Θέματα και Ρηματικές πρακτικές.

Η **Παραβατικότητα (140 φ.)** και οι μορφές με τις οποίες εκδηλώνεται κατά τη διάρκεια της προσχολικής ηλικίας απασχόλησαν κατά προτεραιότητα τις Νηπιαγωγούς με πολλές **Σύντομες περιγραφές (40 φ.)**, αλλά και **Αρνήσεις & Διαβεβαιώσεις Πρόληψης (40 φ.)**.

Το **Στίγμα** και η σχέση του με την **Παραπτωματική Συμπεριφορά (134 φ.)** ήταν το θέμα που προβλημάτισε ιδιαίτερα τις Νηπιαγωγούς, οι οποίες χρησιμοποίησαν κατά κόρον τις **Αρνήσεις** και τις **Διαβεβαιώσεις Πρόληψης (43 φ.)**,

όσο αφορά στην αναπαραγωγή, αλλά και την αντιμετώπισή του μέσα στο Νηπιαγωγείο.

Στην **Οικογένεια (108 φ.)** απέδωσαν οι Νηπιαγωγοί το σημαντικότερο ρόλο για τη διαμόρφωση της συμπεριφοράς των νηπίων, αλλά και στην αντιμετώπιση των προβληματικών συμπεριφορών των παιδιών. Και σ' αυτή τη θεματική ενότητα οι **Αρνήσεις** και οι **Διαβεβαιώσεις Πρόληψης (37 φ.)** κυριάρχησαν στο λόγο των ερωτώμενων.

Το **Χαμηλό Κοινωνικο-οικονομικό Υπόβαθρο** των νηπίων και η σχέση του με την **Παραπτωματική Συμπεριφορά (91 φ.)** ανιχνεύτηκαν μέσα από ένα πλήθος **Σύντομων Περιγραφών, (31 φ.)** γύρω από νήπια φτωχών, αμόρφωτων, αλλοδαπών κλπ. οικογενειών, και οι οποίες συχνά κατέληγαν σε αντίφαση με τις αρχικές απόψεις των Νηπιαγωγών για το θέμα.

Η σχέση των **Σωματικών Ανωμαλιών** των νηπίων με την **Παραπτωματική Συμπεριφορά** τους (**81 φ.**) απαντήθηκε με **Συστηματική Ασάφεια (36 φ.)**, καθώς και η σχέση των **Ψυχολογικών Ανωμαλιών** με την **Παραπτωματική Συμπεριφορά (60 φ.)** η οποία περιγράφηκε περισσότερο από την προηγούμενη θεματική ενότητα με **Σύντομες Περιγραφές (20 φ.)**, αλλά και **Συστηματική Ασάφεια (19 φ.)**. Και για τις δύο αυτές θεματικές ενότητες, οι Νηπιαγωγοί, του Δείγματος της Έρευνας, δε διέθεταν ιδιαίτερη εμπειρία, καθώς υπηρετούν, εδώ και πολλά χρόνια, σε νηπιαγωγεία της πόλης της Μυτιλήνης, η οποία - σε αντίθεση με τα χωριά διαθέτει Ειδικό Νηπιαγωγείο για παιδιά με σοβαρές σωματικές ή ψυχολογικές ανωμαλίες.

Το θέμα που απασχόλησε λιγότερο, από όσο θα ήταν αναμενόμενο, ήταν το **Νηπιαγωγείο (60 φ.)** ως θεσμός και ο ρόλος που μπορεί να διαδραματίσει στην έγκαιρη και αποτελεσματική αντιμετώπιση των δυσκολιών της κοινωνικής προσαρμογής των νηπίων στο νηπιαγωγείο. Εδώ, οι **Κατάλογοι** και οι **Αντιπαραβολές (18 φ.)** χρησιμοποιήθηκαν για να αποδώσουν το σκοπό του Νηπιαγωγείου, αλλά και για να διαχωριστεί ο ρόλος του από τους Παιδικούς Σταθμούς και το Δημοτικό Σχολείο.

Γ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

1. Νηπιαγωγείο

Οι Νηπιαγωγοί, στο σύνολο του Δείγματος, αναγνωρίζουν ως πρωταρχικό σκοπό του Νηπιαγωγείου την κοινωνικοποίηση του νηπίου, παρά την παραδοχή του μη ικανοποιητικού αριθμού «ανοιγμάτων προς την κοινωνία» (εκπαιδευτικές και ψυχαγωγικές επισκέψεις, επαφές με άλλους κοινωνικούς φορείς, ανάληψη πρωτοβουλιών και κοινωνικών δραστηριοτήτων), που πραγματοποιούν τα δημόσια νηπιαγωγεία. Θεωρούν δε ότι απαιτείται η διετής φοίτηση των παιδιών στο Νηπιαγωγείο, ώστε να μπορέσουν να ολοκληρώσουν τον κύκλο της κοινωνικοποίησής τους και όχι μονοετής φοίτηση ή φοίτηση σε Παιδικούς Σταθμούς, οι οποίοι προσφέρουν μόνο στη φύλαξη των παιδιών.

Η κοινωνικοποίηση του νηπίου επιτυγχάνεται, σύμφωνα με τις απόψεις των Νηπιαγωγών, μέσω της εκμάθησης κανόνων που επιβάλλουν οι ίδιοι και αναμένουν μετά από διάστημα λίγων μηνών (από 1 έως 3) τα νήπια να έχουν προσαρμοστεί σ' αυτούς. Οι Νηπιαγωγοί προσπαθούν συμβουλευοντας τα νήπια, αλλά αν οι προσπάθειές τους δεν «καρποφορήσουν» γρήγορα, κουράζονται και παραιτούνται, ζητώντας τη βοήθεια ειδικών επιστημόνων και σε μερικές περιπτώσεις τη δημιουργία ειδικών τμημάτων, μέσα στα σχολεία, για την αντιμετώπιση προβληματικών συμπεριφορών, τονίζοντας την έλλειψη ειδικών γνώσεων –από μέρους τους- όσο αφορά στις δυσκολίες κοινωνικής προσαρμογής των νηπίων, που ανάγονται σε ειδικές περιπτώσεις.

Σε κάθε περίπτωση, οι Νηπιαγωγοί θεωρούν απαραίτητη τη συνεργασία των γονέων, τους οποίους μπορούν και θέλουν να βοηθήσουν με τις γνώσεις τους, αλλά και να βοηθηθούν από αυτούς στο έργο τους με τα παιδιά.

Ένα μέρος, μόνο, των Νηπιαγωγών θέτει ως παράλληλο στόχο του Νηπιαγωγείου την προετοιμασία του νηπίου για το Δημοτικό σχολείο.

2. Παραβατικότητα

Η παραβατική συμπεριφορά στο Νηπιαγωγείο, όπως φαίνεται μέσα στις απόψεις των Νηπιαγωγών, εκδηλώνεται –κυρίως- με επιθετικότητα σωματική και λεκτική, ανυπακοή, έλλειψη σεβασμού προς τη Νηπιαγωγό και τα άλλα παιδιά, ψέματα που συχνά μπερδεύονται με τη φαντασία των νηπίων, μικροκλοπές σε είδη που διαθέτει το Νηπιαγωγείο και τέλος, άσεμνες χειρονομίες και φράσεις.

Σε μία μόνο περίπτωση, αναφέρθηκαν μικρές ομάδες παιδιών, από υποβαθμισμένες περιοχές της πόλης της Μυτιλήνης, τα οποία οργάνωναν και έπρατταν επιθέσεις ή κλοπές σε ώρες εκτός σχολείου.

Οι Νηπιαγωγοί περιμένουν από τα νήπια δυσκολία στην κοινωνική προσαρμογή, τους πρώτους μήνες φοίτησης στο Νηπιαγωγείο, αλλά θεωρούν ότι η συνεχής και επίμονη επανάληψη παραπτωματικών πράξεων αποτελεί παραβατική συμπεριφορά για το νήπιο. Οι Νηπιαγωγοί υποστηρίζουν ότι αντιμετωπίζουν αυτές τις περιπτώσεις με υπομονή και διάλογο, χωρίς να αποκλείουν και την αυστηρότητα, η οποία πολλές φορές έχει θετικά αποτελέσματα.

Η παραβατική συμπεριφορά συναντάται αποκλειστικά σχεδόν στα αγόρια, με ελάχιστες εξαιρέσεις κοριτσιών, προς επιβεβαίωση του κανόνα.

3. Οικογένεια

Σύμφωνα με τις απόψεις των Νηπιαγωγών του Δείγματος της Έρευνας, η οικογένεια αποτελεί το σημαντικότερο παράγοντα διαμόρφωσης της προσωπικότητας του παιδιού.

Τα πάσης φύσεως προβλήματα που αντιμετωπίζει η οικογένεια (οικονομικά, ψυχολογικά, υγείας κλπ.) μπορεί να έχουν ως αποτέλεσμα προβλήματα στην ομαλή κοινωνική προσαρμογή των παιδιών τους. Συχνά, οι γονείς που εργάζονται πολλές ώρες αδιαφορούν και παραμελούν τα παιδιά τους, ενώ δε λείπουν και οι περιπτώσεις κατά τις οποίες οι ίδιοι (συνήθως οι μπαμπάδες) δεν αποδέχονται το πρόβλημα του παιδιού τους και έτσι δεν είναι σε θέση να βοηθήσουν τη Νηπιαγωγό στο έργο της. Τέλος, πολλοί γονείς καλύπτουν τις παραπτωματικές πράξεις των παιδιών τους, πιστεύοντας ότι το φαινόμενο θα εκλείψει με την πάροδο των χρόνων και την ωρίμαση του παιδιού.

Οι Νηπιαγωγοί πιστεύουν ότι τα παιδιά ακολουθούν το παράδειγμα των γονιών τους και μιμούνται τις συμπεριφορές τους, ενώ δεν είναι ικανοποιημένες από το βαθμό συνεργασίας που έχουν με τους γονείς.

Ειδικά για τα παιδιά των διαζευγμένων γονιών, άλλες Νηπιαγωγοί πιστεύουν ότι το διαζύγιο συνεπάγεται προβληματική συμπεριφορά των παιδιών κι άλλες ότι υπάρχουν περιπτώσεις για τις οποίες ένα διαζύγιο είναι προτιμότερο από μια προβληματική συμβίωση.

4. Σωματικές Ανωμαλίες & Παραπτοματικότητα

Οι Νηπιαγωγοί που αποτέλεσαν το Δείγμα της Έρευνας δεν είχαν σημαντική εμπειρία με παιδιά που αντιμετώπιζαν σωματικές ανωμαλίες και απάντησαν περισσότερο υποθετικά στην ερώτηση συσχετισμού της σωματικής ανωμαλίας και της παραβατικότητας. Έτσι, αν και στις ελάχιστες σχετικές εμπειρίες των Νηπιαγωγών, τα παιδιά με σωματικές ανωμαλίες δεν παρουσίαζαν παραπτοματική συμπεριφορά, απάντησαν ότι «ίσως υπάρχει κάποια σχέση», γιατί τα παιδιά αυτά αποκτούν κόμπλεξ κατωτερότητας, το οποίο μπορεί να εκδηλώνεται με επιθετικότητα ή αδυναμία κοινωνικής προσαρμογής.

Συχνά οι γονείς των παιδιών με σωματικές ανωμαλίες γίνονται υπερπροστατευτικοί και ανέχονται πιθανές προβληματικές συμπεριφορές, χωρίς να προσπαθούν σε συνεργασία με τη Νηπιαγωγό να αντιμετωπίσουν το φαινόμενο.

Οι Νηπιαγωγοί ζητούν να ενημερώνονται από τους γονείς, όταν υπάρχουν προβλήματα υγείας που δεν είναι άμεσα ορατά και πιστεύουν ότι μπορούν να τα αντιμετωπίσουν με υπομονή και τα κατάλληλα μέσα (τα οποία δεν κατονομάζουν με σαφήνεια), ώστε τα νήπια να ηρεμούν και να προοδεύουν στο σχολείο.

5. Ψυχολογικές Ανωμαλίες & Παραπτοματικότητα

Και στην περίπτωση των ψυχολογικών ανωμαλιών, οι Νηπιαγωγοί δεν είχαν σημαντική εμπειρία, παρά μόνο σε μικρά χωριά, όπου δεν υπάρχουν Ειδικά σχολεία για να φοιτήσουν αυτά τα παιδιά και να βοηθηθούν από Ειδικούς παιδαγωγούς.

Έτσι, απαντούν με συστηματική ασάφεια λέγοντας ότι «μπορεί να υπάρχει σχέση» ανάμεσα στις ψυχολογικές ανωμαλίες και την παραπτοματική συμπεριφορά. Την άποψη αυτή αιτιολογούν υιοθετώντας δύο πιθανές εκδοχές. Είτε γιατί μπορεί η

επιθετικότητα να είναι ένα σύμπτωμα της ψυχολογικής ανωμαλίας, είτε γιατί τα νήπια αυτά δεν είναι σε θέση (νοητικά) να αντιληφθούν τις οδηγίες που τους δίνονται στο σχολείο και τις αγνοούν.

Οι Νηπιαγωγοί δηλώνουν κατηγορηματικά ότι δεν έχουν τις απαραίτητες γνώσεις για να αντιμετωπίσουν τέτοιες ειδικές περιπτώσεις και μερικές από αυτές απαιτούν περαιτέρω εξειδίκευση.

6. Χαμηλό Κοινωνικο-οικονομικό Υπόβαθρο & Παραπτωματικότητα

Γενικά, οι Νηπιαγωγοί συνδέουν το χαμηλό κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο με την παραβατική συμπεριφορά των νηπίων. Πιστεύουν ότι οι ίδιοι οι γονείς τους έχουν συχνά παραβατική συμπεριφορά, την οποία βιώνουν και μιμούνται τα παιδιά.

Υπάρχει μία διαφοροποίηση όσο αφορά στο οικονομικό επίπεδο, όπου οι Νηπιαγωγοί δε θεωρούν συνέπεια της φτώχειας την παραβατικότητα, αναγνωρίζοντας σε φτωχές οικογένειες τη σωστή διαχείριση των οικονομικών τους και την ηθική ανατροφή που δίνουν στα παιδιά τους.

Επίσης, αρνούνται το πλεονέκτημα των μορφωμένων και πλουσίων οικογενειών, αποδίδοντάς τους «κακομαθημένα» παιδιά.

Παρόλα αυτά, η πλειονότητα των παιδιών με παραπτωματική συμπεριφορά που αναφέρονται στα παραδείγματα των Νηπιαγωγών προέρχεται από φτωχούς και αμόρφωτους γονείς, γεγονός που προβληματίζει και τις ίδιες και τις οδηγεί στο συμπέρασμα ότι, η παραβατικότητα συνδέεται άμεσα με το χαμηλό κοινωνικό υπόβαθρο των νηπίων.

7. Στίγμα & Παραπτωματικότητα

Το ζήτημα του στίγματος προβληματίσε και απασχόλησε ιδιαίτερα όλες τις Νηπιαγωγούς του Δείγματος, κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων. Οι απόψεις τους για το ποιος στιγματίζει τα παιδιά, διχάστηκαν ανάμεσα στους γονείς και τους εκπαιδευτικούς, ενώ συμφωνούν απόλυτα ότι τα παιδιά στο Νηπιαγωγείο στιγματίζουν τα άλλα παιδιά και κυρίως αναπαράγουν το στίγμα που θα ακούσουν από το περιβάλλον τους για ένα άλλο παιδί. Ούτως ή άλλως, το Νηπιαγωγείο γίνεται ο πρώτος «επίσημος» φορέας διάδοσης και εμπέδωσης του στίγματος για τα νήπια.

Οι Νηπιαγωγοί επηρεάζονται από το στίγμα και αναμένουν ανάλογες συμπεριφορές. Μερικές φορές διαψεύδονται, όπως στην περίπτωση των παιδιών οικονομικών μεταναστών από την Αλβανία. Οι Νηπιαγωγοί εκπλήσσονται από την εικόνα τους η οποία χαρακτηρίζεται από την καλή εμφάνιση, την καλή συμπεριφορά, την εξυπνάδα, την καλή σχολική επίδοση και τους συνεργάσιμους γονείς τους.

Ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί η ομάδα των τσιγγανόπαιδων, η οποία εξαιτίας του ότι διαθέτει μία εντελώς διαφορετική κουλτούρα και νοοτροπία από αυτή των δυτικού τύπου κοινωνιών, προκαλεί και μία ευρύτερου κοινωνιολογικού ενδιαφέροντος συζήτηση, όσο αφορά στη διαφορετικότητα και το δικαίωμα της κάθε κοινωνικής ομάδας να ζει σύμφωνα με την παράδοση που εκείνη διαμορφώσει στο πέρασμα των αιώνων.

Παραπτοματική συμπεριφορά παρουσιάζεται κυρίως στα παιδιά που το στίγμα τους αναφέρεται σε αυτήν. Το «κακό» παιδί είναι συνήθως αγόρι, γνωρίζει το στίγμα του και φροντίζει ανά πάσα στιγμή να το επιβεβαιώνει. Η «κακή» συμπεριφορά του το οδηγεί σε μια διαρκή σύγκρουση με τα άλλα νήπια και τη Νηπιαγωγό, οι οποίοι το απορρίπτουν και το περιθωριοποιούν όλο και περισσότερο.

Οι Νηπιαγωγοί αναγνωρίζουν, με λύπη τους, ότι το στίγμα αναπαράγεται και διαδίδεται με ταχύτατους ρυθμούς, οδηγεί σε παραβατικότητα και πολύ δύσκολα εξαλείφεται.

Η περίπτωση όπου η Νηπιαγωγός και τα υπόλοιπα νήπια αντιμετωπίζουν -σε χρόνια βάση- ένα στιγματισμένο νήπιο με κατανόηση και αποδοχή, βοηθώντας το έτσι να ξεπεράσει το στιγματισμό του και την αντικοινωνική συμπεριφορά του, αναφέρεται σε μία συνέντευξη ως ιδανική αλλά και ουτοπική λύση.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ - ΠΡΟΤΑΣΗ

Αν δεχθούμε ότι, η παιδική παραβατικότητα είναι μια «κραυγή» του παιδιού προς το περιβάλλον του για βοήθεια, τότε οι γονείς -ως άμεσα ενδιαφερόμενοι- αλλά και οι Νηπιαγωγοί -ως ειδικοί επιστήμονες- είναι οι πρώτοι δέκτες του μηνύματος και οφείλουν να κινητοποιηθούν άμεσα. Η παρούσα πρόταση αφορά στους Νηπιαγωγούς και λαμβάνει υπόψη τα δεδομένα της προηγηθείσας έρευνας.

Οι Νηπιαγωγοί του Δείγματος, διαθέτοντας ένα μέσο όρο προϋπηρεσίας 21,4 χρόνια, είναι απόφοιτες των πρώην Ανωτέρων Σχολών Νηπιαγωγών (διετείς) καθώς και των Τμημάτων Εξομοίωσης των πτυχίων τους, με τα νέα τετραετούς φοίτησης. Αναγνωρίζουν, όμως, ένα έλλειμμα γνώσεων -τουλάχιστον- σε ό,τι αφορά στην αντιμετώπιση δυσχερειών κοινωνικής προσαρμογής των νηπίων. Αυτό είναι ένα σημαντικό στοιχείο, το οποίο θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη από τους φορείς της Εκπαίδευσης, στη θεματική επιλογή των επιμορφωτικών σεμιναρίων, τα οποία διεξάγονται για εκπαιδευτικούς και ιδιαίτερα για την προσχολική εκπαίδευση, σκοπός της οποίας είναι η κοινωνικοποίηση του νηπίου. Όλες οι Νηπιαγωγοί, που πήραν μέρος στην έρευνα, έχουν παρακολουθήσει πλήθος επιμορφωτικών σεμιναρίων με θέματα από το χώρο των γνωστικών αντικειμένων (Γλώσσα, Μαθηματικά, Φυσικές Επιστήμες κλπ.) αλλά και της δημιουργικής απασχόλησης των νηπίων (Κουκλοθέατρο, Εικαστικά, Μουσική κλπ.), καμία όμως δεν ανέφερε σεμινάριο σχετικό με την αντιμετώπιση των δυσκολιών κοινωνικοποίησης των νηπίων. Υπάρχει μία τάση, από φορείς της εκπαίδευσης αλλά και από τις Νηπιαγωγούς να επιλέγουν σεμιναριακά μαθήματα, σε θέματα καθημερινής σχολικής διδασκαλίας, η οποία θα πρέπει να αναθεωρηθεί στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και να αναπροσαρμοστεί στα νέα δεδομένα, όπως είναι ο ανεξέλεγκτος «βομβαρδισμός» των νηπίων από τα ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης και επικοινωνίας, η πολυπολιτισμικότητα, ο υπερκαταναλωτισμός κλπ.

Οι Νηπιαγωγοί γνωρίζοντας ότι, το παιδί στο νηπιαγωγείο, ηλικίας 4-6 ετών, βρίσκεται στο «προ-λογικό» στάδιο της πνευματικής του ανάπτυξης και διακρίνεται από εγωκεντρισμό, αναλογική και συγκρητική σκέψη, θα πρέπει να λάβουν υπόψη και τα νέα κοινωνικά δεδομένα και να εγκαταλείψουν τις συμβουλευτικές πρακτικές προς τα νήπια, οι οποίες αποδεικνύονται παντελώς ανεπαρκείς ως προς την αποτελεσματικότητά τους και ανεπίκαιρες ως προς την εφαρμογή τους. Η επιθετικότητα της προσχολικής ηλικίας, όταν δεν «μεταφράζεται» σε

παραβατικότητα, είναι δυνατό να αντιμετωπισθεί με τη δυνατότητα απεριόριστης σωματικής έκφρασης και εκτόνωσης της ενέργειας που διαθέτει το νήπιο, μέσα στο σχολικό περιβάλλον

Τέλος, ο στιγματισμός των νηπίων και η αναπαραγωγή της στιγματισμένης συμπεριφοράς, θα πρέπει να συνειδητοποιηθούν αλλά και να προβληματίσουν ιδιαίτερα τους Νηπιαγωγούς, οι οποίοι λόγω της ηλικίας των παιδιών με τα οποία ασχολούνται, καλούνται να επέμβουν θετικά και αποτελεσματικά στη μη εμπέδωση ενός στίγματος, που πιθανόν να καθορίσει όλη τη μετέπειτα πορεία και εξέλιξη των νηπίων.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αράπογλου, Β., 2005, *Ποιοτικές Μέθοδοι, Πακέτο Σημειώσεων*, ΜΠΣ Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Γεωργούλας, Σ., 2005, *Κοινωνιολογία Γ' Λυκείου*, υπό έκδοση.
- Γεωργούλας, Σ., 2003, *Αποκλίνουσα Συμπεριφορά των Νέων*, Εκκρεμές.
- Καϊλα, Μ., 1999, *Ο Εκπαιδευτικός στα Όρια της Παιδαγωγικής Σχέσης*, Αθήνα.
- Κουτσουβάνου, Ε., 1996, *Η Θεωρία του Piaget και Παιδαγωγικές Εφαρμογές στην Προσχολική Εκπαίδευση*, 2η έκδ., Οδυσσέας.
- Κυριαζή, Ν., 1999, *Η Κοινωνιολογική Έρευνα. Κριτική Επισκόπηση των Μεθόδων και των Τεχνικών*, 2η έκδ., Ελληνικά Γράμματα.
- Μπαμπινιώτης, Γ., 2002, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, 2η έκδ., Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε., Αθήνα.
- Νόβα – Καλτσούνη, Χ., 1999, *Κοινωνικοποίηση. Η Γένεση του Κοινωνικού Υποκειμένου*, Gutenberg, Αθήνα.
- Παρασκευόπουλος, Ι. Ν., *Εξελικτική Ψυχολογία. Η Ψυχική Ζωή από τη Σύλληψη ως την Ενηλικίωση, Προσχολική Ηλικία*, τ. 2.
- Cohen, L., & Manion, L., 1994, *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*, Μεταίχμιο.
- Goffman, E., 2001, *Στίγμα-Σημειώσεις για τη Διαχείριση της Φθαρμένης Ταυτότητας*, Αλεξάνδρεια.
- Neuhaus, C., 1999, *Το Υπερκινητικό Παιδί και τα Προβλήματά του*, Ελληνικά Γράμματα.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Aronson, E., & Carlsmith, J.M., 1969, *Experimentation in social psychology*, στο G. Lindzey & E. Aronson (eds), *The Handbook of Social Psychology*, Vol. 2 (Addison-Wesley, Reading, Mass.).
- Bell, J., 1991, *Doing Your Research*, Open University Press, Milton Keynes.
- Cavan, S., 1977, *The American Journal of Sociology*, 83: 810.
- *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, 1994, 4η έκδ., American Psychiatric Association, Washington, D.C., σ. 645-50.
- Driver, E., 1972, Introductory Essay in Charles Goring, *The English Convict: A Statistical Study*, Patterson Smith, Montclair, NJ.
- Glueck, S. & Glueck, E., 1950, *Unraveling Juvenile Delinquency*, Commonwealth Fund, New York.
- Glueck, S. & Glueck, E., 1956, *Physique and Delinquency*, Harper, New York.
- Goddard, H.H., *Feeble-mindedness and Delinquency*”, *Journal of Psycho-Asthenics*, 25:173 (1921), 33:225 (1928), Simon.
- Kornhauser, R., 1978, *Social Sources of Delinquency*, University Of Chicago Press.
- Lemert, E., 1951, *Social Pathology*, McGraw-Hill, New York.
- Lombroso, C., 1972, *Crime: Its Causes and Remedies*, Montclair, NJ.
- Plummer, K., 1983, *Documents of Life: An Introduction to the Problems and Literature of a Humanistic Method*, George Allen & Unwin, London.
- Shaw C. & Mckay, H., 1969, *Juvenile Delinquency and Urban Areas*, University of Chicago Press, Chicago.
- Sheldon, W., 1936, *Psychology and the Promethean Will*, Harper, New York και London.
- Stark, R., (Nov. 1987), *Deviant Places: A Theory of the Ecology of Crime*, *Criminology* 25(4): 893-909.
- Vold, G. B., Bernard, T. J., Snipes, J.B., 2002, *Theoretical Criminology*, Oxford University Press, 5^η έκδ., New York, Oxford.